

አሶር፤ (ሐጽር)፤ ከገሊላ ባሕር በሰሜን በኩል 15 ኪ.ሜ. ርቆ የተቆረቆረ የከነዓናውያን ከተማ። ይህ ከተማ ከ«አሦር መንግሥት» ጋር ግንኙነት የለውም። አርባ ሺህ ሰዎች የሚኖሩበት ከተማ ነበር። ኢያሱ አቃጠለው፤ ኢያሱ 11፥1-13። ዲቦራ የአሶርን ጦር ሠራዊት አሸነፈች፤ መላ. 4። ስሎሞን አሶርን አሳደሰ፤ ቅጥሩን እስከ 20 ሜትር በሚደርስ ቁመት ሠራ፤ 1ነገ. 9፥15። የአሦር ንጉሥ ቴልጌልቴልፈላሶር በ732 ከክ.በ. ከተማውን አፈረሰ፤ 2ነገ. 15፥29። ዛሬ አሶር የነበረበት ስፍራ ባድማ ሆኗል። አሶር (ሐጽር) ማለት የታጠረ ማለት ነው። ሌሎችም በታዎች አሶር (ሐጽር) በሚል ስም ተጠርተዋል። ካ. 3ለ።

አሸበሽበ፤ 1. አረንደ፤ ተወዛወዘ። በማገሉት፤ በዘረንና በልቅሶ ጊዜ የሚታይ ውዝዋዜ ነው፤ ሕዝ. 6፥11። 2. ተወማደደ፤ ተከማተረ፤ ዳን. 10፥8።

አሸነፈ፤ ድል ነሣ፤ ሉቃ. 11፥22። ክርስቶስ ዓለምን አሸነፈ፤ ዮሐ. 16፥33። ተከታዮቹም ከቶውን ነገር በመልካም ቢያሸንፉም፤ በሥጋቸው ሊገደሉ ይችላሉ፤ ሮም 12፥21፤ ራእ. 11፥7፤ 13፥7። እማኞች በክርስቶስ ሆነው ሰይጣንን፤ ሌሎች ተቃዋሚዎቻቸውንና ዓለምን ያሸንፋሉ፤ 1ዮሐ. 2፥13-14፤ 4፥4፤ 5፥4-5። «ድል ነሣ» ይመ.

አሸንክታብ፤ አንዳንድ አይሁድ፤ በተለይም ረራሳውያን ከሙሴ ሕግ ልዩ ልዩ ጥቅሶችን ከጻፉ በኋላ እንደ ክታብ አድርገው፤ ወደ ምክራብ ሲሄዱ

በግንባር ላይ የሚታሰር አሸንክታብ

በእጃቸውና በግምባራቸው ያስሩ ነበር፤ ማቴ. 23፥5። ይህንም በማድረጋቸው በዘጸ. 13፥9-16 እና በዘዳ. 6፥4-8 የተጻፈውን የሚፈጽሙ መስሎ ታያቸው። ሌቶች በእግራቸውና በእንገታቸው የሚያደርጉት ጌጥ አሸንክታብ ይባላል፤ ኢሳ. 3፥20።

አሸዋ፤ በባሕር ዳርና በምድረ በዳ የሚገኝ ዐፈር። በምላሌነት ብዛትን (ዘፍ. 22፥17)፤ ክብደትን (ኢዮብ 6፥3)፤ የመሠረትን ድክመት ያሳያል፤ ማቴ. 7፥26።

አሹራውያን፤ ኢያቡስቴን የተከተሉ ሰዎች፤ 2ሳሙ. 2፥9። እነማን እንደነበሩ አልታወቀም።

አሽክላ፤ ከብረት ወይም ከገመድ በመረብ ዓይነት የሚሠራ ወፍ ወይም አውሬ የሚይዝ ወጥመድ፤ ኢዮብ 18፥9፤ ኢሳ. 8፥14፤ አብ. 7፤ ሮም 11፥9።

አቂላና ጵርስቅላ፤ በክርስቶስ ያመኑ አይሁዳውያን ባልና ሚስት ድንኳን ሰፈዎች። ከጳውሎስ ጋር በቆሮንቶስ ከተማ ይኖሩ ነበር። በኋላም ጳውሎስ በኤፌሶን ተዋቸው፤ በዚያም እድሉስ የሚባለውን አዋቂ ሰው መክረው፤ ከበፊቱ ይልቅ የእግዚአብሔርን መንገድ ገለጡለት። ክርስቲያኖች በቤታቸው ይሰበሰቡ ነበር፤ ጳውሎስን ከሞት አጸነት፤ ሐ.ሥ. 18፥2-3፤ 18፥19-24-28፤ ሮም. 16፥3-5፤ 1ቆሮ. 16፥19፤ 2ጢሞ. 4፥19።

አቃሮን፤ ከፍልስጤማውያን ከተሞች ሁሉ ለሰሜንና ለይሁዳ ቅርብ የሆነ ከተማ። ንጉሥ አካክያስ የአቃሮንን አምላክ ለመጠየቅ መልእክተኛ ላከ፤ 2ነገ. 1፥2-3። ካ. 5ሰ። «አስቀሎና» ይመ.

አቆስጣ፤ መልኩ እንደ ቀበሮ፤ እግሩ አጭር የሆነ፤ በውኃ የሚዋኝ፤ እንደ ድመት ያለ አውሬ። ምግቡ ዓሣ ነው፤ ዘጸ. 25፥5፤ ሕዝ. 16፥10።

አበራየ፤ እህሉን በአውድማ ላይ በከብት አሄደ፤ አስረገጠ፤ ዘዳ. 25፥4። አበራየ ማለት ወንጌልን የማስተማር ሥራ ይገልጻል፤ 1ቆሮ. 9፥9-10፤ 1ጢሞ. 5፥18።

አበሳ፤ ከፍ ያለ አሳዛኝ በደል፤ ኢዮብ 31፥11።

አበኔር፤ የሳኦል የአገጉ ልጅና የሳኦል የሠራዊት አለቃ፤ 1ሳሙ. 14፥50። ሳኦል ከሞተ በኋላ በሁለቱ ነገድ በይሁዳ ሳይሆን በዐሥሩ ነገድ በእስራኤል ላይ የሳኦልን ልጅ ኢያቡስቴን አነገሠ፤ 2ሳሙ. 2፥8-9። በጦርነት ላይ የኢዮአብን ወንድም አግኝላን «ረቀቅ በል» በማለት ሲለምነው፤ እንቢ በማለቱ ተገድዶ ገደለው፤ 2ሳሙ. 2፥18-23። ኢያቡስቴ በነገሩ ባልተደሰተበት ጊዜ መንግሥቱን ወደ ዳዊት ለማዞር ሲሞክር ሳለ ኢዮአብ በተንኩል ገደለው፤ 2ሳሙ. 3፥6-30።

አበዛ፤ እንጅራ ጋጋሪ ወይም የእንጅራ ጋጋሪዎች አለቃ አበዛ ይባላል፤ ዘፍ. 40፥1-5፤ 16፥22፤ ሆሌሶ 7፥6።

አቡነ ዘበሰማያት፤ ጌታችን ተከታዮቹ እንዲጸልዩ ያስተማረው ጸሎት። ጌታችን ስለ ጸሎት ሲያስተምር ለቡነ ዘበሰማያትን ሁለት ጊዜ አስተማረ፤ ማቴ. 6፥5-15፤ ሉቃ. 11፥1-4። ይህ ጸሎት ተከታዮቹ የሚጠቀሙበት ጸሎት ነው። ደግሞም ለጸሎታቸው ሁሉ መሪና ምሳሌ ነው። ምንም እንኳ አጭር ቢሆን፤ የጸሎትን አሳብ ሁሉ ያጠቃልላል። በውስጡ ስድስት ነገሮችን ይይዛል፤ ከእነዚህም ሦስቱ ስለ እግዚአብሔር ክብር፤ ሦስቱ ስለ ሰዎች ጥቅም ይናገራሉ። 1. ስለ እግዚአብሔር ክብር ፡- ስሙን መቀደስ፤ መንግሥቱን መሻት፤ ፈቃዱን መጠየቅ። 2. ስለ ሰዎች ጥቅም ፡- የዕለት እንጀራን፤ ይቅርታን ማግኘት፤ ከክፉ ሁሉ መዳን ናቸው። ጸሎቱም በውዳሴ ይደመደማል።

አቢሳ፤ የዳዊት እገት የጽሑፍ ልጅ የኢዮአብና የአሣሄል ወንድም፤ 2ኛመ. 2፥18። በፈቃደኝነት የዳዊት ጦር አለቃ ሆነ፤ 1ኛመ. 26፥6-9፤ 2ኛመ. 3፥30፤ 16፥9፤ 18፥2፤ 23፥18።

አቢብ፤ «ወር» ይመ.

አቢግያ፤ 1. ባልዋ ናባል ዳዊትን ከመፍራት የተነሣ ከሞተ በኋላ አቢግያ የዳዊት ሦስተኛ ሚስት በመሆን ሁለተኛውን ልጅ ወለደችለት፤ 1ኛመ. 25፥2-43፤ 27፥3፤ 2ኛመ. 2፥2፤ 3፥3። 2. የዳዊትና የጽሑፍ እሳት፤ የአሜላይ እናት፤ 2ኛመ. 17፥25።

አባሪም፤ ሙሉ ወደ ወገኑ የተከማቸበት ተራራ፤ ዘጉ. 27፥12-13። ይህ ተራራ ናባው (ነባ) ተብሎ ተጠርቷል። «ናባው» ይመ.

አባት፤ የወለደ፤ በሥርዓት ኮትኩቶ ያሳደገ፤ በሥጋና በመንፈስ የአባትነትን ሥራ የፈጸመ ሁሉ አባት ይባላል። ቃሉ የሚከተሉትን አሳባች ሊያመለክት ይችላል። 1. በሥጋ ወላጅ፤ 2. በትውልድ ሐረግ የሚገኝ የቅርብ ወይም የሩቅ ወላጅ (ዘፍ. 17፥4፤ ዮሐ. 4፥12)፤ 3. በሃይማኖት የመጀመሪያ ተጠሪ (ዮሐ. 8፥44፤ ሮሞ 4፥11)፤ 4. ሰውን ወደ እምነት ያደረሰ (1ቀሮ. 4፥15)፤ 5. የአንድ ዐይነት ኑሮ መሥራች (ዘፍ. 4፥20)፤ 6. አማካሪ (መላ. 17፥10)፤ 7. የአንድ ነገር ምንጭና ምክንያት (ኢዮብ 38፥28፤ ኢሳ. 9፥6፤ ዮሐ. 8፥44)። እግዚአብሔር ፈጣሪ በመሆኑ የልዩ ልዩ ፍጥረታት አባት ይባላል፤ ያዕ. 1፥17፤ ሚሊ. 2፥10። ምእመናን ከእርሱ በመንፈስ ስለተወለዱ «አባ አባት» ብለው ይጠሩታል፤ ማቴ. 6፥9፤ ዮሐ. 1፥12፤ 13፤ ገላ. 4፥6። «ወላጆች» ይመ.

የአባቶች አለቆች፤ በመ.ቅ. ውስጥ የእስራኤልን ሕዝብ ታሪክ ጀግሮች ናቸው። አብርሃም (ዕብ. 7፥4)፤ የያዕቆብ ልጆች (ሐ.ሥ. 7፥8-9)፤ ዳዊትም (ሐ.ሥ. 2፥29) የአባቶች አለቆች ተብለዋል።

አቤል፤ የአዳምና የሔዋን ሁለተኛ ልጅ። አቤል ወንድሙ ቃዮል እግዚአብሔር መሥዋዕትን ባቀረበ ጊዜ እግዚአብሔር የአቤልን መሥዋዕት

ወደደ። የአቤልን መሥዋዕት በእግዚአብሔር ፊት ተወዳጅ ያደረገው እምነቱ ነው። አቤል በወንድሙ በቃዮል እጅ ተገደለ። ዳድቅም እንደሆነ ተመሰከረለት፤ ዘፍ. 4፥2-8፤ ማቴ. 23፥35፤ ዕብ. 11፥4፤ 12፥24። አቤል የሞተው በእምነቱ ምክንያት ነው፤ ስለዚህ ከሰማዕታት ሁሉ የመጀመሪያው ነው ለማለት ይቻላል።

አቤል ምጽራይም፤ የግብጻውያን ልቅሶ፤ ዘፍ. 50፥10-11።

አቤል ቤትመዓካ፤ ከእስራኤል በስተሰሜን በሊባኖስ ድንበር ያለ ከተማ። ኢዮአብ የዳዊትን ጠላት ሳቤንን ለመግደል ይህን ከተማ ከብብ ነበር፤ 2ኛመ. 20፥14-22። በኋላም የአዋር ንጉሥ ሕዝቡን አፈለሰ፤ 2ነገ. 15፥29።

አቤሚሌክ፤ ወይም ኤቤድሚሌክ፤

ኤቤድሚሌክ ማለት የንጉሥ አገልጋይ ማለት ነው። ነቢዩን ኤርምያስን ከሞት ያዳነ ኢትዮጵያዊ ጃንደረባ። የነቢዩ ጠላቶች የእግዚአብሔርን ቃል ለመስማት ባለመፈለጋቸው ምክንያት በንጉሥ ሴዴቅያስ ፈቃድ ኤርምያስን ወደ ጉድጓድ ጣሉት፤ ኤር. 38፥6። የንጉሡ ጃንደረባ አቤሚሌክ ግን ለነቢዩ አህፃ ከንጉሥ አስፈቅዶ በገመድ ከጉድጓድ አወጣው፤ ኤር. 38፥7-13። ጃንደረባው ለእግዚአብሔር አገልጋይ የቸርነትን ሥራ በመሥራቱ፤ በእግዚአብሔርም በመታመኑ፤ በአገሪቱ ላይ ከሚደርስባት መቅሠፍት እንደሚድን እግዚአብሔር ራሱ በነቢዩ አፍ ተስፋ ሰጠው፤ ኤር. 39፥15-18። በመ.ቅ. ውስጥ ሌሎች ሰዎች በዚህ ስም ተጠቅሰው ይገኛሉ።

1. በአብርሃም ዘመን የነበረ የጌራራ ንጉሥ፤ ዘፍ. 21፥22-34። 2. በይስሐቅ ዘመን የነበረ ሌላ የጌራራ ንጉሥ፤ ዘፍ. 26። 3. ሕጻን ወንድሞቹን በድንጋይ ላይ የገደለው የጌደሮን ልጅ፤ መላ. 8፥31፤ 9። 4. ካህን፤ 1ዜ.መ. 18፥16።

አቤሮን፤ ዘጉ. 16፥1። «ዳታን» ይመ.

አቤሴሎም፤ ትርጉሙ «አባቴ ልጄ» ማለት ነው። የንጉሥ ዳዊት ሦስተኛ ልጅ። ወንድሙ አምናን ትዕማር የተባለችውን እጥነት ስለደፈራት አቤሴሎም ቲናድዶ ገደለው። ከዚያም ወደ ውጭ አገር ሸሸ፤ 2ኛመ. 13፥22-39። አባቱ ንጉሥ ዳዊት እንዲመለስ ፈቀደለት። ግን እስከ ሁለት ዓመቱ ድረስ ፊት እየነሣ፣ ቆየ። አቤሴሎም ራሱን ለማገዝ ሊል በይሁዳ ጭብጥ ደጋፊዎችን ፈልጎ በአባቱ ላይ ዐመ። የዳዊት ደጋፊዎች ግን አቤሴሎምን ምርነት ገጠሙትና ኢዮአብ በተባለው የጭብጥ ጭብጥ እጅ ተወግቶ ሞተ፤ 2ኛመ. 18፥6-17። በአቤሴሎም መሞት ንጉሥ ዳዊት ምርር ብሎ አለቀሰ፤ 2ኛመ. 18፥33።

አብ፤ አባት ማለት ነው። ይህ ስም ከዘለዓለም ከወልድና ከመንፈስ ቅዱስ ጋር ለነበረው እግዚአብሔር አብ የህላዌ (የአንዋንዋር) ስሙ ነው፤ ማቴ. 28፥19፤ 1ኢጲ. 1፥1-2። ኢዮሱስ ስለ ሰማያዊ

አባት ሲናገር ብዙ ጊዜ አብ ብሉ ጠራው። ኢየሱስ እኔና አብ አንድ ሃን አለ፤ ዮሐ. 10፡30። ኢየሱስ በትምህርቱ ውስጥ ብዙ ጊዜ በአብና በእርሱ መካከል ይለያል። ስለዚህ ይህ አንድነት የመለኮት እንጂ የአካል አይደለም፤ ዮሐ. 5፡19፤ 14፡28። ኢየሱስ የአብን ፈቃድ አደረገ፤ ሰዎችም በእርሱ ብቻ ወደ አብ እንደሚደርሱ ተናገረ፤ ዮሐ. 6፡46፤ 14፡6-11። ወልድ ስው ሆኖ በምድር ላለ በፈቃዱ ለአብ በመታዘዝ «ከእኔ አብ ይበልጣል» ብሎ ተናገረ። ሥራውንም ጨርሶ ወደ አብ ተመለሰ፤ ዮሐ. 14፡28፡31። የአብና የወልድ ክብር አንድ ነውና «አብ» ስንል ከወልድ ይቀድሣል ማለት ሳይሆን የህላዌ ስም መሆኑን እናያለን፤ ዮሐ. 5፡17-23። «እግዚአብሔር»፣ «ኢየሱስ»፣ «መንፈስ ቅዱስ» ይመ.

አብርሃም፤ የመጀመሪያ ስሙ አብራም

ነበረ፤ አብራም ማለት ታላቅ አባት ማለት ነው። በኋላ ግን እግዚአብሔር ለብዙ አሕዛብ አባት ትሆናለህ በማለት አብርሃም ብሎ ስሙን ለወጠ፤ ዘፍ. 17፡1-5። የታራ ቃላት ልጅ ነው። እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ አነጋገረው።

1. ለእስራኤል ሕዝብ እባቶች የመጀመሪያው ይሆን ዘንድ ከትውልድ አገሩ ከከለዳውያን ዑር እንዲወጣ በጠራው ጊዜ አነጋገረው፤ ዘፍ. 12፡1-6፤ ሐ.ሥ. 7፡2-3።
2. ከአባቱ ከታራና ከአገሩ ልጅ ከሉጥ ታር ሆኖ ከፀር ተነሥቶ ወደ ካራን ሄደ። ከካራን ወጥቶ ወደ ከነዓን ምድር ሲገባ፤ ያችን ምድር ለስሩ እንደሚሰጥ በግልጽ አነጋገረው፤ ዘፍ. 12፡7።
3. ለጥቂት ጊዜ በሴኬም፣ በቤቱልና በአዚብ ወይም በደቡብ አገር ቆይቶ በራብ ምክንያት ወደ ግብጽ ተጓዘ። ከዚያም ተመልሶ በካርኖን ከቆየ በኋላ ከሉጥ በተለያየ ጊዜ አነጋገረው፤ ዘፍ. 13።
4. ወራሽ ልጅ እንደሌለው ለይቶ ባዘነ ጊዜ በራእይ አነጋገረው፤ ዘፍ. 15፡1-21።
5. ስሙን አብርሃም ብሎ በሰወጠ ጊዜ ተገልጦ አነጋገረው፤ ዘፍ. 17።
6. በመጥፋ የአድባር ዛፍ ሥር ተገጠመ አነጋገረው በኋላ ወደ ቤቱ ገብቶ ሚስቱ ሣራ ልጅ እንደምትወልድለት ተስፋውን ነገረው። በኋላም ስለ ሰዶምና ገፆራ ብዙ ጊዜ ከእግዚአብሔር ጋር ተወያየ፤ ዘፍ. 18።
7. ልጁን ይስሐቅን እንዲሠዋ በፈተነው ጊዜ አነጋግሮታል፤ ዘፍ. 22፡1-18።

አብርሃም እግዚአብሔር የሰጠውን ተስፋ ሳይጠብቅ አጋር ከተባለች ግብጻዊት ገረጹ እስማኤልን ወለደ፤ ዘፍ. 16። እግዚአብሔር ቃል ኪዳንንና ምልክት የሆነውን ግዝረት ከሰጠው በኋላ ግን የተስፋ ልጁ ይስሐቅ ከሚስቱ ከሣራ ተወለደለት፤ ዘፍ. 17፤ 21፡1-3። ሚስቱ ሣራ ከሞተች በኋላ ኪጦራ

የአብርሃም አኗኗር

የተባለችውን ሴት አግብቶ 6 ልጆችን ወለደ፤ ዘፍ. 25፡1-2።

አብርሃም በከነዓን አገር በድንኳን ውስጥ ይኖር ነበር። ባረፈበትም ሁሉ መሠዊያን ይሠራ ነበር። ዙሩ አገሩን እንደሚወርስ ተነበየለች። ተስፋውም በምድራዊ ርስት ብቻ ሳይሆን በሰማያዊ አገርም እንደሚፈጸም ተረዳ፤ ዕብ. 11፡8-16። በ175 ዓመቱ ሞተና በኪብድን ተቀበረ፤ ዘፍ. 25፡9-10።

አብርሃም የተጠራበት ምክንያት ከዘሩ ክርስቶስ ቢሥጋ እንዲወለድ ነው። «የምድር ነገዶች በአንተ ይባረካሉ» የሚለው ተስፋ የተፈጸመው በክርስቶስ ነው። ስለዚህ በእ.ክ. መጻሕፍት ብዙ ጊዜ ስሙ ተጠቅሷል።

ለምሳሌ ፡- 1. ለእግዚአብሔር ስለመታዘዝ፤ ዮሐ. 8፡39-40፤ ዕብ. 11፡17-19፤ ያዕ. 2፡21-24። 2. እምነቱ ጽድቅ ሆኖ ስለመቁጠሩ፤ የምእመናን ሁሉ አባት ስለመባሉና በእርሱ ምሳሌ በክርስቶስ የሚያምኑ ሁሉ በእምነት ስለመጽደቃቸው፤ ሮም 4፤ ገላ. 3፡6-7። 3. የዓለም ወገኖች ሁሉ በእምነት የአብርሃም እውነተኛች ልጆች የተሰፋውም ወራሾች ተብለው ስለመጠራታቸው፤ ሮም 4፡11-12፤ 9፡7-8፤ ገላ. 3፡7-9-29።

የአብርሃም እቅፍ!

ሐ. 16+22-23= በአይሁድ አስተሳሰብ በአብርሃም እቅፍ መቀመጥ ማለት በእግዚአብሔር መንግሥት ከአብርሃም ጋር በደስታ መቀመጥ (መኖር) ማለት ነው፤ ማቴ. 8+11።

አብዩድ (አቢሁ)፤ የአርን ሁለተኛ ልጅ፤ ዘጸ. 6+23። እንደ ወንድሙ ተቀሠፈ፤ ዘሌ. 10። «ናዳብ» ይመ.

አብያ፤ 1. ከ913-911 ከክ. በ. በይሁዳ የነገሠ የሮብዓም ልጅ፤ 2ዜ.መ. 13። 2. የኢዮርብዓም ልጅ፤ 1ነገ. 14+1-18።

አብያታር፤ በዳዊት ዘመን መንግሥት የነበረ ካህን። በኖብ የነበሩ ካህናት ዳዊትን ስለረዱ ሳሌ ሲያጠፋቸው አብያታር ኤፋዱን ይዞ ወደ ዳዊት አመለ፤ 14መ. 22+11-23+9። በዳዊት ዘመን ሁሉ በክብርና በእግዚአብሔር ያለገለገለ ነበር፤ 1ዜ.መ. 15+11፤ 27+34። አባላቱም ባመፃ ጊዜ ዳዊትን ለመርዳት በኢየሱሳም ቀረ፤ 24መ. 15+35-37፤ 17+15። በኋላ ግን አዶንያስን ልለገፈ በሰሉምን ተሻረ፤ 1ነገ. 1+7-2+35።

አብድዩ፤ ትርጉሙ «የእግዚአብሔር አገልጋይ» ማለት ነው። 1. እግዚአብሔርን የሚፈራ የአክዓብ የግቢ አዋዥ። ኤልሳቤልም የእግዚአብሔርን ነቢያት ባስገደለች ጊዜ መቶውን ነቢያት ወስዶ በዋሻዎች ሸሽጋቸው። ለእንስሶችም ሣር ለመፈለግ በተላከ ጊዜ ኤልያስ አገኘው፤ አብድዩም ወደ ንጉሡ ተመልሶ የኤልያስን መምጣት ነገረው፤ 1ነገ. 18+3-16። 2. ነቢዩ አብድዩ፤ አብ. 1።

የአብድዩ ትንቢት፤ አብድዩ በኤዶምያስ ላይ ስለሚመጣው ፍርድ ተነበዩ። ኤዶማውያን የተባሉት የዳሳው ዘርች ከጥንት ጀምሮ በያዕቆብ ዘርች በእስራኤል ላይ በጠላትነት ይነሣሉ ነበር፤ ዘፍ. 25+23፤ አሞጽ. 1+11። አብድዩም፤ መከራ በደረሰባቸው ቀን በይሁዳ ሰዎች ላይ ስለፈጸሙባቸው ገፍ ይወቅላቸዋል (አብ. 10-14)፤ ከአገራቸውም ፈጽመው እንደሚጠፉ ይናገርባቸዋል፤ አብ. 18። ይህም የይሁዳ የመከራ ቀን የናቡከደነፆር ሠራዊት ኢየሩሳሌምን ያቃጠለበት ቀን ይመስላል። በዚህ ምክንያት አብድዩ ትንቢቱን የተናገረው ከዚያ ጊዜ በኋላ እንደነበረ ይገመታል። አንዳንዶች ግን በይሁዳ ንጉሥ በአካዝ ዘመን እንደተናገረ ይተርካሉ፤ 2ዜ.መ. 28+16:17።

እከፋፈል ፡-

- 1. ቊ. 1-9 ፍርድ በኤዶምያስ ላይ።
- 2. ቊ. 10-14 የኤዶምያስ ቴምና ጭካኔ።
- 3. ቊ. 15-21 ፍርድ በኤዶምያስና በአሕዛብ ላይ፤ የጽዮን መዳን።

ዋና መልእክትም፡ ቅን ፍርድ የሚፈረድበት «የእግዚአብሔር ቀን» ይመጣል (ቊ. 15-18)፤ «መንግሥቱም ለእግዚአብሔር ይሆናል» የሚል (ቊ.

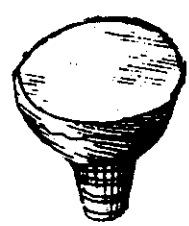
21) ነው።

አብጥሊስ፤ 81 ወይም 83 ቀናና (አንቀጽ) ያለበት የሲናዶስ መጽሐፍ ክፍል። «ሲናዶስ» ይመ.

አቦሊ፤ የክብደት መስኪያ፤ ግማሽ ግራም ያህል፤ ሕዝ. 45+12። «ክብደት» ይመ.

አተላ፤ የወይን፣ የጠጅ፣ የሌላም የማንኛውም መጠጥ ዝቃጭ ሁሉ አተላ ይባላል። የመቅሠፍት ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ መዝ. 75+8። በብረት፣ በብርና በሌላም ማዕድን ላይ የሚታይ ዝንት። በዚህ ምሳሌ የእስራኤል ርዞሰት ተገልጿል፤ ሕዝ. 22+18-22።

አታሞ፤ እንደ ከበርና እንደ ነጋሪት ያለ፣ ባለአንድ አፍ በእጅ ተይዞ የሚመታ አነስተኛ የዜማ ዕቃ፤ 1ሳመ. 18+6።

አቴና፤ በግሪክ አገር እክሮፖሊስ በሚባል ኮረብታ ዙሪያ የተቋቋመች ከተማ። በሥነ ጥበብ በሥነ ሥርዓት ገናና ከተማ ሆነች። ጳውሎስ በሁለተኛው ጉዞው አቴናን ጉበኝ፤ ሐ.ሥ. 17+15-34። «አርዮስፋንስ»፣ «ኤፈቆርስ»፣ «ኢስመኢክ» ይመ.። ካ. 6ሸ።

በአቴና የነበሩ አብያተ ጣቦታት

የአትክልት ስፍራ፤ አበባዎች፡ ዛፎችና ልዩ ልዩ ዓይነት ተክሎች የተተከሉበት ቦታ፤ ዘጸ. 11+10፤ መዝ. 2+5:6፤ አሞጽ. 4+9። ብዙ ጊዜ በድንጋይ ወይም በእጃህ ይታጠር ነበር፤ ምላ. 24+31፤ ኢሳ. 5+5። አንዳንድ ጊዜ መቃብር በአትክልት ቦታ ውስጥ ይደረግ ነበር፤ 2ነገ. 21+18፤ ዮሐ. 19+41። ደግሞም ባዕድ አምልኮ ይፈጸምበት ነበር፤ ኢሳ. 1+29፤ 65+3። «ገነት»፣ «ጌቴሲማኒ»፣ «የወይን አትክልት» ይመ.

አንባ፤ አለቀሰ፤ እንባውን አፈሰሰ፤ 2ነገ. 8፡11፡12።

አንጾ፤ በድንጋይና በእንጨት በሌላም ቤት መሥራትን ያመለክታል፤ 1ቆሮ. 3፡12-15። በምሳሌያዊ አነጋገር ግን በእውነተኛው መሠረት በኢየሱስ ክርስቶስ ላይ ምእመናንን ማጽናትና ማበርታት ማለት ነው። በዚህም መሠረት የወንጌል ሰባኪ እንደ አናጺ ተመስሏል፤ 1ቆሮ. 3፡10-11። ታነጻ ማለትም በእውነተኛው የወንጌል ትምህርት ምእመናን መጽናታቸውንና የቤ.ክ.ን መደራጀት ያመለክታል፤ ሐ.ሥ. 9፡31፤ ኤፌ. 2፡20።

አናሲሞስ፤ «ወደ ፊልሞና የተላከ መልእክት» ይመ.

አናት፤ መሐል ራስ። «ዓመጣው በአናቱ ላይ ይወርዳል» ሲል ሙሉ ሰውነትን ያመለክታል፤ መዝ. 7፡16።

አናጢ፤ በመ.ቅ. አንላለጥ በጠቅላላው የቤትን ሥራ የሚያቅድና የሚሠራ፤ 2ዜ.መ. 34፡11። ትልቅ ቤት ሲሠራ፣ ሥራው በአናጢ አለቃ ይቀየስ ነበር፤ 1ቆሮ. 3፡10። አናጢ ሕንፃ የሚሠራበትን መሬት በገመድ ወይም በዘንፃ ይለካል፤ ሕዝ. 40፡31 ራእ. 21፡15። የሕንጻውም አቀማመጥ በቱንቢ ይመረመራል፤ 2ነገ. 21፡13፤ ኢሳ. 28፡17። «ተግባረ እድ» ይመ.

አንቋረረ፤ በሥቃይ ምክንያት ሙሽ ማለት ነው፤ ሕዝ. 26፡15።

አንበሪ፤ በትልቅ ባሕር ውስጥ የሚኖር ዓሣ መሳይ ፍጡር። የአንበሪ እንስት እንደ ከብት ልጅዋን ጡት ታጠባለች፤ ዘፍ. 1፡21።

አንበሳ፤ ጥንት አንበሳ በእስራኤል አገር ይገኝ ነበር። ዛሬ ግን ጠፍቷል፤ መሳ. 14፡5፡6፤ 1ሳሙ. 17፡34፡35። ትልቅና ብርቱ አውራ ስለሆነ የነገሥታት ምሳሌ ነው (ምሳ. 30፡29-31)፤

አንበሳ

በተለይም ዳዊትና ንጉሣዊ ወገንነት ያላቸው ሁሉ ከይሁዳ ነገድ የሚወለዱ ስለሆነ ይሁዳ የአንበሳ ደበል (ልጅ) ተብሎ በትንቢት ተሰየመ፤ ዘፍ. 49፡9። ኢየሱስ ክርስቶስም የትንቢቱ የመጨረሻ ፈጻሚ ስለሆነ ከዚህ ነገድ በመወለዱ የይሁዳ አንበሳ ተባለ፤ ማቴ. 2፡5፡6፤ ራእ. 5፡5። በሌላ ጥቅስ ሰይጣን በነጣቂነቱ ምክንያት በአንበሳ ተመስሏል፤ 1ጴጥ. 5፡8። እንዲሁም አንበሳ የፍርድ ምሳሌ ነው፤ 2ነገ. 17፡24-26፤ ሆሴዕ 5፡14።

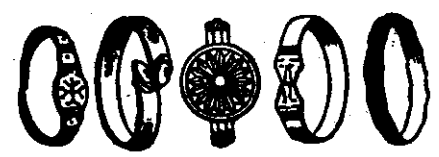
አንበጣ፤ ብዙ ዓይነት አንበጣ አለ። አራቱ ዓይነት በእስራኤላውያን ዘንድ ለምግብ ተፈቅዷል፤ ዘሌ. 11፡22። አንበጣ በበረሃ አሸዋ ተፈልፍሎ የሚራባ ሲሆን፣ በየጊዜው ሰውነቱን እየለወጠ፣ መጀመሪያ ከንፍ የሌለው ተንቀሳቃሽ፣ ቀጥሎም ኩብ ኩብ እያለ የሚሄድ ኩብኩብ፣ በኋላም ያልጠነከረ ከንፍ አውጥቶ የሚፈናጠር፣ በመጨረሻም ብዙ ሆኖ በከንፍ እየበረረ ከአገር ወደ አገር የሚዛመት ነው። ዣር፣ እህል፣ ቅጠል ሁሉ ይበላል። በልዩ ልዩ ጥቅስ የአንበጣ መቅሠፍት የአምላክን ቀጣዩ ያመለክታል፤ ዘጸ. 10፡4-6፤ መዝ. 105፡34፡35፤ ኢዩ. 1፡4።

አንበጣ ቅጠል ሲበላ

አንባላይ፤ (አምባላይ)፤ ነጭ መልክ። አብዛኛውን ጊዜ ለፈረስ የሚነገር ቃል ነው፤ ዘካ. 1፡8፤ 6፡31 ራእ. 6፡2፤ 19፡11፡14።

አንባር፤ (አምባር)፤ ከወርቅ ከሌላም ማዕድን የሚሠራ። በከንድ ላይ የሚደረግ፣ ቀለበት መስል ጌጥ። በጋብቻ ጊዜ ሙሽራ ለሙሽሪት አንባር ይሰጣል፤ ዘፍ. 24፡22፤ 38፡18።

የግብጽ አንባሮች

አንቲጳጥሪስ፤ በባሕር ዳር ካለው ከኢዮጲ 15 ኪ.ሜ. ርቆ በለማርያ አቅጣጫ የሚገኝ ከተማ። ንጉሥ ሄሮድስ ጥንት አፈቅ በነበረበት ቦታ ላይ

የአባቱን ስም ለማስጠራት ይህን ከተማ ሠራ።
ጳውሎስ ታሰሮ ወደ ቂዛርያ ሲወሰድ እንደ ሌሊት
በአንቲኦጥሪስ አደረገ ሐ.ሥ. 23+31።

አንካሳ፤ በትክክል ለመራመድ የማይችል፤
ዘሌ. 21+18። ክርስቶስና ሐዋርያት አንካሳዎችን
ፈወሱ፤ ማቴ. 11+5፤ ሐ.ሥ. 3+2-8፤ 4+22፤
8+7፤ 14+8-10። የመንፈሳዊ ድካም ምሳሌ ነው፤
1ነገ. 18+21፤ ዕብ. 12+13። «በሽታ» ይመ.

አንኩራፋ፤ አንገረበደ፤ ፈረስ በአፍንጫው
ፋር ፋር የግሊ ድምፅ እያሰማ ሲጉደፍር አንኩራፋ
ይባላል፤ ኢዮብ 39+20።

አንዠረገገ፤ ፍሬ በብዛት አፈራ፤ መ.መ.
7+13።

አንደበት፤ ምላስ፤ የቃል መፍለቂያ፤
በአንገል ውስጥ የንግግር ችሎታ ያለበት ክፍል። የሰው
ጠባይና ስሜት በአንደበት ይገለጣል፤ መዝ. 51+14፤
64+3፤ ምላ. 6+17፤ 10+20፤ ኤር. 9+3-8፤ ያዕ.
3+6-8። አንደበቱን የማይገታ ወደ ስሕተት
ያመራል፤ የሚገታው ግን ፍጹም ሰው ይባላል፤ ያዕ.
1+26፤ 3+2። ምላስ የንግግርና የጣዕም መለያ አካል
ነው። ትንሽ ብልት ሲሆን ብዙ ነገርን ይሠራል፤ ምላ.
18+21፤ ያዕ. 3+3-5።

አንድነት፤ (ኅብረት)። ክርስቶስ ምእመናን
ሁሉ እንደ እንዲሆኑ ጸለየ፤ ዮሐ. 17+20-21።
በመስቀሉም በአይሁድና በአሕዛብ መካከል የነበረውን
ጥል በማስወገድ አንድ አደረጋቸው፤ ኤፌ.
2+14-16። የምእመናን ተስፋ፣ አካል፣ መንፈስ፣
ሃይማኖት፣ ጥምቀት፣ ጌታና አምላክ አንድ ናቸው፤
ኤፌ. 4+4-6። ነገር ግን ብዙ የተለያዩ አብ.ክ. አሉና
መለያየታቸው የክርስቶስ ፈቃድ አይመስልም።
ከመጀመሪያ ጀምሮ ስለ አንዳንድ ጥቃትን ጉዳዮች
ልዩ ልዩ አሳብ፤ ሥርዐት ወይም ድርጊት ነበረ።
ለምሳሌ ሐ.ሥ. 15+19-21፤ ሮም 14+5-6፤ ቆላ.
2+16-17 ይመ. እንደዚሁም አላችን እንደሚነሡ
ሐዋርያት ተናገሩ፤ ሐ.ሥ. 20+29-30፤ 1ቆሮ.
11+19፤ 2ጲጥ. 2+2። በሆንም ምእመናን በፍቅር
እንጂ በመለያየት መኖር አይገባቸውም፤ ዮሐ.
13+34-35፤ 1ዮሐ. 3+23፤ ያዕ. 4+1-3። ዛሬ ስለ
አብ.ክ. አንድነት የሚደክሙ ብዙዎች አሉ። አንድነት
የሚገኘው በተለይ በድርጅት ሳይሆን፤ በእውነትና
በፍቅር በአገልግሎትም ነው፤ ኤፌ. 4+11-16።

አንድያ፤ ተቀዳሚና ተከታይ የሌለው አንድ
ብቻ ግለት ነው። ቃሉ ለክርስቶስ ሲነገር በልደቱ
በኩል ተቀዳሚና ተከታይ የሌለው መሆኑን
ይገልጣል፤ ዮሐ. 3+18። በልዩ ልዩ ክፍል ስለ
ክርስቶስ ሲነገር «አንድ ልጅ» የሚለው ይህን አሳብ
ይገልጣል፤ ዮሐ. 1+14-18፤ 1ዮሐ. 4+9።

አንጀት፤ ከሆድ ክፍሎች አንዱ። ጥልቅ
ስሜትና ርኅራኄ ይገለጡበታል፤ ኤር. 4+19፤ ሰ.ኤ.
1+20።

አንገት፤ ብዙ ጊዜ እልክኝትን (ዘጸ. 32+9፤
ኢሳ. 48+4፤ ሐ.ሥ. 7+51)፤ በተሸካሚነቱም

የባርነትን ትርጉም ይገልጣል፤ ዘፍ. 27+40፤ ኤር.
30+8።

አንጐራጐረ፤ «አጐረመረመ» ይመ.

አንጐረኛ፤ ወርቅና ብርቱ ብረት ብረትም
በእሳት አቅልጦ የሚያነጥር፤ ኢዮብ 28+1፤ ኢሳ.
40+19። የፈታኝ ምሳሌ ነው፤ ምላ. 17+3፤ ዘክ.
13+9፤ ሚሊ. 3+2-3፤ 1ጲጥ. 1+6-7።

አንጾኪያ፤ 1. የሶርያ አንጾኪያ 301 ከክ. በ.
በኦርንቴስ ወንዝ የተቋቋመች ከተማ። 65 ከክ. በ.
የሮም መንግሥት የሶርያ መናገሻ ከተማ አደረጋት።
ትልቅም ከተማ ሆነች። የመጀመሪያዋ የአሕዛብ ቤ.ክ.
እዚያ ተመሠረተች፤ ሐ.ሥ. 11+19-26። ጳውሎስና
በርሃባስ እዚያ ወንጌልን አስተማሩ፤ ሐ.ሥ. 15+35።
ጳውሎስና ዓደኞቹ ለሦስቱ የሰብከተ ወንጌል ጉዞ
ከአንጾኪያ ቤ.ክ. ተላኩ፤ ሐ.ሥ. 13+1-4፤
15+35-41፤ 18+22-23። ስለ አሕዛብ መገረዝ
በተነሣው ክርክር ምክንያት እንጳውሎስ ከአንጾኪያ
ወደ ኢዮሳሌም ተላኩ፤ ሐ.ሥ. 15። ካ. 6አ።

አውግስጦስ ቂዛርን የሚያሳይ የሶርያ አንጾኪያ ገንዘብ

2. በኢስድያ ተራራማ አገር አጠገብ ያለች አንጾኪያ
በትንሹ እስያ ክፍል አገር የምትገኝ ከተማ።
በመጀመሪያ ጉዞው ጳውሎስ ከበርሃባስ ጋር በአንጾኪያ
ወንጌልን አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 13+14-14+19።
በሁለተኛና በሦስተኛ ጉዞውም አንጾኪያን ሳይጉበኛት
አልቀረም፤ ሐ.ሥ. 16+6፤ 18+22-23። ዛሬ
አንጾኪያ ባድማ ሆናለች። ካ. 6በ።

አእላፋት፤ የብዛት ፋጥር። ዐሥር መቶ ሺህ
ወይም አንድ ሚሊዮን ነው። ነገር ግን በመ.ቅ. ውስጥ
ከፍ ላለፍ ሊቋጠር ለማይችል ፋጥር የተጠቀሰ
ይመስላል፤ ጳጉ. 7+10፤ ሚክ. 5+2፤ ይሁዳ
14+15፤ ራእ. 5+11።

አእምሮ፤ የዕውቀትና የአሳብ መኖሪያ፤
መገኛና መውጫ። በመ.ቅ. አእምሮ እንደ ሰው ልብ
ከተ ወይም መልካም ሊሆን ይችላል፤ ሮም 7+25፤
ቆላ. 2+18።

አኪያ፤ «እግዚአብሔር ወንድሜ ነው» ግለት
ነው። በዚህ ስም ብዙ ሰዎች ተጠርተዋል። ከእነርሱ
የታወቀው ለኢዮርብዓም ስለ መንግሥቱ መከራል፤
ተጥሎም ስለ ቤተሰቡ ውድቀት የተነበየው ነቢይ ነው፤
1ነገ. 11+29-39፤ 14+6-16።

አኪጦፌል፤ የንጉሥ ዳዊት አማካሪ፤ 24መ. 15፥12። አቤሌሎም በአባቱ በዳዊት ላይ ባደመ ጊዜ፤ አኪጦፌል በአድማው ተባበረው። ነገር ግን ዳዊትን በፍጥነት እናሳድደው የሚል ምክሩን አቤሌሎም ሳይቀበለው በመቅረቱ፤ አኪጦፌል ወደ ቤቱ ተመልሶ በገዛ እጁ ታንቆ ሞተ፤ 24መ. 17፥1-23።

አካል፤ የሕዋሳት ሁሉ ሙሉ አቅዋም (1ቆሮ. 15፥40-44)፤ በምሳሌነት በሁለት መንገድ ይነገራል። 1. ምእመናን ሁሉ በክርስቶስ እንድ አካል ናቸው፤ እንደ ብልቶች ሆነው እያንዳንዱ አገልግሎት ይኖረዋል፤ ሮም 12፥4-5፤ 1ቆሮ. 12፥12-27። 2. ምእመናን ሁሉ ከክርስቶስ ጋር እንድ ስለሆኑ ቤተ ክርስቲያን የክርስቶስ አካል ናት፤ ክርስቶስም ራስዋ ነው፤ ኤፌ. 2፥16፤ 4፥12-16።

አካን፤ ለእግዚአብሔር የተቀደሰውን የኢያሩኩን ምርኮ ለራሱ የወሰደ እስራኤላዊ። በዚህ ስርቆት ምክንያት እስራኤላውያን ጋይ በተባለችው ከተማ በተደረገው በመጀመሪያ ውጊያ ተሸነፉ። ኃጢአት በተገለጠ ጊዜ ከነቤተሰቡ ተወገረ፤ በእሳትም ተቃጠለ፤ ኢያሱ 7፥1-26።

አካዝ፤ የእስራኤል መንግሥት በሁለት ከተከፈለ በኋላ በይሁዳ የነገሠ 12ኛ ንጉሥ። ከ732-716 ከክ.በ. ነገሠ። አባቱ ኢዮአታም ነበረ። የጣዖትን አምልኮ በይሁዳ አስፋፋ። በእግዚአብሔር ፊት እጅግ ክፉ ሥራ የሠራ ንጉሥ ነበር። ሶርያና የእስራኤል መንግሥት ይሁዳን በመርነት ስላስቸገሩት አካዝና ሕገሱ ተሸበሩ። ነቢዩ ኢሳይያስ «ብታምኑ ትድናላችሁ» ብሎ ምክር ሰጠ። አካዝ ግን ምክሩን ችላ በማለት የአሦር ንጉሥ እንዲረዳው ለመነ፤ 2ነገ. 16፤ 2ዜ.መ. 28። አልተቀበለም እንጂ «እነሆ ድንግል ትፀገላለች፤ ወንድ ልጅም ትወልዳለች፤ ስሙንም አማኑኤል ብላ ትጠራዋለች» የሚለው የክርስቶስን መወለድ የሚያመለክተው ትንቢታዊ ቃል የተነገረው ለንጉሥ አካዝ ነው፤ ኢሳ. 7፥10-14።

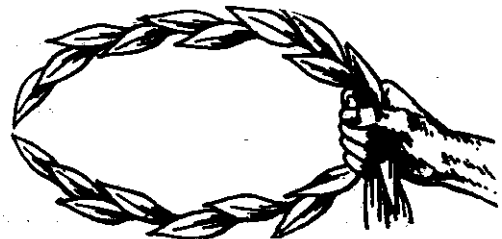
አካዝያስ፤ 1. ከ853-852 ከክ.በ. የነገሠ የእስራኤል ዘጠነኛ ንጉሥ፤ 1ነገ. 22፥51-53፤ 2ነገ. 1፥1-18። 2. በ841 ከክ.በ. የነገሠ የይሁዳ ስድስተኛ ንጉሥ፤ 2ዜ.መ. 22፥1-9። 3. ነቢዩ አሞጽን የተቃወመው የቤቲል ካህን፤ አሞጽ 7፥10-17።

አካይያ፤ በአሁኑ የግሪክ አገር ውስጥ ከቆሮንቶስ በስተደቡብ የሚገኝ አውራጃ፤ ሐ.ሥ. 19፥21፤ 1ቆሮ. 16፥15። ጥንት የአካይያ ዋና ከተማ ቆሮንቶስ ነበረ፤ 2ቆሮ. 1፥1። ካ. 6ኅ።

አኬልዳማ፤ የደም መሬት ማለት ነው። አስቆሮታዊው ይሁዳ ጌታችንን የሸጠበትን ገንዘብ ሲመልስ፤ የካህናት አለቆች በብሩ የሸክላ ሠራ መሬት ለእንግዶች መቃብር ገዙ። የደም መሬት የተባለበት ምክንያት በደም ዋጋ ስለተገዛ፤ ወይም ይሁዳ ስለሞተበት ይሆናል፤ ማቴ. 27፥3-10፤ ሐ.ሥ. 1፥18-19።

አክሊል፤ የክብር ምልክትና መደምደሚያ፤

ትልቅ ማዕረግና ክብር ያላቸው ሰዎች የሚቀዳጁት፤ ሰ.ኤ. 5፥16። የብ.ኪ. ሊቃነ ካህናት አክሊልን ይቀዳጁ (ይጭኑ) ነበር፤ ዘጸ. 29፥6። ሙሴ በጽላቱ ማስቀመጫ በታቦቱ ላይ አክሊልን እንዲቀርጽ ታዘዘ፤ ዘጸ. 25፥11። ወታደሮች ክርስቶስን እንደ ንጉሥ አድርገው ሲያላግጡበት በራሱ ላይ የእሾህ አክሊል ጫኑበት፤ ማቴ. 27፥29። ግሪኮች በእስፖርት አሸናፊ ለሆነ የአበባ አክሊል ይሸልሙ ነበርና ይህ ለክርስቲያን ድል አድራጎት ምሳሌ ሆነ፤ 2ጢሞ. 4፥8፤ ራእ. 2፥10።

በስፖርት ውድድር ለአሸናፊ ይሰጥ የነበረ ከቅጠል የተሠራ አክሊል

አክብሮት፤ ለእግዚአብሔር፤

ለባለሥልጣን፤ ለሰው ሁሉ የሚሰጥ ክብር፤ ሮም 12፥10፤ 13፥7፤ 1ጴጥ. 2፥17። ሆኖም ለእግዚአብሔር የምንሰጠው አክብሮት አምልኮትን ሲጨምር፤ ለፍጡራን በምንሰጠው አክብሮት ግን አምልኮት የለበትም፤ ሐ.ሥ. 10፥26፤ ራእ. 19፥10፤ 22፥8-9። «ስግደት»፤ «አምልኮ» ይመ.

አክባብ፤ የአባት ወንድም ማለት ነው።

የዘንበረ ወይም የአምራ ልጅ በእስራኤል መንግሥት የነገሠ ሰባተኛ ንጉሥ። ዘመነ መንግሥቱም 874-853 ከክ.በ. ነው። ጠቅላላ ታሪኩ ከ1ነገ. 16፥28-22፥40ና በ2ዜ.መ. ም. 18 ተጽፏል። በመንግሥት አስተዳደር በኩል ጠንካራ ንጉሥ ነበረ። ነገር ግን እግዚአብሔርን የማይፈራ ሆኖ ተገኘ። ከእርሱ በፊት ከነበሩት ሁሉ ይልቅ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ አደረገ የሚል ከባድ ቃል ተጽፎበታል፤ 1ነገ. 16፥30። ኤልሳቤል የተባለች ሚስቱ ፈሪህ እግዚአብሔርን ለማጥፋትና አምልኮ ባዕድን በአገሪቱ ለማስፋፋት ተጣግረች። አክባብ ከሶርያው ንጉሥ ከወልደ አደር ጋር ሦስት ጊዜ ተዋጋ። በሦስተኛው ዘመቻ በጽኑ ቄሰለ፤ 1ነገ. 22፥34-36። ነቢዩ ኤልያስ በእስራኤል መካከል እግዚአብሔርን ያገለገለው በአክባብ ዘመነ መንግሥት ነው፤ 1ነገ. 16፥28-22፥40።

አኻያ (አሀያ)፤ በወንዝ ዳር የሚበቃል ዛፍ፤

ዘሌ. 23፥40፤ ኢዮብ 40፥22።

አውራቂስ፤ ለመርከብ አደገኛ የሆነ ምሥራቃዊ ነፋስ፤ ሐ.ሥ. 27፥14።

አውሬ፤ «አራዊት» ይመ.

አውታር፤ የባንና ገመድ። በብ.ክ. መዘምራን ዐሥር አውታር ባለው በገና ይዘምሩ ነበር፤ መዝ. 33+21 92+3። የቀስት ደጋን በአውታር ይለጠጣል፤ መዝ. 11+2። የድንኳን መመሪያም አውታር ይባላል፤ ኢላ. 33+20፤ 54+2።

አውግስጦስ፤ «ቀሣር» ይመ.

አዕማድ፤ «ዐምድ» ይመ.

አዕዋፍ፤ የወፍ ብዛት፤ መዝ. 50+11። «ወርቅ» ይመ.

አዘበዘበ፤ ገድግዳው፣ ጣፊው፣ ገንቡ፣ አጥሩ፣ ቅጥሩ ሊወድቅ አዘበበል፤ ወደ ፊት አሰገደደ፤ አጉነበበ፤ አረገረገ፤ ኢላ. 30+13።

አሣሄል፤ ተርጉሙ «እግዚአብሔር ያያል» ግለት ነው። የሶርያን ጉጉሥ ወልደ አደርን ገድሎ በፈንታው ነገሠ፤ 2ነገ. 8+7-15። ለኤልያስና ለኤልሳዕ እንደተገለጠላቸው እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ከከፋታቸው የተነሣ በአሣሄል እጅ አሳልፎ ሰጣቸው፤ 1ነገ. 19+15-17፤ 2ነገ. 8+12፤ 10+32-33፤ 13+1-3። አሣሄል ግን ከሚገባ በላይ እጅግ ጨካኝነታቸው፤ 2ነገ. 13+7-22-25፤ አዋጽ 1+3-5። በኢየሩሳሌም ላይ ዘመተ፤ ብዙ ገንዘብም ማርኮ ተመለሰ፤ 2ነገ. 12+18-19።

አዛዥ፤ በላይ ያለ፣ ትእዛዝ የሚሰጥ፤ ምላ. 6+7።

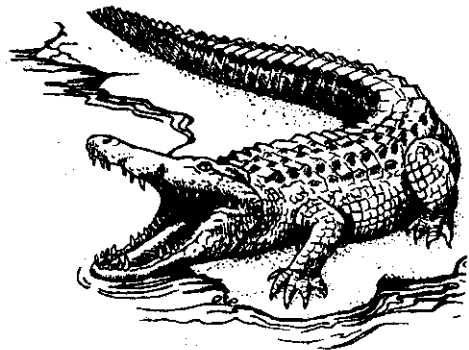
አዛጠን፤ ምሽግ ግለት ነው። ከአስቀሉና ወደ ሰሜን 15 ኪ.ሜ. የሚርቅ በታላቁ ባሕር አቅራቢያ ያለ ከተማ። ከፍልስጤማውያን አምስት ከተሞች አንዱ ነበረ፤ ኢያሱ 13+3። ታቦቱ በተማረከ ጊዜ በጣዖታቸው በዳገን ቤት እንዲኖር ወደ አዛጠን ተወሰደ፤ ነገር ግን በኋላ ለእስራኤላውያን ተመልሷል፤ 1ላሙ. 5+1-8። ግብጻውያን ከተማውን ካፈረሱት በኋላ ሮማውያን እንደገና ሠሩት። ካ. 3ረ።

አዜብ፤ በምዕራብና በደቡብ መካከል ያለ አቅማ፤ ዘፍ. 12+9፤ 13+1። ንግሥተ ሳባ ለእስራኤል አዜብ ከሚሆን አገር መጣች፤ ማቴ. 12+42።

አዝሙድ፤ የወጥ ቅመም፣ ጥቁር ወይም ነጭ ቀለም ያለው፤ ኢላ. 28+25፤ ማቴ. 23+23።

አዞ፤ በደረቱ የሚላብ፣ በሞቃት አገር በወንዝ ውስጥና በወንዝ ዳር የሚኖር፣ ሰውንና እንስሳን የሚበላ አውረ፤ ዘሌ. 11+30፤ ኢዮብ 40+25፤ ሕዝ. 29+3-5።

የአየር ጠባይ፤ በሕዋ ዙሪያ የሚታይ የአየር ንብረት። ይህም ማለት ሙቀት፣ ቅዝቃዜ፣ ርጥበት፣ ድርቅ፣ ዝናም፣ ብራ ... ወዘተ በሕዋ መታየት። በከነዓን አገር ከገዳር እስከ ጥር፣ በመጋቢትም ዝናብ ይበንባል፤ ኤር. 5+24፤ ኢዩ. 2+23። በክረምት ጊዜ ብርድ ይበዛል፤ ዕዝ. 10+9-13፤ ኤር. 36+22። በአርሞንዔም ተራራ ጫፍ በረዶ ዘወትር ይታያል፤ በጨው ባሕር አካባቢ ግን ዝቅተኛ ቆላ ስለሆነ ኃይለኛ ሙቀት አለ። በታላቁ ባሕር አጠገብ ሙቀት ቢበዛም እንኳን ነፋስ አለና ለመኖሪያ ይመቻል። ሰማይን በመመልከት የሚቀጥለው ቀን የአየር ጠባይ ሊታወቅ ይቻላል፤ ኢዮብ 37+9፤ ማቴ. 16+2-3።

አይሁድ፤ የይሁዳ ነገዶች፣ የሚጠሩበት የብዙ ቀጥር ስም። በመጀመሪያ ቃሉ በይሁዳ የሚኖሩትን ሰዎች ያመለክታል፤ 2ነገ. 16+6፤ 18+26። በኋላም ከምርኮ ከተመለሱት የሚበልጡት ከይሁዳ ነገድ ስለሆኑ፣ እንደዚሁም ወደ ይሁዳ አገር ስለተመለሱ ቃሉ፣ በይሁዳም ሆነ በሌላ አገር ለሚገኙ ለያዕቆብ ዘርች ሁሉ መጠሪያ ሆነ፤ ኤር. 34+9፤ ሐ.ሥ. 2+5፤ 16+1። ነገር ግን ከርስቶስን ስላልተቀበሉ፣ አይሁድነታቸው እውነተኛ እንዳልሆነ ተነግሯል፤ ሮም 2+28፤ ራእ. 2+9፤ 3+9።

አይዋ፤ 1ላሙ. 6+1-18፤ ኢላ. 66+17። «እንስሳት» ይመ.

አደረ፤ 1. ሌሊትን በአንድ ቦታ ማላለፍ፤ ዘፍ. 19+2። 2. ሰዎችም ሆኑ መላእክት በእግዚአብሔር ጸጋና መንፈስ ሲሞሉ እግዚአብሔር አደረባቸው በሚል ቃል ይገለጣል፤ ይህም በመንፈስ ተሞልተዋል ማለት ነው፤ ራእ. 7+15። 3. አደረ የሚለው አንቀጽ የቃልን ሰው መሆን (ትስብእት) ይገልጣል፤ ዮሐ. 1+14።

አዲስ ኪዳን፤ 1. በብሉይ ኪዳን የተተነበየ (ኢ.ር. 31÷31-34) እና ክርስቶስ ደሙን አፍስሶ ያቆመው ቃል ኪዳን ነው፤ ሉቃ. 22÷19:20። አዲስ ኪዳን ብሉይ ኪዳንን ፍጹም አድርጎታል፤ በአሮጌውም ፈንታ አዲሱ ተተክቷል፤ ዕብ. 8÷13። አዲስ ኪዳን በድንጋይ ላይ ሳይሆን በልብ፤ በቀለም ሳይሆን በመንፈስ ተጻፈ፤ የኮንጌ ሳይሆን የጽድቅ አገልግሎት አለው፤ ለጊዜው ሳይሆን ለዘላለም ጸንቶ ይኖራል። አርነትንም ስለሚሰጥ ተቀባዮቹ ወደ ጌታ መልክ ይለወጣሉ፤ ስለዚህ ክብሩ ከፍ ያለ ነው፤ 2ቆሮ. 3÷4-18።

2. በሐዋርያት ሥልጣን የተጻፉት ቅዱሳት መጻሕፍት አዲስ ኪዳን ስለሚገልጡ አዲስ ኪዳን ተብለዋል። እነዚህም መጻሕፍት ወንጌላት፣ የሐዋርያት ሥራ፣ መልእክታት፣ ራእይ ተብለው በአራት ክፍል ይከፈላሉ። «ቃል ኪዳን» ይመ.

የአዲስ ኪዳን ስፍራ ዘመን፤ ስለ ዓመተ ምሕረትና ስለ ክርስቶስ የደገፈ ጊዜ አቋጣጠር «ዓመት» ይመ። በኢ.ኪ. የተተረኩ ብዙዎች ድርጊቶች በዓለም ታሪክ መዛግብት ውስጥ ጎልተው የማይታዩ ስለሆኑ፤ የተፈጸሙባቸውን ዓመቶች በትክክል ለመወሰን ያዳግታል። ሆኖም ሊቃውንት በተለያዩ ምክንያቶች የክርስቶስ ሕማማት በ30 ወይም በ33 ዓ.ም. እንደነበረ ይገምታሉ፤ ዮሐ. 5÷1።

ፋሲካን ወይም የዳስን በዓል ካመለከተ የክርስቶስ አገልግሎት ሦስት ዓመት ይሞላል። ጥምቀቱም በ26 ወይም በ29 ዓ.ም. ይሆናል፤ ዮሐ. 2÷13፤ 5÷1፤ 6÷4፤ 12÷1። ከሮማውያን የተገኙ ጽሑፎች የአግሪክ ሞት በ44 ዓ.ም. (ሐ.ሥ. 12÷23)፣ በጋላሶስ ፊት የጳውሎስ መከሰስ በ52 ዓ.ም. (ሐ.ሥ. 18÷12) እንደሆነ ይገልጻሉ። ከዚህም የተነሣ በሐዋርያት ሥራ የተተረከ አንዳንድ ድርጊት የተፈጸመበትን ጊዜ ልንወስን እንችላለን።

የገላትያን መልእክትና የሐዋርያትን ሥራ ዘመናት በሁለት መንገድ ለማዛመድ ይቻላል። አንዳንዶች የጳውሎስን ሁለተኛ የኢየሩሳሌም ጉብኝት ከራብ እርዳታ ጉብኝት ጋር ሌሎችም ከኢየሩሳሌም ጉባኤ ጋር ያዛምዱታል፤ ገላ. 2÷1፤ ሐ.ሥ. 11÷30፤ 15። ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ እንደሚፈታ ተስፋ አደረገ፤ ሐ.ሥ. 28÷30፤ 31፤ ፊል. 1÷25፤ 26፤ ፊልሞና 22። ተፈትቶም ወደ ግሪክ አገርና ወደ ተርጫስ ሄደ። ቀጥሎም እንደገና እንደሚታሰርና የሞት ፍርድ እንደሚፈረድበት ተረዳ፤ በሮም ሞተ ብለው ብዙዎች ይገምታሉ፤ 2ጢሞ. 4÷6፤ 7፤ 13፤ 16፤ 20፤ ቲቶ 1÷5። የሮም ንጉሥ ኔሮን ጴጥሮስንና ጳውሎስን እንዳስገደለ፤ የሐንስም እስኪሸመግል ድረስ በእስያ እንደኖረ በቤ.ክ. ታሪክ ይተረካል። የሚከተለው ሰንጠረዥ በኢ.ኪ. ታሪክ ዋና ዋና ድርጊቶችና የኢ.ኪ. መጻሕፍት የተጻፉበትን ዓመት በቅደም ተከተል ይገልጻል።

ዓ.ም.	የአዲስ ኪዳን ታሪክ	የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት
26	የኢየሱስ ጥምቀት፤ ዮሐ. 1÷32-34።	
27	ፋሲካ ፤ ዮሐ. 2÷13።	
28	ፋሲካ (ወይም የዳስ በዓል) ዮሐ. 5÷1።	
29	ፋሲካ ፤ ዮሐ. 6÷4።	
30	ፋሲካ፣የኢየሱስ ሞትና ትንሣኤ፤ ዮሐ. 12÷1።	
33	የጳውሎስ ወደ ጌታ መመለስ፤ ሐ.ሥ. 9÷1።	
46	የራብ እርዳታ፤ ሐ.ሥ. 11÷30፤	ማቴዎስ (?)
46-47	1ኛው የወንጌል ጉዞ፤ ሐ.ሥ. 13-14።	ገላትያ ÷ ያዕቆብ
48	የኢየሩሳሌም ጉባኤ፤ ሐ.ሥ. 15።	
49-52	2ኛው የወንጌል ጉዞ፤ ሐ.ሥ. 16-18።	1ኛና 2ኛ ተሰሎንቲ
53-58	3ኛው የወንጌል ጉዞ፤ ሐ.ሥ. 19-21።	1ኛና 2ኛ ቆሮንቶስ ÷ ሮም
58-60	ጳውሎስ በቂሣርያ ታስረዋል፤ ሐ.ሥ. 22-26።	
61-63	ጳውሎስ በሮም ታስረዋል፤ ሐ.ሥ. 27-28።	ማርቆስ÷ኢፌሶን÷ፊልጵስየስ÷ ቆላስይስ ፊልሞና÷ሉቃስ÷የሐዋርያት ሥራ 1ኛ ጢሞቴዎስ ÷ ቲቶ 1ኛና 2ኛ ጴጥሮስ ÷ ይሁዳ 2ኛ ጢሞቴዎስ ማቴዎስ (?) ÷ ዕብራውያን የዮሐንስ ወንጌል 1ኛ ÷ 2ኛና 3ኛ ዮሐንስ የዮሐንስ ራእይ
64-65	ጳውሎስ ተፈትቶ በግሪክ አገር	
67	የጳውሎስና የጴጥሮስ ሞት።	
70	የኢየሩሳሌም መፍረስ።	
100	የዮሐንስ ሞት	

አዳም፤ አዳም ማለት ከመሬት የተፈጠረ ማለት ነው። ታላላቅ ሰውን ወይም ሰዎችን ሁሉ የመለከታል። ከዚህ በላይ ግን የመጀመሪያው ሰው የሚጠራበት ስም ሆነ፤ ዘፍ. 2፡19-25። አዳም በእግዚአብሔር መልክ ተፈጠረ፤ ዘፍ. 1፡27። እግዚአብሔርም እንዲያበጃትና እንዲጠብቃት በዲድን ገነት አኖረው። የምድርንም ፍጥረት እንዲገዛ ሥልጣን ሰጠው። ፈጣሪ አምላክ ሰውን ወንድና ሴት አድርጎ ፈጠረ። ሁለቱም አንድ ሥጋ ይሆናሉ በማለት አንድነታቸውን ባረከ። «በዙ ተባዙ፤ ምድርንም ሙሉአት፤ ግዙአትም» አላቸው፤ ዘፍ. 1፡28፤ 2፡24። አዳምና ሚስቱ ለእግዚአብሔር ስላልታዘዙ፤ ከዲድን ገነት እንዲወጡ ተገደዱ፤ ዘፍ. 3። ሐዋርያው ጳውሎስ ምክንያት ሥጦታቸውን ሞት ወደ ሰው ሁሉ ደረሰ። ነገር ግን ኋለኛው አዳም በተባለው በክርስቶስ መልካም ሥራ በኩል በክርስቶስ ለሚያምኑበት ሁሉ ድድቅና ሕይወት ተገኘ፤ 1ቆሮ. 15፡22፡45።

አዳራሽ፤ ሰፊ የቤት ክፍል። ኢየሱስና ደቀ መዛሙርቱ የፋሲካን እራት በደርብ ላይ ባለ ታላቅ አዳራሽ ውስጥ በሉ፤ ማር. 14፡15። በታው የት እንደሆነ አሁን አይታወቅም። ክርስቶስ በትንሣኤ ዕለት በዚህ ታይቷል (ዮሐ. 20፡19)፤ ምናልባት ደቀ መዛሙርቱ የመንፈስ ቅዱስን መምጣት ይጠባበቁበት የነበረው ቤት ይህ ሳይሆን አይቀርም፤ ሐ.ሥ. 1፡13፡15። ይህ ቤት ብዙ ዕዎች ጴጥሮስ እንዲፈታ የጸለዩበት የማርቆስ እናት የማርያም ቤት ሊሆን ይችላል፤ ሐ.ሥ. 12፡12።

አዳር፤ «ወር» ይመ.

አዳኘ፤ አስጠነቀቀ። አማጥኖ ተናገረ። በዘካ. 3፡6 የማስጠነቀቂያ አሳብ አለበት።

አዳኘ፤ «መድኃኒት» ይመ.

አድመኛነት፤ ጠብን። ክርክርን። መለያየትን መፍጠር፤ በተለይ በእውነት ላይ ክርክርን ማገዛት። አድመኛነት የሥጋ ሥራ እንጂ የመንፈስ ፍሬ አይደለም፤ ገላ. 5፡20፤ ያዕ. 3፡16፤ 2ቆሮ. 12፡20። ፍርድን ያስከትላል፤ ሮሞ 2፡8።

አገልጋይ፤ አጋዥ፤ ረዳት። ኢየሱስ የሙሴ አገልጋይ ነበረ፤ ኢየሱስ 1፡1። ካህናት የመቅደስ (ዘጸ. 28፡43)፤ ባለ ሥልጣናት የእግዚአብሔር አገልጋዮች ናቸው፤ ሮሞ 13፡4። ሐዋርያትና ተከታዮቻቸው የእግዚአብሔር (1ተሰ. 3፡2)፤ የክርስቶስ (ሮሞ 15፡15፡16)፤ የወንጌል (ኤፌ. 3፡7)፤ የኢ.ክ. (2ቆሮ. 3፡6)፤ የቤ.ክ. (ቆላ. 1፡25) አገልጋዮች ናቸው። ከሁሉም በላይ ክርስቶስ የአገልግሎትን አርአያ አሳይቷል፤ ማር. 10፡42-45፤ ዮሐ. 13፡4፡5። «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

አገልግሎት፤ እግዚአብሔርንና ሰውን ማገልገል የክርስቲያን መብት ነው፤ ዘኁ. 3፡6፤ ማር. 10፡44፡45። «አምላክ»፤ «አገልጋይ» ይመ.

አጋር፤ የሣራ ገብጻዊት ገረድ። ሣራ ልጅ

እንድትወልድለት ለአብርሃም ሚስት ትሆነው ዘንድ አጋርን ሰጠችው። አጋርም እስማኤልን ወለደችለት፤ ዘፍ. 16፡1-16። ይስሐቅ ከተወለደ በኋላ እግዚአብሔር እንዳዘዘው አብርሃም አጋርንና እስማኤልን አሳደደ። በበረሃ እግዚአብሔር ተናገራት፤ የውሃ ጉድጓድንም አሳያት፤ ዘፍ. 21፡8-21። ጳውሎስ ሕግን በመጠበቅ ራሳቸውን ለማጽደቅ የሚያስቡትን በአጋርና በእስማኤል መሰለ፤ ገላ. 4፡21-31።

አጋቦስ፤ «በዓለም ሁሉ ታላቅ ራብ ይሆናል» ብሎ ትንቢት የተናገረ በኢየሩሳሌም የኖረ ነቢይ፤ ሐ.ሥ. 11፡27-30። ሐዋርያው ጳውሎስን ወደ ኢየሩሳሌም ብትሄድ ትታስራለህ ብሎ አስጠነቀቀው፤ ሐ.ሥ. 21፡10-11፤ 24፡5-6።

አጋና፤ አንድን ነገር ለመግዛትም ሆነ ለመሸጥ የሚደረግ የውል ስምምነት። የዋጋ ውሳኔ። እንደዚሁም የተዋሱትን ዕቃና የተበደሩትን ገንዘብ ለመመለስ እጅ በመምታት መሐላ ማድረግ አጋና ይባላል፤ ምላ. 17፡18፤ 22፡26።

አጋዘን፤ «እንስሳት» ይመ.

አጋንንት፤ የጋኔን ብዙ ጥጥር ነው። «ጋኔን» ይመ.

አግሪጳ፤ «ሄድድስ» ይመ.

አግዳሚ፤ ከግድግዳ እስከ ግድግዳ የሚጋደም ዋልታ ተሸካሚ እንጨት። ሠረገላም ይባላል፤ ለድንኳንና ለቤት ያገለግላል፤ 1ነገ. 7፡2፡3።

አግድመት፤ አጭር ርቀት። አንድ ምዕራፍ ያህላል፤ 2ነገ. 5፡19።

አገገጐት፤ በሰው ገላ ላይ የሚወጣ፤ ወደ ሥጋ ውስጥ ጠልቆ የማይገባ፤ ዙሪያውን የሚያፈክፍክና የማይቁሰል፤ ቆዳን የሚያገረግ ነጭ በሽታ፤ ዘሌ. 13፡39።

አገረመረመ፤ አለመደለትን በድምፅ፤ በሹክሹክታ፤ በስዎታ ወይም በግልጥ አላየ፤ አገጐራጐረ። እስራኤል በሙሴ ላይ (ዘጸ. 15፡24፤ 16፡2-8፤ ዘኁ. 14፡2-36፤ 17፡5፡10)፤ አይሁድ በክርስቶስ ላይ አገረመረመ፤ ሉቃ. 5፡30፤ 15፡2፤ ዮሐ. 6፡41-43፡61፤ 7፡32። አማኞች እንዲያገረመረሙ ታዘዘዋል፤ 1ቆሮ. 10፡10፤ ፊል. 2፡14፤ 1ጴጥ. 4፡9፤ ይሁዳ 16።

አጠናጠነ፤ መልሶ መላልሶ አለበ፤ አሳሳለለ፤ አወጣ አወረደ፤ አርቆ አለበ፤ መዝ. 77፡5።

አጣቢ፤ ጨርቅ ቀለም ከመግባቱ በፊት አጣቢው ዘይቱን ለማውቀት ጨርቁን ያጥብ ነበር። አጣቢዎች ከእንደድ፤ ከናተር ከልላም በተሠራ ሳሙና ተጠቅመዋል፤ ኢሳ. 7፡3፤ ኤር. 2፡22፤ ሚል. 3፡2፤ ማር. 9፡3። «ተግባረ እድ» ይመ.

አጥንት፤ በምሳሌነት ሲገለጥ የሚከተሉትን ነገሮች ያመለክታል። 1. የሰው ኃይል፤ መዝ. 53፡5፤ ኢሳ. 38፡13። 2. የሰው ክብር፤ ስለዚህ የሰው አጥንት በጥንቃቄ መቀበር ይገባዋል፤ ዘፍ. 50፡25፤

ዕብ. 11:22። 3. የቅርብ ዝምድና መግለጫ፤ ዘፍ. 29:14፤ መላ. 9:2።

አጨ፤ መተግበሩ። በመ.ቅ. እንደምናገኘው ሰዎች ከተግባሩ በኋላ እንደተጋቡ ሰዎች ሆነው ስለሚቋጠሩ ወደ ሌላ መሄድ አይፈቀድላቸውም ነበር፤ ዘፍ. 29:21፤ ማቴ. 1:18-20። እግዚአብሔር ለእስራኤል ያለው ፍቅርና ታማኝነት በመተግበሩ ተመስሏል፤ ሆሴዕ 2:21:22። ብዙ ጊዜ የወንድ ወላጆች ሴቲቱን ይመርጣሉ። አንዳንድ ጊዜም እንደ ሶምሶን ወንድ ራሱ ሴቲቱን ይመርጣል፤ መላ. 14:1:2። ወይም ኑጋሚን በዴዝን ለሩት እንደመረጠችና ሳኦል ሚልኮልን ለዳዊት እንደሰጠ፤ የሴቲቱ ወላጆች ወንድን ይመርጡ ነበር፤ ሩት 3:1-4፤ 1ኛሙ. 18:22። በመተግበሩ ጊዜ ሦስት ዐይነት ስጦታ ወይም አገልግሎት ይሰጥ ነበር፡- 1. ወንድ ለሴቷ ቤተሰብ፤ ዘፍ. 29:18፤ 34:12። 2. ወንድ ለሴቷ፤ ዘፍ. 24:53። 3. የሴቷ ወላጆች ለሴቷ፤ መላ. 1:11-15። ይህም ሁሉ ከተደረገ በኋላ ማጨት በጋብቻ ይፈጽማል።

አጨዳ፤ የዱር ሰዎች እህላቸውን በእጅ በመንቀልና በመስበር ይሰበሰቡ ነበር። ቀጥሎም በባልጨት፤ የብረት ሥራም ከለምም በኋላ በብረት ማጥድ ማጨድ ጀመሩ። በደቦ ወይም በወበራ ያጥዱ ነበር፤ ሩት 2:4-7፤ ማቴ. 13:30። የንጉሥ አጨዳ ሕዝቡ በአዝመራ ጊዜ ለንጉሡ የሚውለው ኩዳድ ነው፤ አዎጽ 7:1። አጨዳ ብዙ ጊዜ የሥራ ውጤት ምሳሌ ነው፤ ምላ. 22:8፤ ሆሴዕ 8:7፤ 1ቆሮ. 9:11፤ ገላ. 6:7:8።

አጭ፤ «እንሰላት» ይመ.

አጵሎስ፤ ከእስክንድርያ ከተማ የመጣ፤ የተማሪ አይሁዳዊ። በኤፌሶን ይኖሩ የነበሩት ጵርስቅላና አቂላ ስለ ክርስትና ሃይማኖት ካስተማሩት በኋላ ወደ ቆርንቶስ ሄዱ፤ ታላቅ የወንጌል አስተማሪ ሆነ፤ ሐ.ሥ. 18:24-28። በኋላም አማኞቹ ስለ ጳውሎስና ስለ አጵሎስ መሪነት ተከራክረው ተለያዩ። በአጵሎስና በጳውሎስ መካከል ግን መለያየት አልነበረም፤ 1ቆሮ. 1:12፤ 3:4-6:22፤ 16:12፤ ቴቶ 3:13።

አጽናኝ፤ አስታራቂ፤ አማካሪ፤ የሚያበረታታና የሚያረጋጋ ማለት ነው። ክርስቶስ በምድር ላለ የሐዋርያት አጽናኝ ነበር፤ በኋላም አጽናኝ የሆነውን መንፈስ ቅዱስን ላከላቸው፤ በዚህ ምክንያት «ሌላ አጽናኝ» ተብሏል፤ ዮሐ. 14:16:26፤ 16:7። «መንፈስ ቅዱስ» ይመ.

አፈከፈከ፤ የቀሰል መላላጥ፤ ከዳነ በኋላ እንደገና መቀሰል፤ ኢዮብ 7:5።

አፋዛኸ፤ አንጻር፤ ትይዩ ማለት ነው፤ ዘኁ. 2:2።

አፌቅ፤ ሦስት ወይም አራት ከተሞች በዚህ ስም ተጠርተዋል። ነገር ግን ዛሬ የት እንደነበሩ በእርግጥ አይታወቅም። አንዱ ግን በኢ.ኪ. ዘመን አንቲጳጥሪስ ተብሏል። እርሱም ከኢዮጲ 15 ኪ.ሜ.

ርቆ በኤፍራም አቅጣጫ ነበረ። ፍልስጥኤማውያን ታቦቱን ማርከው በአፌቅ አስቀመጡት፤ 1ኛሙ. 4:1-11። ከዚህም ተነሥተው፤ ዘምተው ሳኦልን በጌልቦን ተራራ ላይ ገደሉት፤ 1ኛሙ. 29:1፤ 31:1-6።

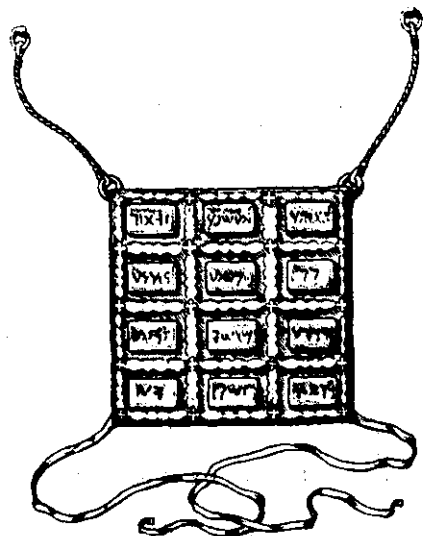
አፍ፤ የልብ አሳብ መግለጫ፤ የቃል መውጫ፤ መዝ. 119:108፤ ማቴ. 12:34። ቃሉ ከሰው አሳብ ለሚወጣው ድርጊት ሁሉ መታወቂያ ይሆናል፤ መዝ. 59:12፤ ምላ. 15:14፤ ራእ. 19:15። ከዚህም ሌላ አፍ ማለት የሚከተሉትን አሳቦች ይዞ ይገኛል፤ አስተርጓሚ (ዘጸ. 4:16)፤ ቃል አቀባይ (ኤር. 15:19)፤ ቃል (ማቴ. 18:16)፤ መልካም ምኞትና ልመና፤ መዝ. 81:10።

አፍላል፤ የሥጋ መቀቃያ ትልቅ ማሰሮ፤ 1ኛሙ. 2:14። የክፉ ነገር ምሳሌ ነው፤ ኤር. 1:13።

አፍሮዲጡ፤ ከፊልጵስዩስ ምእመናን ስጦታ ይዞ ወደ ጳውሎስ የተላከ መልእክተኛ፤ ፊል. 2:25-30፤ 4:18።

አፎት፤ የፍላጻ መያዣ፤ ኢሳ. 22:6። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

ኡሪምና ቱሚም፤ ሊቀ ካህናት በሚለብሰው በኤፋዱ ላይ ባለው የደረት ኪስ ውስጥ የሚከተቱ ሁለት ዕቃዎች፤ ዘጸ. 28:30፤ ዘጸ. 33:8። ኡሪምና ቱሚም ከምን እንደተሠሩ ወይም እንዴት ያሉ እንደነበሩ አልተገለጠም፤ በኡሪምና በቱሚም የእግዚአብሔር ፈቃድ ይጠየቅ ነበር፤ ዘኁ. 27:21፤ ዕዝ. 2:63። ዳዊት በኡሪም (በኤፋድ) እግዚአብሔርን በጠየቀ ጊዜ መልስ አገኘ፤ 1ኛሙ. 23:6-12። ሳኦል ግን ቢጠይቅ መልስ አጣ፤ 1ኛሙ. 28:6።

ኡሪምና ቱሚም የነበሩበት የኤፋድ የደረት ኪስ

ኢምንት፤ ባዶ፡ ህልውና የሌለው፡
ያልነበረ፡ ከንቱ፡ ብላሽ፤ ኢሳ. 41፡29።

ኢሳይያስ፤ «እግዚአብሔር ደንነት ነው»
ማለት ነው። በይሁዳ ነገሥታት በጾዝያን፤
በኢዮአታም፤ በአካዝና በሕዝቅያስ ዘመን
ከ740-688 ክክ.በ. ትንቢት የተናገረ ነበረ ነው።
በአካዝና በሕዝቅያስ ዘመን መንግሥት የቤተ
መንግሥት አማካሪ ነበረ። አባቱ አምጽ ይባላል፤
ሆኖም ከነቢዩ አምጽ ሌላ ነው፤ 2ነገ. 19፡1-2፤ ኢሳ.
1፡1። ኢሳይያስ ነቢይ እንዲሆን የተጠራው ጾዝያን
በሞቱበት ዓመት ነው፤ ኢሳ. 6። በንጉሡ በአካዝ
ዘመን መንግሥት የሶርያና የሰማርያ ሠራዊት ወደ
ይሁዳ በዘመቱ ጊዜ ኢሳይያስ የራሱን ልጆች ምልክት
እያደረገ አካዝ በእግዚአብሔር እንዲታመን እንጂ
እንዳይደረግ መከረው፤ አካዝ ግን ጠላቶቹን
እንዲጻጽላት ለማድረግ ለአሦር ንጉሥ ግብር
ይልክለት ነበር፤ ኢሳ. 7፡1-17፤ 8፡1-4፤ 2ዜ. መ.
28፡16-21። የአሦር መንግሥት እየተስፋፋ ሲሄድ
የይሁዳ አለቆች ለእርዳታ ወደ ግብጽ ተመለከቱ፤
ኢሳይያስም ወደ ውጭ መመልከታቸው
በእግዚአብሔር አለማመን መሆኑን ገልጾ ተናገረ፤
ራሱንም ምልክት አደረገ፤ ኢሳ. 20፤ 30፡1-5።
የአሦር ንጉሥ የይሁዳን ከተማዎች በእጁ አድርጎ
በኢዮሳሌም ላይ ዛቻ ሲናገር፤ ኢሳይያስ ስለ
አሦራውያን መቼፍ ተነበየ፤ እንደ ትንቢቱ ቃልም
የአሦር ሠራዊት በቸነፈር ተመታ (2ነገ.
18፡13-19፡37፤ 2ዜ. መ. 32፡16-21፤ ኢሳ. 36፤
37)፤ ሕዝቅያስ በታመመ ጊዜ በኢሳይያስ ትንቢት
መሠረት ከእግዚአብሔር ምልክት ተሰጠው (2ነገ.
20፡1-11)፤ በኋላም ኢሳይያስ የሕዝቅያስ ልጆች
ወደ ባቢሎን ይማረካሉ ብሎ ትንቢት ተናገረ፤ ኢሳ.
39። «ያሱብ» ይመ.

የኢሳይያስ ትንቢት፤ ኢሳይያስ

የነገሥታትን ታሪክ መጻሕፍት የትንቢት መጽሐፍ
ዳፈ. 1 2ዜ. መ. 26፡22፤ 32፡32፤ ኢሳ. 8፡1።
ከጥንት ጀምሮ «ትንቢተ ኢሳይያስ» 700 ክክ.በ.
በነበረው ነቢይ በኢሳይያስ የተጻፈ መሆኑ
ታምናበታል። ባለፉት 200 ዓመታት ውስጥ ግን ብዙ
ምርመራ ስለተደረገ፤ በዘመናውያን ሊቃውንት
መካከል ልዩ ልዩ አሳብ ተገኝቷል። ኢሳይያስ ራሱ
ከም. 1-39 ከሚገኙት ትንቢቶች የሚበልጡትን ጽሮ
ይሆናል እንጂ፤ ም. 40-55 በባቢሎን ምርኮ ጊዜ
በነበረ በሌላ ንቢይ፤ 56-66 ደግሞ ከምርኮ በኋላ
በነበረ በሌላ ነቢይ ተጽፏል የሚሉ አሉ። ሌሎች
ደግሞ ም. 1-39ና ም. 56-66 በልዩ ልዩ ክፍል
ከፍለው ይብዙ ሰዎች እጅ የተጻፈ ይመስላል ይላሉ።

ለዚህ አሳብ ሁሉ ሁለት ዋና ምክንያቶች
ተሰጥተዋል። 1ኛ፤ አንድ ንቢይ በዘመኑ ለሚኖሩ
ሰዎች ስለሚናገር፤ ኢሳይያስ ከዘመኑ በኋላ በባቢሎን
ምርኮዎች ለሆኑት የጻፈ አይመስልም የሚል አሳብ.
እለ። ነገር ግን በነቢያት የሚናገረው የእግዚአብሔር
መገፈስ ቅዱስ ሥራ በዚህ ዓይነት አሳብ የሚወሰን
አይደለም፤ 2ኛ፤ በም. 1-39ና በም. 40-66 መካከል
የአጻጻፍ ልዩነት፤ ሌላም ልዩነት ስለሚታይ ነው። ነገር

ግን ከዚህ በታች እንደሚታየው የትንቢተ ኢሳይያስ
መልእክት በየክፍሉ ስለሚመጣው መሰረት ጠለቅ ያለና
አንድ ዓይነት አሳብ አለው። ደግሞም ነቢዩ በተለያየ
ዘመንና በተለያየ ርእሰ ያቀረበው አጻጻፍ ቢለያይ
አያስገርምም። ልዩነት ቢኖርም በየክፍሉ እርስ
በርሳቸው የሚስማሙ አሉ። ለምሳሌ፡ ከሌሎች
ነቢያት ይልቅ ኢሳይያስ «የእስራኤል ቅዱስ» በሚል
አጠራር ስለ እግዚአብሔር ይናገራል፤ ኢሳ. 1፡4፤
37፡23፤ 41፡16፤ 60፡14።

ከብ.ክ. ዘመን ጀምሮ «ትንቢተ ኢሳይያስ»
በዕብራይስጥ ቅዱሳት መጻሕፍት መካከል ተቈጥሯል።
ከመጽሐፉ ጠቅላላው ክፍል በተጠቀሰ ጊዜም የነቢዩ
ኢሳይያስ ቃል መሆኑ ተረጋግጧል። ለምሳሌ
ሐዋርያው ዮሐንስ በመንጌሉ ከሁለቱ ዋና የመጽሐፉ
ክፍሎች ሁለት ጥቅሶችን «ደግሞ» በመጥቀስ
ኢሳይያስ እንደጻፋቸው ይገልጣል፤ ዮሐ.
12፡38-41ን ከኢሳ. 53፡1 እና ከ6፡9-10 ጋር
ያስተያይ።

የኢሳይያስ ዋና መልእክት፡ «የእስራኤል
ቅዱስ» በዓለም ሁሉ ላይ ነግሦ፤ በዐመፀኞች ላይ
በመፍረድ፤ የሚያምኑበትንም በማዳን ኃያል መሆኑን
ማሳየት ነው። መጽሐፉን በሦስት ክፍል ልንከፍለው
እንችላለን፡-

1ኛው ም. 1-39፤ በኢሳይያስ ዘመን በሆኑት
ድርጊቶች ምክንያት የተጻፈ ነው። በዚህ ክፍል
እግዚአብሔር ቅዱስ ስለሆነ ዐመፀኛ በሆነው ሕዝቡና
በሌሎችም ላይ ፍርድ እንደማይቀር ሲገልጥ
የመንግሥቱን ክብርና በረከት ያስረዳል።

2ኛው ም. 40-55፤ ከኢሳይያስ ዘመን በኋላ በሆነው
በባቢሎን ምርኮ ምክንያት ተጽፏል። በዚህ ክፍል፡
እግዚአብሔር አዳኝ ነውና ሕዝቡን ወደ አገራቸው
እንደሚያመጣቸው ሲገልጥ ከዚህ የበለጠውን መዳን
ለዓለም ሁሉ እንደሚያደርስ ያሳያል።

3ኛው ም. 56-66፤ የጽዮንን ዘላለማዊ ክብር ያሳያል።
በዚህ ክፍል ከፋትን የሚመርጡት እንደሚጠፉ፤
እግዚአብሔርም የእርሱ በሆኑት እንደሚደሰት
ይናገራል።

ኢሳይያስ ስለሚመጣው መሠረት በሰፊው
ይናገራል፤ የኢ.ክ. ጸሓፊዎችም ኢሳይያስን እየጠቀሱ
የተነበየለት ኢየሱስ እንደሆነ ያረጋግጣሉ። የሚመጣው
ከድንግል እንደሚወለድ (7፡14፤ ማቴ. 1፡23)፤
መንግሥቱ ለዘላለም እንደሆነ (9፡6፡7)፤ ሌላው
መንገዱን እንደሚያዘጋጅለት (40፡3-5፤ ማቴ.
3፡3)፤ በገሊላ እንደሚሠራ (9፡1፡2፤ ማቴ.
4፡14-16)፤ የእግዚአብሔር መንፈስ በእርሱ ላይ
እንደሚሆን (61፡1፤ ሉቃ. 4፡17-19)፤
ሕመምተኞችን እንደሚፈውስ (53፡4፤ ማቴ.
8፡16፡17)፤ በየዋህነት እንደሚሠራ (42፡1-3፤
ማቴ. 12፡18-21)፤ የእምነት መሠረት እንደሚሆን
(28፡16፤ ሮሞ 9፡32፡33)፤ እሕዛብን
እንደሚያድን (65፡1፡2፤ ሮሞ 10፡20) ኢሳይያስ
ተናገረ። ከሁሉ በላይ ስለ መሠረት ትንቢት የሚገኝበት
ስለ እግዚአብሔር «ባሪያ» በሚናገረው ክፍል ነው፤
42፡1-4፤ 49፡1-7፤ 50፡4-9፤

52÷13-53÷12። በተለይ ምዕራፍ 53 የክርስቶስን ሕማማት በትንቢት ይገልጻል፤ ይህ ቃል ብዙ ጊዜ በአ.ኪ. ተጠቅሷል፤ ሉቃ. 18÷31-33፤ ዮሐ. 12÷37-38፤ ሐ.ሥ. 8÷32-35፤ ሮም 4÷24-25፤ 1ኢጥ. 2÷24-25። ደግሞም የእስራኤል እልክኝነት ብዙ ጊዜ በኢሳይያስ ተገልጧል፤ በእ. ኪ.ም ተጠቅሷል፤ 1፡9ና ሮም 9፡29፤ 6፡9-10ና ማር. 4፡11-12፤ 29፡13ና ማቴ. 15፡8-9።

አከፋፈል ፡-

1. ኢሳይያስ በራሱ ዘመን ስለሚሆኑት ድርጊቶች የተናገረው ትንቢት።

ሀ) ስለ ኢየሩሳሌምና ስለ ይሁዳ፤ ም. 1-12።

ለ) ስለ አሕዛብ፤ 13-23።

ሐ) ስለ እግዚአብሔር ዓላማና ፍርድ፤ 24-35።

መ) የአሦራውያን መሸነፍ፥ ስለ ባቢሎን ምርኮም የተነገረ ትንቢት፤ 36-39።

2. በባቢሎን ምርኮ ምክንያት የተነገረ ትንቢት። የእግዚአብሔር ሕዝብ መጽናናትና መመለስ፤ 40-55።

3. ስለ ጽዮን ዘላለማዊ ክብር የተነገረ ትንቢት። የክፉዎች መወገድና የእግዚአብሔር ሕዝብ ደስታ፤ 56-66።

ኢስመኢኮች፤ ከሦስት መቶ ዓመት ከክ. በ. በአቴና የተነሡ የፍልስፍና ተከታዮች። ኢስመኢኮች ዓለም በአንድ ጠቅላላ ሕግ እንደተመሠረተና እንደተያዘ ያምናሉ። ስለዚህ ሰው እጅግ ሳያዘንና እጅግ ሳይደሰት በዚህ ሕግ ተመርቶ መኖር ይገባዋል ይሉ ነበር፤ ሐ.ሥ. 17÷18-32።

ኢቆንዮን፤ በትንሹ እስያ በገላትያ ጠቅላይ ግዛት ያለች ከተማ። ጳውሎስ በዚህ ቦታ መንገድን አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 13፡51፤ 14፡1-5፤ 16፡1-5፤ 2ጢሞ. 3፡11። ዛሬ ኮኒያ ትባላለች። ክ. 60።

ኢታምር፤ ከአርን አራት ልጆች ታናሹ፤ ዘጸ. 6፡23። ከወንድሞቹ ጋር ለክህነት ተለየ፤ ዘጸ. 28፡1፤ 1ዚ.መ. 24፡1-19 ይመ.

ኢትዮጵያ፤ የቃሉ ትርጉም ጥቁር ማለት ነው፤ ኤር. 13፡23። በግሪክና በመ.ቅ. ጸሐፊዎች አስተሳሰብ ኢትዮጵያ በግብጽ በስተደቡብ ጥቁር ወባይና ነጭ ወባይ እስከሚገኙትበት የነበረ አገርና መንግሥት ነው። በመ.ቅ. ከ40 ጊዜ በላይ ተጠቅሷል። «በኢትዮጵያ ወንዞች ማይ ላለች ...» ሲል የአክሱም መንግሥት የነበረባትን ምድር ሊያመለክት ይችላል፤ ዘፍ. 2፡13፤ ኢሳ. 18፡1፤ ሶፎ. 3፡10።

ኢትዮጵያውያን በንጉሡ በአሳ ጊዜ ወደ እስራኤል አገር ሲዘምቱ ተሸነፉ፤ 2ዚ.መ. 14፡9-15። የኢትዮጵያ ንጉሥ ቴርሐቅ በሕዝቅያስ ጊዜ አሦርን ተቃወመ፤ 2ነገ. 19፡9። በኋላም የአሦር መንግሥት ኢትዮጵያውያንን አሸነፋቸው፤ ናሆም 3፡8-10። ናቡከደነፆር የግብጽንና የኢትዮጵያን ወታደሮች በከርከሚሽ ውጊያ አሸነፈ፤ ኤር. 46፡1-10። የፋርስ መንግሥት ኢትዮጵያን ገዛ፤ አስ.

1፡1፤ 8፡9።

ኢትዮጵያ በምሳሌነት የማይወሰን የእግዚአብሔርን ግዛት ይገልጣል። ኢትዮጵያም እጆችን ወደ እግዚአብሔር እንደምትዘረጋ ተተነበየ፤ መዝ. 68፡31፤ 87፡4፤ ሕዝ. 30፡4-9፤ አሞጽ 9፡7፤ ሶፎ. 2፡12። በኢትዮጵያና በዐረብ አገር መካከል የቀረበ ግንኙነት እንደነበረ ታውቋል፤ 2ዚ.መ. 21፡16። «ሳባ» ይመ.

ኢን፤ የውሃ፣ የወይን፣ የዘይት መስፈሪያ፤ ሕዝ. 4፡11፤ ዘጸ. 29፡40፤ ዘሌ. 23፡13። «መስፈሪያ» ይመ.

ኢኮንያን፤ በ597 ከክ.በ. የነገሠ የይሁዳ ንጉሥ። የአክኪን ተብሎም ይጠራል። ማቴዎስ የኢየሱስ ልጅ ይለዋል። ግን ኢየሱስ አያቱ እንጂ አባቱ አይደለም። አባቱ ኢዮአቂም (ኤልያቂም) ነው፤ 2ነገ. 24፡8-17፤ ሕዝ. 1፡2፤ አስ. 2፡6፤ 1ዚ.መ. 3፡16-17፤ ኤር. 22፡24-30፤ ማቴ. 1፡11። «ዮአኪን» ይመ.

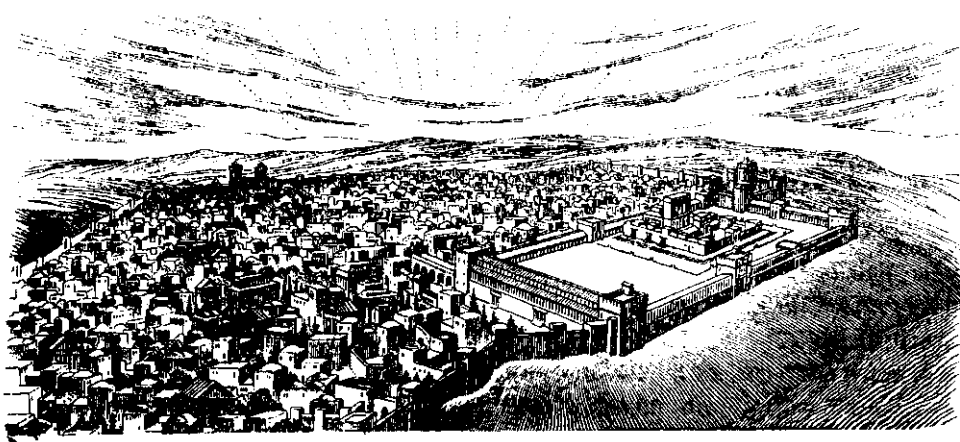
ኢየሩሳሌም፤ የሰላም ከተማ ማለት ነው። የዮርዳኖስ ወንዝ ወደ ጨው ባሕር ከሚገባበት በምዕራብ 30 ኪ.ሜ. ከታላቁ ባሕር 50 ኪ.ሜ. ርቃ በተራራማ አገር የምትገኝ ከተማ። ኢየሩሳሌም ከባሕሩ ወለል 750 ሜትር ገደማ ከፍ ትላለች። ስለዚህም ቀጥተኛ የሆነ የንግድ መንገድ አልነበራትም። ካ. 3ሰ።

የኢየሩሳሌም ጥንታዊ ስም ሳሌም ነበረ (ዘፍ. 14፡18)። ቀጥሎም ኢያቡስ (ኢያሱ 15፡63፤ 18፡16)። ያፌል (2ዚ.መ. 27፡3፤ 33፡14)። ጽዮን ተብላለች (መዝ. 137፡1)። ቅድስት ከተማም ተብላ ተጠርታለች፤ ነህ. 11፡1። ጻዊት ኢየሩሳሌምን ከኢያቡሳውያን ከወሰደ በኋላ የእስራኤል ሁሉ በተለይም የይሁዳ ዋና ከተማና መስገጃ አደረጋት፤ 2ሳሙ. 5፡6-10። ኢየሩሳሌም ለአይሁድና ለክርስቲያን አንደኛ፣ ለእስላምም ሦስተኛ ቅድስት ከተማ ናት።

የኢየሩሳሌም ቅጥሮች፤

የጻዊት ከተማ ያፌል ብቻ ነበረ። ስፋቱም 600 በ100 ሜትር ያህል ይሆናል። ሰሎሞን ከተማይቱን አስፋፍቶ ቤተ መቅደስን ሠራ። የሰሎሞን ግቢ ዛሬ ኤል አቅሳ የሚባለው መስጊድ ያለበት ቦታ ነው። በኋላም ያፌል ታችኛው ከተማ ተባለና ላይኛው ከተማ በስተምዕራብ ተሠራ። ሁለቱም ከተሞች በየራሳቸው ተቀጠሩ፤ በመካከልም የታይሮፒን ሸለቆ ነበረ። የላይኛው ከተማ ቅጥር በስተሰሜን አንደኛው ቅጥር ይባላል። ነሆም ሁለት ከተማዎች በአንድ ቅጥር ውስጥ አደረገ። ሄሮድስ ከተማይቱን በሰሜን አስፋፍቶ ቅጥርን ሠራ። ይህም 2ኛ ቅጥር ተባለ። ሄሮድስ አግሪጳ 152 እንደገና በሰሜን ሌላ 3ኛ ቅጥር ሠራ። ክርስቶስ የተሰፋለበት ቀራንዮ የሚገኘው ሄሮድስ ከሠራው ከሁለተኛው ቅጥር ውጭ በኋላም ከተሠራው ከሦስተኛው ቅጥር ውስጥ ነው።

ዛሬ ጥንታዊት ከተማ የምትባለው ስፋት 800 በ800 ሜትር ያህል ነው። በከተማይቱ ዙሪያ

በጌታችን ዘመን ደብረ ዘይት ላይ ሆኖ ኢየሩሳሌም ሲታይ

የሚታየው ቅጥር በ1540 ዓ.ም. ገደማ ተሠራ። ዛሬ ጥንታዊት የምትባለው ከተማ በክርስቶስ ጊዜ ከነበረችው በስተሰሜን ናት። ደግሞም ከተማይቱ በጦርነት ሰባት ጊዜ ስለፈረሰች፤ እንደገናም በፍርስራሹ ላይ ስለተሠራች ከክርስቶስ ዘመን ወዲህ መሬትዋ ስድስት ሜትር ያህል ወደ ላይ ከፍ ብሏል። በዚህ ምክንያት የዱሮ ዘመን ድርጊቶች የተፈጸሙባቸው በታዎች አይታዩም፤ በትክክል ለመወሰንም አይቻልም።

የኢየሩሳሌም ታሪክ!

ከሰሎሞን በኋላ በይሁዳ መንግሥት ዘመን ኢየሩሳሌም በጠላት ተይዛለች። በመጨረሻም ናቡከደነፆር በ587 ክክ.በ. አፈረሳት፤ 2ነገ. 25። ሰባ ዓመት ቆይቶ የፋርስ ንጉሥ ቂሮስ አይሁድ ተመልሰው እንዲሠሩአት ፈቀደ። እነዝሩባቤልም መጥተው ቤተ መቅደስን ሠሩ። ነፃምያም በ445 ክክ.በ. ቅጥሩን ሠራ። ከ169-167 ክክ.በ. የሶርያ ንጉሥ አንጥያስ ከከተማውና ከቅጥሩ ብዙውን አፈረሰ። መቃብያን ግን እንደገና ሠሩአቸው። የፋርስና የሮም ወታደሮች ኢየሩሳሌምን ያዙ። በኋላም በሮም ፈቃድ የገነሠ ሄሮድስ ኢየሩሳሌምን ይዞ ከተማይቱን አስፋፋ፤ ቅጥሩንም አጠነከረ። ሄሮድስ ቤተ መቅደሱን አላደሰና በሰሜን በኩል ከተማይቱን ለመጠበቅ ከፍ ያለውን የአንቶንያ ግንብ ሠራ። በዚህ ግንብ ክርስቶስ በኢሳሳስ ፊት ተሰሰሰ። የሮም ወታደሮች በዚህ ግንብ ውስጥ ወጥተው ጳውሎስን ከሚደበድሱት አዳኑት፤ ሐ.ሥ. 21፤ 31-36። ከጸፍጾቱ አንዳንድ ክፍል (ዮሐ. 19፤ 13)፤ እንደዚሁም የግንቡ ውሃ ጉድጓድና እስር ቤት እስከ ዛሬ ድረስ ይታያሉ። የቤተ መቅደስ አደባባይ በክርስቶስ ዘመን 500 በ300 ሜትር ያህል ነበረ፤ ዛሬ የሚታየው የአደባባይ ስፋት ከዚህ ትንሽ ይበልጣል። ኢየሱስ እንደተነበየው ከቤተ መቅደስ ድንጋዮች ድንጋይ በድንጋይ ላይ ተሠርቶ የነበረው ወድቋል፤ ማር. 13፤ 1፤ 2። ዛሬ አይሁድ ስለ ቤተ መቅደስ ሙፍረስ የሚያዘኑበት የቤተ መቅደስ ምዕራባዊ ቅጥር

(የልቅሶ ግድግዳ) ራሱ የቤተ መቅደስ ግድግዳ ላይሆን፤ ንጉሥ ሄሮድስ በምዕራብ በኩል ቤተ መቅደስ የቀመበትን ስፍራ ለማስፋፋት ያስቀመጣቸው የመሠረት ድንጋዮች ናቸው። ሮማውያን በ70 ዓ.ም. ከተማይቱን ፈጽመው አፈረሱ። በክርስቶስ ዘመን ከነበሩ ሕንጻዎች ከተማይቱን ያፈረሱ ወታደሮች ይኖሩበት የነበረው የሄሮድስ ግቢ ግንብ ብቻ ከመሬት በላይ ይታያል። ከዚያም ወዲህ ከተማይቱ አልፎ አልፎ እየፈረሰች ተሠርታለች።

ኢየሩሳሌም ሰማያዊት!

ኢየሩሳሌም የእግዚአብሔር ሕዝብ ከተማ ይልቁንም የታላቁ ንጉሥ የእግዚአብሔር ከተማ በመሆንዋ ሐዋርያት የእግዚአብሔርን መንግሥት ሁኔታ በኢየሩሳሌም ምሳሌነት ገልጠዋል፤ አሁንም ምእመናን ወደ ላይኛይቱ ኢየሩሳሌም በእምነት ደርሰዋል፤ ማቴ. 5፤ 35፤ ገላ. 4፤ 25፤ 26፤ ዕብ. 12፤ 22፤ ራኢ. 3፤ 12፤ 21፤ 1-14።

ኢየሱስ፤ ኢየሱስ ከዕብራይስጥ የተወረሰ የግሪክ ቃል ነው፤ ትርጉሙም አዳኝ ማለት ነው፤ ማቴ. 1፤ 21።

1. የኢየሱስ ስሞች፤ ክርስቶስ፤ በግሪክ ቋንቋ የተቀባ ማለት ነው፤ መሢሕ የሚለውን የዕብራይስጥ ቃል ይተረጎማል። ኢየሱስ በምድር ላለ ክርስቶስ መሆኑን ለማንም እንዳይናገሩ ሰዎችን ከለክለ (ማቴ. 16፤ 20)፤ ምክንያቱም ሕዝቡ ምድራዊ መሪ ይፈልጉ ነበርና፤ የኢየሱስም መንግሥት ከዚህ ዓለም አልነበረም፤ «መሢሕ» ይመ.። 2ታ፤ ከሁሉ በላይ፤ አዛዥ፤ ገዥ፤ ገላፊ መሆኑን ያሳያል። ኢየሱስ የሰው ልጅ ብሎ ስለ ራሱ ተናገረ። በዚህ ስም መሠረት ሰው መሆኑን እናስተውላለን፤ ይህ ስም ብ.ክ.ን ለሚያውቁ ኢየሱስ ለልዩ አገልግሎት በፈቃዱ ከእግዚአብሔር እንደተላከ ይገልጣል፤ ዳገ. 7፤ 13፤ 14፤ ሉቃ. 9፤ 26፤ 27፤ 21፤ 27። የዳዊት ልጅ፤ ለዳዊት የተሰጠው ተስፋ በኢየሱስ

እንደሚፈጸም ያሳያል፤ (ማቴ. 21፡9፤ «ዳዊት» ይመ.። የእግዚአብሔር ልጅ፤ ከመጀመሪያ ጀምሮ ከእግዚአብሔር ጋር የነበረ መሆኑን፤ እምነክነቱንም ያሳያል፤ ማቴ. 11፡27፤ 24፡36፤ 27፡43። የሐንስ ቃል ብሎ ይጠራዋል። ይህ ስም ከዘለዓለም፤ አካላዊ፤ እግዚአብሔር፤ ፈጣሪ ሕይወትን ሰጭ፤ እውነትን ገላጭ፤ አስቀድሞ ሥጋ ያልነበረ በኋላ ግን ሥጋ እንደሆነ ይገልጻል፤ ዮሐ. 1፡1-4፡14፤ ራእ. 19፡13፤ «ቃል» ይመ.። አማኑኤል፤ «እግዚአብሔር ከእኛ ጋር» ማለት ነው፤ ኢሳ. 7፡14፤ 8፡8፤ ማቴ. 1፡23።

2. የኢየሱስ አካልና ባሕርይ። በእግዚአብሔር ዘንድ ሦስትነት አለ፤ ይህም ሦስት አካላት አሉ ማለት ነው። እነርሱም አብ፤ ወልድ፤ መንፈስ ቅዱስ ናቸው፤ «ሥላሴ» ይመ.። ከዘለዓለም የነበረ ከሦስቱ አካላት አንዱ ወልድ ሥጋንና ነፍስን ነሥቶ ሰው ሆነ፤ ሰውም በሆነ ጊዜ እምነክነት (መለኮት) እና ሰውነት በእንድ አካል ጸንተው ይኖራሉ። ስለዚህ ይህን አስመልክቶ በአብ.ክ. ብዙ ትምህርት አለ፤ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

(ሀ) የኢየሱስ እምነክነት።

ኢየሱስ ከፍጥረት ሁሉ በላይ፤ ከእግዚአብሔር በታች ሳይሆን እርሱ ራሱ ሕያው እግዚአብሔር ነው። በእግዚአብሔር የሆነ መለኮታዊ ክብር ሁሉ ለእርሱም አለው፤ አንዳችም አይጉድለውም። መ.ቅ. ይህን ከሚያረጋግጥባቸው መንገዶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው፡- (1) ስለ እግዚአብሔር (በዕብራይስጥ ያህዌ) የተነገሩት ትንቢቶች በኢየሱስ ተፈጽመዋል፤ ኢዩ. 2፡32 እና ሐ.ሥ. 2፡21-22፡38፤ ሮም 10፡9-13፤ ኢሳ. 40፡3 እና ማር. 1፡1-3 ያንጻጽሩ። (2) ኢየሱስ ለእግዚአብሔር ብቻ የሚሰጠውን ክብር ተቀበለ፤ ማቴ. 16፡16፤ ዮሐ. 20፡28። (3) ኢየሱስ «አባቴ» ብሎ እግዚአብሔርን በመጥራት ራሱን ከእግዚአብሔር ጋር አስተካከለ፤ ዮሐ. 5፡17፡18፤ 10፡33። (4) እግዚአብሔር በቅጥዳጠው ውስጥ ለመሥራት «እኔ ... ነኝ» እንዲሉ ሁሉ፤ ኢየሱስም ለአይሁድ «እኔ አለሁ» ብሏል፤ ዮሐ. 8፡58ን ከዘጸ. 3፡6 ጋር ያስተያይ። በዚህም መሠረት ተከሰሰ፤ የሞት ፍርድም ተፈረደበት፤ ማቴ. 26፡64-66። (5) ሐዋርያት ኢየሱስን እግዚአብሔር ብለው ጠሩት፤ ዮሐ. 1፡1-4፤ ሐ.ሥ. 20፡28፤ ሮም 9፡5፤ ቴቶ 2፡13፤ 2ጴጥ. 1፡1፤ ዕብ. 1፡8። ሲያስተምሩም ኢየሱስ የእግዚአብሔር ብቸኛ የባሕርይ ልጁ መሆኑን አስረዱ፤ ዮሐ. 3፡16፤ 1ዮሐ. 4፡9። (6) ኢየሱስ በእግዚአብሔር የሚሠሩትን ሥራዎች ሁሉ ሠራ፤ ማቴ. 28፡18-20፤ ዮሐ. 5፡21፤ ፊል. 3፡21፤ ቆላ. 2፡9፤ ራእ. 1፡8።

(ለ) የኢየሱስ ሰውነት (ትስብእት)።

ኢየሱስ ተወለደ፤ አደገ፤ በላ፤ ጠጣ፤ ተናገረ፤ ደከመ፤ አንቀላፋ፤ ሐሜት አደረገ (ሉቃ. 10፡21)፤ አጠነ፤ ተቋጣ (ማር. 3፡5)፤ ሞተ፤ ተቀበረም። ታሪኩ

የሰውነት ታሪክ ነው። ኃጢአትን ከመሥራት በቀር እንደ ሰው ኖረ። ኢየሱስ ራሱ ሰው መሆኑን ተናገረ፤ ከትንሣኤውም በኋላ ምግብ በመብላት አረጋገጠ፤ ሉቃ. 24፡38-43፤ ዮሐ. 8፡40። ሐዋርያት ኢየሱስ እንደ አዳም ሰው መሆኑን (ሮም 5፡15፤ 1ቆሮ. 15፡45)፤ በሥጋና በደም መከፈሉን አስተማሩ፤ ዕብ. 2፡14። ሰው ሆኖ ኃጢአታችንን ተሸከመ (1ጴጥ. 2፡24)፤ ምላሴ ሆነልን (ፊል. 2፡5-8)፤ ይራራልናልም፤ ዕብ. 4፡15።

(ሐ) የኢየሱስ አንድነት።

ኢየሱስ ፍጹም እምነክ፤ ፍጹም ሰው ቢሆንም አንድ ክርስቶስ እንጂ ሁለት አይደለም። ቅድመ ዓለም (ከዘለዓለም) የነበረ ወልድ (ቃል) ሥጋንና ነፍስን ነሥቶ ሰው ሆነ። የሐንስ «ሆነ» እንጂ ተለወጠ አይልም፤ ዮሐ. 1፡14። እግዚአብሔርነቱ እንደ በፊቱ ነው። ግን በምድር ላይ ሰው ሆኖ በትሕትና ኖረ፤ ዮሐ. 17፡5፤ ፊል. 2፡7። የሐንስ «ሥጋ ሆነ» ሲል በጠቅላላ የሰውን ባሕርይ ነፃ እንጂ አስቀድሞ በክብር በአንድ ሌላ ሰው ላይ አደረ ማለቱ አይደለም፤ ሥጋም የሆነው በማገገገን ውስጥ ነው፤ ሉቃ. 1፡35፤ 2፡49፤ ማቴ. 2፡11፤ ገላ. 4፡4።

3. የኢየሱስ ታሪክ።

(ሀ) ቀዳማዊነቱና መወለዱ።

ኢየሱስ ከአብርሃም በፊት እንደነበረ ራሱ ገለጠ፤ ዮሐ. 8፡58። ከዚህም ጋር በሚክ. 5፡2 እና በዮሐ. 1፡1-4 ቀዳማዊነቱ ተገልጧል። ጊዜው ሲደርስ ሄሮድስ በይሁዳ ነግሦ ሳለ («ዓመት» ይመ.) ኢየሱስ እንደ ገብርኤል ቃል ከቅድስት ድንግል ማርያም በቤተ ልሔም ተወለደ። ሲወለድ እረኞች ጉበኙት፤ ማቴ. 1፡18-25፤ ሉቃ. 1፡26-38፤ 2፡1-20።

(ለ) ከሕግ በታች መኖሩና እድገቱ።

ኢየሱስ በስምንተኛው ቀን ተገረዘ፤ በአርባኛው ቀን ወደ ቤተ መቅደስ ተወሰደ፤ እዚያም ስም ሥን አቀፈው፤ ሐናም አየችው፤ ሉቃ. 2፡21-38። ሰብአ ሰገል ጉበኙት። በሄሮድስ ምክንያትም ኢየሱስ በመጀመሪያ ወደ ግብጽ፤ በኋላም ወደ ናዝሬት ተወሰደ፤ ማቴ. 2፡1-23። በናዝሬት ከሕግ በታች እየኖረ በእግዚአብሔርና በሰው ፊት በጥበብና በቋመት አደገ። የዐሥራ ሁለት ዓመት ልጅ ሲሆን ለፋሲካ በዓል ወደ ኢየሩሳሌም ወጣ፤ ሉቃ. 2፡39-52፤ ገላ. 4፡4። ከዚህም በኋላ እንደ ዮሴፍ እንጨት ጠራቢ ሆነ፤ በናዝሬትም ከእናቱ ወንድሞቹና እገቶቹ ከተባሉት ጋር ኖረ፤ ማቴ. 13፡54-55፤ ማር. 6፡3። ኢየሱስ ከተጠመቀ በኋላ ዮሴፍ በወንጌል ታሪክ ባለመጠቀሱ ቀደም ብሎ ሳይሞት አልቀረም።

(ሐ) መጠመቁና መፈትኑ።

መጥምቱ የሐንስ ለኢየሱስ መገለጥ ብዙ ሰዎችን ካዘጋጀ በኋላ ኢየሱስ ራሱ ተጠመቀ። ይህን ያደረገው ስለግዳን ሥራ ጽድቅን ሁሉ ለመፈጸምና ለሕዝቡ አርአያ መሆኑን ለማሳየት ነው እንጂ ከኃጢአት ራሱን ለማገዳት አይደለም። በዚህ ጊዜ አብ መስከረሙ፤ መንፈስ ቅዱስም በርግብ መልክ ወርዶ በኢርሱ ላይ

ዐረፈ፤ ማቴ. 3፥13-17፤ ሉቃ. 3፥21-23፤ «ጥምቀት» ይመ.። ወዲያው በመንፈስ ቅዱስ ተመርቶ ወደ ምድረ በዳ ሄደ፤ በዚያም 40 ቀን ጸመ፤ በሰይጣንም ተፈተነ፤ ከቅዱሳት መጻሕፍት እየጠቀሰ ሰይጣንን በማሸነፍ ሰዎችን ከሰይጣን ኃይል አወጣ፤ ማቴ. 4፥11፤ 12፥29፤ ዕብ. 4፥15 «ፈተና» ይመ.

(መ) ማስተማሩና ተአምራት ማድረጉ።

ኢየሱስ ሦስት ዓመታት ያህል ሰበከ፤ «የአዲስ ኪዳን ስፍረ ዘመን»፤ «ወንጌል» ይመ.። ኢየሱስ በተለይ በገሊላ ሠራ፤ ሆኖም እንደ አይሁድ ሕግ በዓመት በዓላት ወደ ኢየሩሳሌም ሲወጣ ሥራውን ቀጠለ። የመጀመሪያው ምልክት ውሃን ወደ ወይን መለወጥ ነበረ፤ ከዚያም በኋላ እንጆራን በማበርከት፤ በውሃ ላይ በመራመድ፤ ነፋስን ጸጥ በማድረግ ሥልጣኑን አሳየ። ከብዙ ሰዎች አጋንንትን አወጣ። ሰዎችን ከብዙ ዓይነት ደጭ በሽታ ፈወሰ፤ ሦስት ሰዎችንም ከሞት አስነሣ። ከተአምራቱ ከሠላሳ በላይ የሚሆኑት ተዘርዝረዋል፤ ያልተተረኩትንም ብዙ ሌሎች ተአምራትን አደረገ፤ ማር. 1፥34፤ ዮሐ. 20፥30፤ 21፥25 «ተአምር»፤ «የኢየሱስ ተአምራት»፤ «ፈውስ» ይመ.

ኢየሱስ በተራራ ላይ፤ በመንገድ ላል፤ በባሕር ዳር፤ በሰው ቤት፤ በቤተ መቅደስና በምኩራብ አስተማረ። ትምህርቱ በሥልጣን ነበረና፤ ሕዝቡ ለረጅም ጊዜ ያዳምጥ ነበር። ትምህርቱም በብዙ ምሳሌ የተብራራ፤ በብዙ ዓይነት አቀራረብም የተሰጠ ነበር፤ «ምሳሌ»፤ «የኢየሱስ ምሳሌዎች»፤ «የእግዚአብሔር መንግሥት» ይመ.።

በሚያስተምርበት ጊዜ ደቀ መዛሙርትን አስከተለ፤ ከእነርሱም ዐሥራ ሁለቱን መረጠ። ሥልጣን ሰጣቸው፤ እንዲፈውሱና እንዲሰብኩም ላካቸው፤ «ሐዋርያ» ይመ.። ወደ መጨረሻም ሰባ ሰዎችን ላከ፤ ሉቃ. 10፥1-20። ሌሎችም ተከተሉት። በገንዘባቸው የሚያገለግሉት ሴቶችም ነበሩ፤ ሉቃ. 8፥1-3።

እስከ ሁለት ዓመት ድረስ የኢየሱስ ተከታዮች እየበዙ ሄዱ። በአንድ ጊዜ እምስት ሺህ ተከተሉት። ሊያነግሡትም ፈልገው ነበር። ኢየሱስ ግን አላባቸውን አልተቀበለም። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ተከታዮች እያነሱ ሄዱ። ብዙዎችም ትምህርቱን ባለመቀበላቸው ተዉት፤ ዮሐ. 6፥10-14፤60፡66። ከመጀመሪያ ጀምሮ ባህላቸውንና ወጋቸውን ስላልጠበቀ ፈረሳውያን ተቃውሙት፤ ማር. 3፥6። በመጨረሻም ፈረሳውያንና ሰዱታውያን ስለ አገራቸው ፈርተው ሊያጠፉት ወሰኑ፤ ዮሐ. 11፥48-50።

(ሠ) የመጨረሻው ሳምንትና መያዙ።

ኢየሱስ ለፋሲካ በዓል ሲወጣ በአህያ ተቀምጦ በብዙ ሕዝብ እየታጀበ ወደ ኢየሩሳሌም ገባ። በቤተ መቅደስ ውስጥ የሚነግዱትን አባረረ፤ ማቴ. 21፥1-13። በየቀኑ በቤተ መቅደስ አስተማረ፤ ሐዋርያትንም ለብቻቸው አስተማረ፤ ማቴ. 21፥14-25፤46። ሐሙስ ዕለት ማታ ከሐዋርያት

ጋር ፋሲካን በላ። ከእራት በፊት እግሮቻቸውን አጠበ (ዮሐ. 13)፤ ከእራት በኋላም የቅዱስ ቍርባንን ሥርዓት ፈጸመ፤ ማቴ. 26፥26-29፤ «ቅዱስ ቍርባን» ይመ.። ቀጥሎም ከእነርሱ ተለይቶ የሚሄድ ስለመሆኑና መንፈስ ቅዱስን ስለመስጠቱ አስተማረ፤ ጳለየም፤ ዮሐ. 14-17። ከእራት ተነሥቶ ከሐዋርያት ጋር ወደ ጌቱሴማኒ ሄደ፤ በዚያም ጸለየ፤ ማቴ. 26፥36-46። የአስቆሮቱ ይሁዳ ሰዎችን አስከትሎ አስያዘው። ኢየሱስ ወደ ሊቀ ካህናቱ ግቢ ተወሰደ። በዚያም ሊቀ ካህናቱና የኢየሩሳሌም ሸንጋ በችኩላ የሞት ፍርድ ፈረዱበት፤ ማቴ. 26፥47-68።

ዐርብ ጥዋት ካህናት ኢየሱስን ለዲላጠስ አሳልፈው ሰጡት። እርሱ ኢየሱስን ለመፍታት ፈለገ። ነገር ግን ሁከትን ስለፈራ ለሞት አሳልፎ ሰጠው፤ ማቴ. 27፥15-26፤ ሉቃ. 23፥1-25፤ ዮሐ. 18፥28-19፤ 16።

(ረ) መሞቱ።

ኢየሱስ እንደ ሮማውያን ሥርዓት ተገረፈ። መስቀሉን ተሸክሞ ወደ ቀራንዮ ሄደ። ስምዖን መስቀሉን እንዲሸከምለት ተገደደ። ኢየሱስ በሁለት ወንበዴዎች መካከል ተሰቀለ። የሥቃይ ማደንዘዣ ሆምጣጤ ባቀረቡለት ጊዜ አልጠጣም። «የአይሁድ ንጉሥ የናዝሬቱ ኢየሱስ» የሚል ጽሕፈት በመስቀሉ ላይ ተለጠፈ።

ጭፍሮች የኢየሱስን ልብስ ወሰዱ፤ በእጆ ጠባቡም ዕጣ ተጣጣሉበት። መንገድ አላፈዎች፤ ካህናት ከእርሱም ጋር የተሰቀሉት ሰደቡት። እናቱና ሌሎችም ሰዎች ከመስቀሉ አጠገብ ቆመው ይመለከቱ ነበር። ኢየሱስ በመስቀል ላይ ሳለ ሰባት ቃላትን ተናገረ። ኢየሱስ በሦስት ሰዓት ተሰቀለ፤ ከስድስት እስከ ዘጠኝ ሰዓት ድረስ ከባድ ጨለማ ነበረ። በዘጠኝ ሰዓት ነፍሱን ሰጠ። የቤተ መቅደስ መጋረጃ ተቀደደ፤ ማቴ. 27፥27-51፤ ማር. 15፥21-23፤ ሉቃ. 23፥26-45፤ ዮሐ. 19፥17-30 «ስቅለት» ይመ.።

(ሰ) መቀበሩ።

የአርማትያስ ሰው፤ ዮሴፍና ኒቆዲሞስ ኢየሱስን ቀበሩት፤ ማቴ. 27፥57-61፤ ማር. 15፥42-46፤ ሉቃ. 23፥50-56፤ ዮሐ. 19፥38-42።

(ቀ) ትንሣኤውና ዕርጉነቱ።

ኢየሱስ አስቀድሞ እንደተናገረ በሦስተኛው ቀን ተነሣ። አርባ ቀን ለደቀ መዛሙርቱ እየታየ አስተማረ፤ «ትንሣኤ» ይመ.። በዚህ ጊዜ የብ.ክ.ን መጻሕፍት እየተረገጡላቸው በሥጋ እንደተነሣ አረጋገጠ፤ ሥልጣንን ሁሉ እንደተቀበለና መንፈስ ቅዱስን እንደሚልካቸው ነገራቸው። በዚህ መሠረት ወንጌልን በዓለም ሁሉ እንዲሰብኩ አዘዛቸው። ይህንም ፈጽሞ እጆቹን ዘርግቶ ባረካቸው፤ ወደ ሰማይ ከፍ ከፍ አለ፤ ደመናም ከዓይናቸው ሰውራ ተቀበለችው፤ ማቴ. 28፥18-20፤ ሉቃ. 24፥25-53፤ ሐ.ሥ. 1፥1-11። «ዕርጉነት» ይመ.።

(በ) በእግዚአብሔር ቀኝ መቀመጡ።

ኢየሱስ ፍጹም አምላክ ፍጹም ሰው ሆኖ ወደ ሰማይ ዐረገ። በከብርና በሥልጣን በአባቱ ቀኝ ተቀመጠ። ከዚያም ተስፋውን ለሚጠብቁ የመንፈስ ቅዱስን የተስፋ ቃል ከአብ ተቀብሎ በበዓል ጎምላ ቀን ሰጠ፤ ሐ.ሥ. 2+32:33። አሁንም ዓለምን ይገዛል፤ የቤ.ክ. ራስ ነውና ለምእመናን አስፈላጊውን ሁሉ ያደርግላቸዋል፤ እስከ መጨረሻም ያድናቸዋል፤ ኤፌ. 1+19-23፤ ዕብ. 7+23-25፤ 1ዮሐ. 2+1።

(ተ) መመለሱ።

በዓለም ፍጹሜ ኢየሱስ በከብር ይመለሳል፤ ሙታንን ያስነሣል፤ በሰዎች እንደ ሥራቸው ይፈርዳል፤ ሰይጣንንና ተከታዮቹን በእሳት ባሕር ይጥላል፤ ምእመናንን ይቀበላል፤ 1ቆሮ. 15+23-28፤ «ኺህ ዓመት»፤ «ፍርድ»፤ «ዳግም ምጽአት» ይመ.

4. የኢየሱስ ሥራ። ኢየሱስ ሰው እንዲድን አስፈላጊ የሆነውን ሥራ ሁሉ ሠርቷል። በብ.ክ. ዘመን እግዚአብሔር እስራኤልን በሦስት ዓይነት ሰዎች ያስተዳድር ነበር፤ እነርሱም ነቢያት፤ ካህናት፤ ነገሥታትም ናቸው። ኢየሱስ ሦስት ዓይነት ሥራ በአንድነት ይዞ የኢ.ክ. መካከለኛ ሆነ፤ «መካከለኛ» ይመ። የኢየሱስ ሥራ በብዙ ዓይነት መንገድ ተገልጧል (ለምሳሌ እረኛ)፤ ግን እነዚህ ሦስት ዓይነት ሹመቶች የኢየሱስን ሥራ ያጠቃልላሉና ሥራውን በእነርሱ መሠረት ማጥናት ይቻላል።

(ሀ) ኢየሱስ ነቢይ ነው።

ሙሴ ስለሚመጣው ነቢይ የተናገረውን ኢየሱስ ፈጸመ፤ ዘዳ. 18+15-19፤ ሐ.ሥ. 3+22። ኢየሱስ ነቢይ ሆኖ መልእክቶችን ከአብ አቀረበ (ዮሐ. 8+26-28)፤ የሚመጣውን ገለጠ (ሉቃ. 19+41-44)፤ የእግዚአብሔርን ሕግ ተረጉመ (ማቴ. 5+21-48)፤ ሰዎችን ስለ ኃጢአታቸው ወቀሰ (ሉቃ. 11+42-46)፤ ስለ እምነታቸው አበረታቸው (ማቴ. 8+10-13)። አሁንም በእርሱ ፈንታ በላከው «ሌላ አጽናኝ» በተባለው በመንፈስ ቅዱስ ሥራውን ይፈጽማል፤ ዮሐ. 14+26፤ 15+26፤ 16+7-13።

(ለ) ኢየሱስ ካህን ነው።

ኢየሱስ ከአሮን ወገን ያደደለ፤ እንደ መልክ ጼዴቅ ያለ ካህን እንደሚነሣ የተነገረውን ትንቢት ፈጸመ፤ መዝ. 110+4፤ ዕብ. 5+5:6፤ «መልክ ጼዴቅ» ይመ። ካህን በተለይ ሁለት ነገሮችን ይሠራል።

1ኛ. መሥዋዕትን ያቀርባል፤ ኢየሱስም ራሱን የተወደደ መሥዋዕት አድርጎ አቀረበ። ይህንም በማድረጉ ስለ ኃጢአት ይደረግ የነበረውን የብ.ክ. ሥነ ሥርዐት ፈጸመ። ለሚያምኑበትም የመዳን መንገድን ከፈተ። በዚህ ምክንያት «የእግዚአብሔር በግ» ተብሏል፤ ዮሐ. 1+29። የኢየሱስ ሞት፤ ቤላ፤ ማስተሰረ፤ መሥዋዕት ነው (በዮርዳኑ ይመ)። በኢየሱስ ሞት የእግዚአብሔር ጽድቅና ፍቅር ተገልጧል፤ ሮሞ 3+26፤ 5+8። በእጠቃላይ አነጋገር ኢየሱስ በኃጢአቶች ፈንታ ሞተ፤ በሞቱም

ኃጢአታቸው ይደመሰሳል፤ ኢሳ. 53+5:6፤ ማር. 10+45፤ ሮሞ 5+15፤ 1ኢጥ. 2+24፤ 3+18፤ ራእ. 1+4:5።

2ኛ. ካህን ለሕዝቡ ይጸልያል፤ በእግዚአብሔርም ፊት ይገኛላቸዋል። ኢየሱስም በምድር ላለ ለተከታዮቹ ማለደ (ሉቃ. 22+32፤ ዮሐ. 17+6-26)፤ አሁንም አዳኝ ሆኖ በእግዚአብሔር ቀኝ ለእነርሱ ይገኛል፤ ሮሞ 8+34፤ ዕብ. 7+23-25፤ 1ዮሐ. 2+1:2፤ «ካህን»፤ «ሊቀ ካህናት» ይመ።

(ሐ) ኢየሱስ ጌታሥ ነው።

ኢየሱስ ከዳዊት ቤት ለዘለዓለም ጌታሥ እንደማይጠፋ የተሰጠውን ተስፋ ፈጸመ፤ 2ሳሙ. 7+12-16፤ ራእ. 22+16። ኢየሱስ በሰማይና በምድር ሥልጣን አለው፤ የቤተ ክርስቲያንም ራስ ነው። መንግሥቱ ምድራዊ ሳይሆን ሰማያዊ ነው። በዓለምም ፍጹሜ መንግሥቱ ይገለጣል፤ በሰዎች ይፈርዳል፤ ለመንግሥቱም ፍጹሜ የለውም፤ ማቴ. 28+18፤ ሉቃ. 1+33፤ ዮሐ. 18+36፤ ራእ. 20+11-15።

ኢዩ፤ 11ኛ የእስራኤል ጌታሥ የሆነው የእስራኤል ጦር ሠራዊት አለቃ። ኤልሳዕ፤ አስቀድሞ ለኤልያስ የተናገረውን የእግዚአብሔርን ቃል በመፈጸም፤ በመልእክተኛ እጅ አዩን ለጎጥሥነት ቀባው። ሌሎችም የጦር ሠራዊት አለቆች አዩን ደገፉ። ከእነርሱም ጋር ወደ ኢዩከራኤል ተከታተሉ በመሄድ የአክዓብን ልጅ ጌታሥ ኢዮራምን፤ የልጅ ልጁ የሆነውንም የይሁዳን ጌታሥ አካዝያስን ገደለ። የአክዓብንም ሚስት ኤልሣቤጥን አስገደለ። 70 የአክዓብን ልጆች፤ አለቆችን እንዲሁም ከአካዝያስ ወንድሞች ብዙዎችን ፈጅ። በአልን የሚያመልኩትን በተንኲል ሰብስቦ አጠፋቸው። ነገር ግን ኢዮርብዓም ከደነገገው አምልኮ ባዕድ ኢዩ አልራቀም። እግዚአብሔርም፤ በአክዓብ ቤተሰብ ላይ የፍርድ ቃሉን ስለ ፈጸመ፤ «ልጆችህ እስከ አራት ትውልድ ድረስ ይነግሣሉ» አለው። ነገር ግን በፍጹም ልኩ ለእግዚአብሔር አልታዘዘምና የሶርያ ጌታሥ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ የእስራኤልን ምድር መታ፤ 2ነገ. 9+10፤ 1ነገ. 19+15-17። ኢዩ በአክዓብ ላይ የተነገረውን የፍርድ ቃል በመፈጸም ከሚገባ በላይ ደም እንዳፈሰሰ በሆሴዕ 1+4 ይታያል። ከ842-815 ከክ.በ. ገነሠ። ሥዕሉን በገጽ 168 ይመ.

ኢዩኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አምላክ ነው» ማለት ነው። አባቱ ባቱኤል የሚባል እስራኤላዊ ነቢይ ነበረ።

የኢዩኤል ትንቢት፤ ኢዩኤል

የተናገረውን ትንቢት የያዘ መጽሐፍ፤ የተጻፈበትን ዘመን ለማረጋገጥ አልተቻለም፤ ኢዩኤል ትንቢት የተናገረው ከአሞጽ በፊት ነው የሚሉ ሊቃውንት አሉ፤ ከሚልክያስ በኋላ ትንቢት የተናገረ የመጨረሻ ነቢይ ነበረ የሚሉም አሉ፤ ትንቢቱን የተናገረው በኢዩሩሳሌም ይመሰላል፤ 2+15:23። ጊዜው አስፈሪ የአንበጣ መቅሠፍት የመጣበት ወቅት ነው (1+1-2+27)፤ አንበጣዎችን «ሠራዊቱ» አድርጎ

ከኢ.ዩ.የተላኩ እስራኤላውያን ለግልግዩ ስልምናሶር ግብር ሲያቀርቡ፡ 841 ዓመታት ከክ.በ. ከተቀረጸ ሐውልት የተገኘ

በእስራኤል ላይ ይህን «ታላቅና ብርቱ ሕዝብ» የመራ እግዚአብሔር ነው ይላል፤ 2፡2-11። የዓለም ሕዝቦች ሁሉ ፍርድ ስለሚቀበሉበት «የእግዚአብሔር ቀን» ተብሎ ስለሚጠራው ስለ ታላቁ የፍርድ ቀን ይናገራል፤ 3፡14። ከኢ.ዩ.ኤል ትንቢት በጣም የታወቀው ክፍል እግዚአብሔር በሥጋ ለባሻ ሁሉ ላይ መገረቡን ለማናሰስ ተስፋ የሰጠበት ነው፤ 2፡28-32፤ ሐ.ሥ. 2፡16-21። የትንቢቱም ዋና ጥሪ «በፍጹም ልብ ወደ እግዚአብሔር ተመለሱ» የሚል ነው፤ 2፡13።

እከፋረል ፡-

1. የእንበጣ መቅዋፍት፤ 1፡1-12።
2. ንስሐ ለሚገቡ የእግዚአብሔር በረከት፤ 1፡13-2፡27።
3. የእግዚአብሔር መገረስ መፍሰስ፤ 2፡28-32።
4. የዓለም ሕዝቦች ፍርድ፤ 3፡1-15።
5. የእግዚአብሔር ሕዝብ ብዕሶና፤ 3፡16-21።

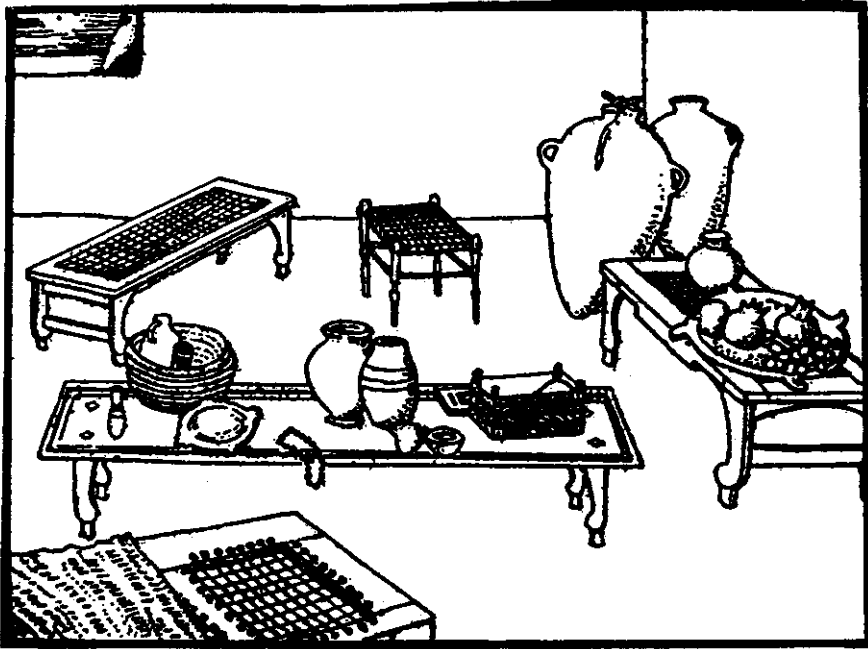
ኢያሪኮ፤ ከወደ ባሕር በስተሰሜን 15፡ ከኢ.ዩ.ላሌም በስተምሥራቅ 25 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ሦስት ከተማዎች ኢያሪኮ ተብለዋል፤ እነርሱም በብ.ኪ. ዘመን የነበረ ከተማ፤ በክርስቶስ ዘመን የነበረ ከተማና አሁንም ያለው ከተማ ናቸው። ሦስትም በታዎች ይቀራረባሉ። ይህም ከተማው ረርሶ በሌላ ቦታ ሲቆረቆር በቀደመ ስሙ ተጠርቷል ማለት ነው። ኢያሪኮ ማለት የወረቃ ከተማ ማለት ነው። በኢያሪኮ የኖሩ የጥንት ሰዎች ወረቃን ሲያመልኩ ኒሮዋ። ኢያሪኮ 250 ሚትር ከባሕሩ ጠልል ዝቅ ስለሚል፤ ከዓለም ከተሞች ሁሉ ዝቅተኛ ነው። በዙሪያው ብዙ ምንጮች ስላሉ 7000 ከክ.በ. ጀምሮ ሰዎች በኢያሪኮ መኖር ጀምረዋል። በዱ. 34፡3። ኢያሱ የፊተኛውን ከተማ አፈረሰ (ኢያሱ. 6)፤ እኪኤል እንደገና ሠራው፤ 1ነገ. 16፡34። ሄሮድስ

በኢያሪኮ ሞተ። ክርስቶስ በምድር ላለ ብዙ ካህናት በኢያሪኮ ነበሩ፤ ሉቃ. 10፡30-31። ኢየሱስ በኢያሪኮ የበርጢሚያስን ዓይን አበራ (ማር. 10፡46-52)፤ በዘኪያስም ቤት ዋለ፤ ሉቃ. 19፡1-10። ሮማውያን ኢያሪኮን በ67 ዓ.ም. አፈረሱ። ክ. 2ለ።

ኢያሱ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አዳኝ» ማለት ነው።

1. የነዌልጅ ኢያሱ ከሙሴ በኋላ የእስራኤል መሪ ሆኖ በራሱ መጽሐፍ እንደተጻፈው ሕዝቡን ወደ ከነዓን አቸግሮ ምድሩን አወረሳቸው። አያቱ ኤሊሳማ የኤፍራም ነገድ አለቃ ነበረ፤ 1ዜ.መ. 7፡26-27፤ ዘኁ. 1፡4-10። ብሉቴና ሆኖ ከግብጽ ወጣ፤ ሙሴም ከአማሌቅ ጋር እንዲዋጋ አዘዘው፤ እሸነፈም፤ ዘጸ. 17፡8-13። የሙሴ ሉሌ ሆነ፤ ዘጸ. 24፡13፤ 32፡17፤ 33፡11፤ ዘኁ. 11፡28። ከነዓንን ሊሰልሉ ከቃዴስ ከወጡት 12 ሰላዮች መካከል እንዲ ነበረ። እርሱና ካሌብ በእምነት፤ እንወጣ ሰላሉ ወደ ከነዓን እንደሚገቡ ተስፋ ተሰጣቸው፤ ዘኁ. 13ና 14። በ13፡8 ስሙ «አውሴ» ተባለ። ከሙሴ በኋላ መሪ እንዲሆን ተመረጠ፤ ዘኁ. 27፡15-23፤ ዘዱ. 3፡28፤ 31፡23።

እግዚአብሔርም ቃል በቃልና በራእይ አደፋረረው፤ ኢያሱ 1፡1-9፤ 5፡13-15። የእስራኤል ሕዝብ በኢያሱ መሪነት የሮዳናስን ተሻግረው ኢያሪኮን ያዙ፤ ዋና ሰፈራቸው ጌልገላ ሆነ። ከዚያም እየዘመቱ የከነዓንን ነገሥታት አሸነፉ። እግዚአብሔር ቀኑን በማስረዘም፤ በረዶ በማዝነብ ረዳቸው፤ ኢያሱ 10፡11-14። እገሩን ከያዙ በኋላ ኢያሱ መራቱን ለእስራኤል ነገዶች አከፋረለ። የመሞቱ ጊዜ ሲቀርቧል ሕዝቡን ሰብስቦ እግዚአብሔር ስላደረገላቸው ሁሉ አሳስባቸው። ከሕዝቡም ጋር ቃል ኪዳን ተጋብቶ ለመታሰቢያ ታላቅ ድንጋይ ባሴኪም

በ1600 ገደማ ከክ.በ. በኢያሱ የነበረ የቤት ልቃ

አቆመ፤ ኢያሱ 24+25-28። ኢያሱ በ110 ዓመቱ ሞተ፤ በርስቱ በኤፍሬም አገር ተቀበረ፤ ኢያሱ 24+29-31።

2. የኢየሱደቅ ልጅ ኢያሱ። ከባቢሎን ምርኮ የተመለሰው የእስራኤል ካህናት አለቃ 537 ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ከዘሩባቤል ጋር የእግዚአብሔርን ቤት መሥራት ጀመረ፤ ዕዝ. 2+1:2፤ 3+2:8። ከሳምራውያን ተቃውሞ የተነሣ ሥራው 16 ዓመት ዘገየ፤ ዕዝ. 4። 520 ከክ.በ. ሐጌና ዘካርያስ የተባሉት ነቢያት ባበረታቱአቸው ጊዜ ኢያሱና ዘሩባቤል ሥራውን ፈጸሙ፤ ዕዝ. 5+2፤ ሐጌ. 1+1:12:14፤ 2+2፤ ዘካ. 3፤ 6+9-15።

የኢያሱ መጽሐፍ፤ ይህ መጽሐፍ የእስራኤል ሕዝብ በእግዚአብሔር ኃይልና በኢያሱ መሪነት ከነፃነት እንደያዙ ይተርካል። ኢያሱ ራሱ የሙሴን መጽሐፍ አነበበ፤ የሙሴን ሕግ በድንጋይ ጻፈ፤ በሕይወቱ መጨረሻም ከሕዝቡ ጋር ያደረገውን ቃል ኪዳን በጽሑፍ አሰፈረ፤ ኢያሱ 1+8፤ 8+32፤ 24+26። በጥላላው መጽሐፍ በዚያ ዘመን የተጻፈ ይመስላል።

አከፋፈል ፡-

1. የከነዓን ምድር መወረር፤ ም. 1-12።

ሀ. የእስራኤል ሕዝብ ዝግጅትና የርዳናስን መሻገር፤ 1-4።

ለ. የኢያሱ መያዝና የአካን ኃጢአት፤ 5-7።

ሐ. የእስራኤል መዝሙርና የከነዓን ነገሥታት

መሸነፍ፤ 8-12።

2. የከነዓን ምድር አከፋፈል፤ 13-22።

3. የኢያሱ ስንብት፤ 23-24።

ኢያሱጲድ፤ ቀይ ወይም አረንጓዴ ቀለም ያለው የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 39+13፤ ራእ. 4+3፤ 21+10:11።

ኢያሱሳውያን (ኢያሱሴዎን)፤ ከከ ነፃነት የተገኙ ወገን፤ ዘፍ. 10+16። በኢየሩሳሌም ተራራዎች ይኖሩ ነበር። ኢያሱ ንጉሣቸውን ገደለ። ጽዮን የተባለው አንባቸው ግን ዳዊት እስኪይዘው ድረስ በእጃቸው ነበረ፤ ኢያሱ 10+23-27፤ 15+63፤ 24። 5+7:8።

ኢያሱስ፤ ኢያሱሳውያን ይኖሩበት የነበረ፤ የኢየሩሳሌም ስም ወይም በጽዮን የነበረ የአንባ ስም፤ ኢያሱ 15+63፤ መላ. 19+10።

ኢያሱስቲ፤ የንጉሥ ሳኦል ልጅ። ሳኦል ከሞተ በኋላ አበኔር የተባለው የጭፍራ አለቃ የንጉሡን ልጅ ኢያሱስቲን ወስዶ የእስራኤል ንጉሥ ይሆን ዘንድ አነገሠው፤ 24። 2+8-10። ነገር ግን ዘመን መንግሥቱ ሁለት ዓመት ያህል ብቻ ሆነ። በእርሱና በአበኔር መካከል አለመግባባት ስለተፈጠረ፣ አበኔር ኢያሱስቲን ከድቶ ከዳዊት ጋር ተባበረ፤ 24። 3። በመጨረሻም የዳዊት ጭፍራ አለቆች የሆኑ ሁለት ሰዎች ኢያሱስቲን ገደሉት፤ ራሱንም ቆርጠው ወደ ዳዊት ወሰዱት። ዳዊትም የኢያሱስቲን ራስ እንዲቀበር አደረገ፤ 24። 4+1-12።

ኢያኔስ ኢያንበሬስ፤ መሴን የተቃወሙ ጠንቋዮች፤ ስማቸው በብ.ክ. አይገኝም፤ በዘጸ. 7 እና 8 የተጠቀሱት ጠንቋዮች በእነዚህ ስሞች በአይሁድ መካከል ተጠርተዋል፤ 2ጢሞ. 3፡8።

ኢያዔል፤ የቱናዊው የሐቤር ሚስት፤ በድንኳን ካስማ ሲሣራን ገደለች፤ መሳ. 4፡17-24፤ 5፡24-27።

ኢይዝራኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይዘራል» ማለት ነው። የሆሌዕ ታላቅ ልጅ ነው። እግዚአብሔር የኢዩን ነፍስ ገዳይነት («የኢይዝራኤልን ደም») በዘርቹ ላይ እንደሚበቀል የሚያመለክት ስም ነበር፤ ሆሌዕ 1፡4,5።

ኢይዝራኤል፤ 1. የይሁዳ ከተማ፤ ኢያሱ 15፡56፤ 1ኛሙ. 25፡43። 2. በይሳኮር ርስት ድርሻ ውስጥ ነበረ። በከተማውም አቅራቢያ ያለው ሰፊ ሸለቆ በዚህ ስም ተጠራ፤ ኢያሱ 19፡18፤ ሆሌዕ 1፡5። የናቡቲ ወይን ቦታ በዚያ ነበረ፤ 1ነገ. 20። በዚያም ኢዩ የአካዓብን ቤተ ሰዎችና አለቆች አሰፈጀ፤ 2ነገ. 9፡17-10፡11። ካ. 4ሀ።

ኢዮሣፍጥ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ፈርዷል» ማለት ነው። ከ870-845 ክክ.በ. ከአባቱ ከአሳ በኋላ የነገሠ አራተኛው የይሁዳ ንጉሥ። እግዚአብሔርን የሚፈራ፣ የከበረም ነበር። አምልኮ ባዕድን አስወገደ፤ ሕዝቡ የእግዚአብሔርን ሕግ እንዲማሩና ዳኞችም በቅንነት እንዲፈርዱ አደረገ። እየተዘዋወሩ የእግዚአብሔርን ሕግ መጽሐፍ የሚያስተምሩ 16 ሊዋውያንን መደበ። ነገር ግን ከቶዎች የሆኑትን የሰማርያን ነገሥታት አካባቢንና ልጁን ስለረዳቸው በሁለት ነቢያት ተወቀሰ። ለልጁ ለኢዮራም የአካዓብን ልጅ በማጋባቱ ተሳሳተ። በጠላትነት በተነሡበት በሞግብና በአሞን ሰዎች ላይ በእምነት ትልቅ ድል ነሣ፤ 2ዜ.መ. 17-20፤ 1ነገ. 22፤ 2ነገ. 3። በዚህ ስም አራት ሌሎች ሰዎች ተጠሩ፤ 2ኛሙ. 8፡16፤ 1ነገ. 4፡17፤ 2ነገ. 9፡2፤ 14፤ 1ዜ.መ. 15፡24።

የኢዮሣፍጥ ሸለቆ፤ በኢዮሳፍጥና በደብረ ዘይት መካከል የቂድርን ወንዝ የሚፈስበት ሸለቆ ነው። ኢዮሣፍጥ ጠላቶቹን ካሸነፈና ብዙ ምርኮ ከወሰደ በኋላ በዚህ ሸለቆ እግዚአብሔርን አመሰግነ፤ 2ዜ.መ. 20፡24-27። ኢዮሣፍጥ «እግዚአብሔር ፈርዷል» ማለት ነውና ኢዮሴል ትንሣኤና የመጨረሻ ፍርድ በዚህ ሸለቆ እንደሚሆን ገልጧል፤ ኢዩ. 3፡2፤ 12። ዛሬ ብዙ የአይሁድና የእስላም መቃብር በዚህ ሸለቆ ይገኛል።

ኢዮራም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ከፍ ከፍ አለ» ማለት ነው። 1. ከአባቱ ከኢዮሣፍጥ በኋላ፤ ከ848 እስከ 841 ክክ.በ. የነገሠ አምስተኛው የይሁዳ ንጉሥ ነው። የአካዓብን ልጅ አግብቶ ነበርና እንደ አካዓብ ከቶ ሥራ ሠራ። ነቢዩ ኤልያስ ሲገምጸው ጻፈለት። ደብዳቤውን መቼ እንደጻፈው ሁለት አስተያየቶች አሉ፡- 1. ኤልያስ ካረገ በኋላ ነው፤ 2. ከማረጉ በፊት ነው ይላሉ። ብዙ ጠላቶችም ተነሡበት፤ በሚያሠቃይ በሽታ ታምሞ በሕዝቡ ሁሉ

ተጠልቶ ሞተ፤ 2ዜ.መ. 21፤ 2ነገ. 8፡16-24።

2. ሁለተኛው የአካዓብ ልጅ። ወንድሙ አካዝያስ ከሞተ በኋላ፤ ከ852 እስከ 841 ክክ.በ. በሰማርያ በእስራኤል ላይ ነገሠ። የበኣልን ሐውልት አረረሰ እንጂ ኢዮርብዓም ያቆመውን አምልኮ ባዕድ መከተል አልተወም። ከዚህም የተነሣ ኤልሳዕ ገሠጸው፤ 2ነገ. 3። የሶርያን ንጉሥ ሲዋጋ ቁሰለ። ኢዩም እስከ ኢይዝራኤል ድረስ አላዶ ገደለው፤ 2ነገ. 8፡25-9፡26።

ኢዮርብዓም፤ ትርጉሙ «ሕዝቡ እየበዛ ይሄዳል» ማለት ነው። 1. የናባጥ ልጅ፤ ሰሎሞን ሹመትን የሰጠው ትጉህ ኤፍሬማዊ ነበረ። ነቢዩ አኪያ፤ በዐሥሩ ነገዶች ላይ ትንሣሣህ ካለው በኋላ ሰሎሞን እስኪሞት ድረስ በግብጽ ተቀመጠ። የሰሎሞን ልጅ ሮብዓም በነገሠ ጊዜ በእርሱ ላይ በማመፅ ዐሥሩን ነገዶች ይመራ ነበር። በዚህም ጊዜ እስራኤል በሁለት መንግሥታት ተከፈለ። ኢዮርብዓም የሰሜናዊው መንግሥት የመጀመሪያ ንጉሥ ሆኖ ከ931 እስከ 910 ክክ.በ. በሴኪም ነገሠ። እግዚአብሔርም፤ ለእኔ ብትታዘዝ መንግሥትህን አጸናለሁ አለው። እርሱ ግን፤ ሕዝቡ ወደ ሮብዓም ግዛት እንዳይመለሱና ወደ ኢዮሳፋሌም እንዳይመለሱ፤ በቤቴልና በዳን የወርቅ ጥጃዎችን አቆሞ፤ ወደ አምልኮ ባዕድ መራቸው። ከዚህም የተነሣ ታላቅ ልጁ ሞተ፤ አኪያም የመንግሥቱን ውድቀት ተነበየ። በልጁም ዘመነ መንግሥት ጊዜ ለእርሱ የነበሩ ሁሉ ተገደሉ። ከእርሱ በኋላ የነገሡ የሰሜናዊ መንግሥት ነገሥታት ሁሉ፤ አንድ ሳይቀሩ በናባጥ ልጅ በኢዮርብዓም የኃጢአት መንገድ ሄዱ፤ 1ነገ. 11፡26-14፡20፤ 15፡29,30።

2. ኢዮርብዓም 2ኛ፤ በሰማርያ በእስራኤል ላይ እርባ አንድ ዓመት የነገሠ የዮአስ ልጅ የኢዩ የልጁ የልጅ ልጅ። በዮናስ ትንቢት መሠረት (2ነገ. 14፡25) ሶርያን ድል ነሥቶ የዱሮውን የእስራኤል ግዛት መለሰ፤ 2ነገ. 14፡23-29። በእርሱ ዘመነ መንግሥት ዮናስ፤ አሞጽና ሆሌዕ ተነሡ። ኃያል ንጉሥ በሆንም፤ የናባጥ ልጅ ኢዮርብዓም ያቆመውን አምልኮ ባዕድ አልተወም፤ አሞጽ 2፡6-16፤ 5፡6-12። በአሞጽ 7፡9 የተጻፈው በኢዮርብዓም ልጅ ዘመን ተፈጸመ።

ኢዮስያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይደግፋል» ማለት ነው። 16ኛው የይሁዳ ንጉሥ የንጉሥ አሞጽ ልጅ። የስምንት ዓመት ወጣት ከነበረበት ጊዜ ጀምሮ 31 ዓመት (ከ639-609 ክክ.በ.) ነገሠ። ከጃዊት ቤት ከነበሩት መልካም ነገሥታት የመጨረሻው ነበረ። ከይሁዳ ጀምሮ እስከ ገሊላ ድረስ አምልኮ ባዕድን አስወገደ። በ1ነገ. 13፡2 ያለውን ትንቢት ፈጸመ። በነገሠ በ18ኛው ዓመት የእግዚአብሔርን ቤት ሲያሳድስ፤ ጠፍቶ የነበረው የሕግ መጽሐፍ ተገኘ። ኢዮስያስም በዚህ መጽሐፍ መሠረት ሕዝቡን ስብስቦ ለእግዚአብሔር ለመታዘዝ ቃል ኪዳን እንዲገቡ አደረገ። ፋሲካንም በታላቅ ክብር አስከበረ። በእርሱ ዘመን ኤርምያስ ነቢይ እንዲሆን ተጠራ፤ ኤርምያስም ስለ ኢዮስያስ ቅን ፍርድ መሰከረ፤ ኤር. 1፡2፤ 22፡15-16። የግብጹ ንጉሥ

ኒካው በአገሩ አልፎ ለሰላፍ በሄደ ጊዜ ኢዮሱያስ ሊዋጋው ወጥቶ በውጊያው ወቅት ተገደለ። ትልቅ ልቅሶም ተደረገለት፤ 2ዜ.መ. 34ና 35፤ 2ነገ. 21፤ 24-23፤ 30።

ኢዮቤልዩ፤ ቀንደ መለከት ማለት ነው። በእስራኤል ከሰባት ጊዜ ሰባት ዓመት በኋላ አምላኛው ዓመት የተቀደሰ ነበረ፤ በቀንደ መለከትም ይታወጅ ነበር። በኢዮቤልዩ ከእስራኤል ወገን ለባሪያዎች ነፃነት ይሰጥ፤ ርስት የተያዘባቸው ሰዎች ርስታቸው ይመለስና መሬትም ለአንድ ዓመት አይታረስም ነበር፤ ዘሌ. 25።

ኢዮብ፤ ብዙ መከራ የደረሰበት እግዚአብሔርን የፈራ የነበረ ሰው። «መጽሐፈ ኢዮብ» ሀብታምና የተከበረ ሰው መሆኑን ይናገራል። በድንገት ሀብቱ ሁሉ፤ ልጆቹም ጠፉበት፤ በታላቅ ደዌ ተመታ፤ በሰውም ዘንድ የተናቀ ሆነ። ጠቢባን ነን የሚሉ ወዳጆቹ እንኳ በሰው ስለበደልህ ነው እያሉ ተከራክሩት። የመጽሐፉ አንባቢ፤ የኢዮብ ቅንነት ይገልጽ ዘንድ በሰደጣን እንዲፈተን እግዚአብሔር እንደፈቀደ ያውቃል። ኢዮብ ግን ይህን አላወቀም፤ ከሁሉም ይልቅ ያስጨነቀው እግዚአብሔር ራሱ የተነሣበት ስለመሰለው ነበረ። በመጨረሻም እግዚአብሔር ጥበቡንና ኃይሉን በገለጠለት ጊዜ ኢዮብ፤ እንደዚህ ባለ አምላክ ለመታመን እንጂ መንገዶቹን ለማስተዋል ለሰው እንዳልተሰጠ ተረዳ፤ መከራከሩንም ተወ። ከዚያም በኋላ ቀድሞ ከነበረው ይልቅ የበለጠ ሀብት ተሰጠው፤ ረጅምም ዕድሜ በሰላምና በክብር ኖረ።

በምን ዘመን እንደኖረ ወይም የተባለው አገሩ የት እንደነበረ ለማረጋገጥ አልተቻለም። ሆኖም ከኑሮው ሁኔታ ለመገኛት እንደሚቻለው በጥንት አባቶች ዘመን የኖረ ይመስላል፤ ኢዮብ 1፡1-5። ኢዮብ እንደ ኖኅና እንደ ዳንኤል ስለ ሌሎች የሚጻል ይሰው ነበረ፤ ኢዮብ 42፡8-10፤ ሕዝ. 14፡14-20።

ሰዎች ወዳጃቸውን ሲያጽናኑ

የኢዮብ መጽሐፍ፤ የመጽሐፉ የመጀመሪያውና የመጨረሻው ክፍሎች በስድ ገባብ ተጻፉ፤ ከም. 3 እስከ 42፡6፤ ድረስ ያለው ግን በግጥም ተጽፏል። በውስጡ ከሚገኘው የጥበብ ጥልቀትና ከሥነ ጽሑፍ ውበቱ የተነሣ የተደነቀ ነው። ጸሐፊው ማን እንደነበረ አልታወቀም። የኢዮብ ዝና ከጥንት ጀምሮ ቢታወቅም («ኢዮብ» ይመ.)፤ እስከ

አሁን ድረስ የቆየው «መጽሐፈ ኢዮብ» ለብዙዎች በሰሎሞን ዘመን ወይም ከዚያ በኋላ የተጻፈ ይመስላቸዋል።

ሌሎች በአብርሃምና በይስሐቅ ዘመን የተጻፈ ነው ይላሉ። ሙሴ ግን የእስራኤል ሕዝብ የመጀመሪያ መሪና ነቢይ ስለነበረ፤ ከአምስቱ «አራት» መጻሕፍት ጭምር መጽሐፈ ኢዮብን የጻፈው እርሱ እንደሆነ የሚገምቱ አሉ። እንደ «መጽሐፈ ምላሌ» እና እንደ «መጽሐፈ መክብብ» የጥበብ መጻሕፍት ከተባሉት አንዱ ነው። ጳውሎስ ከም. 5፡13 ጠቅሶታል፤ 1ቆሮ. 3፡19። መጽሐፉ የተጻፈው የእግዚአብሔር አሳብና መንገድ ግሩምና ረቂቅ ነውና በሰዎች ጠባብ አስተያየት የሚተረጎም እንዳይደለ ለማሳየት ነው። በተለይም እግዚአብሔር እጅግ የሚምር ሆኖ፤ እንደ ኢዮብ መከራን ታግሠው የሚታመኑትን እንደሚባርካቸው ያስረዳል፤ ያዕ. 5፡10-11።

አክፋረል ፡-

1. የኢዮብ መፈተን፤ ም. 1ና 2።
2. ሕይወቱ ለምን ነው? የሚለው የኢዮብ ጥያቄ፤ 3።
3. ሦስት ወዳጆች ያቀረቡት ክርክር፤ 4-31።
4. የኤሊሁ አስተያየት፤ 32-37።
5. የእግዚአብሔር መልስ፤ 38-41።
6. የኢዮብ መጻጸትና መጽናኘት፤ 42።

ኢዮአስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ሰጥቷል» ማለት ነው። ስምንተኛው የይሁዳ ንጉሥ። አባቱ የይሁዳ ንጉሥ አካዝያስ ከተገደለ በኋላ፤ ከወንድሞቹ ጋር እንዳይወጡ አክስቱ ሸሸገችው። 7 ዓመት በሆነው ጊዜ፤ ከ835 ከክ.በ. ጀምሮ፤ አርባ ዓመት ነገሠ። የእግዚአብሔርንም ቤት አሳደሰ። ያሳደገው ካህን የዳዲ ከሞተ በኋላ እግዚአብሔርን ካደ፤ የገሠጸውንም የዳዲ ልጅ ዞርያስን አስገደለ። ታምሞ ሳለ ባሪያዎቹ ገደሉት፤ 2ነገ. 11ና 12፤ 2ዜ.መ. 22፡10-24፡27። በዚህ ስም ሁለት ሌሎች ሰዎች ተጠርተዋል፤ መላ. 6፡11፤ 1ነገ. 22፡26።

ኢዮአቂም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አቆመ» ማለት ነው። አስቀድሞ ኤልያቂም የተባለው የኢዮሱያስ ልጅ። ፈርዖን ኒካው በወንድሙ በኢዮአክስ ምትክ በይሁዳ አንገሥ ኢዮአቂም ብሎ ሰየመው። ኢዮአቂም አስቀድሞ ለግብጽ፤ በኋላም ለባቢሎን ተገዛ። በ11 ዓመት የንግሥ ዘመኑም (ከ609-598 ከክ.በ.) ክፉ አደረገ፤ ኤር. 22፡13-19። የእግዚአብሔርን ቃል በመናቅ የኤርምያስን መጽሐፍ አቃጠለ፤ ኤር. 36። ናቡከደነፆር አስር ወደ ባቢሎን ሲወስደው በመንገድ ላይ ከኢዮሩሳሌም ውጭ በመጥፎ ሁኔታ የሞተ ይመስላል፤ 2ዜ.መ. 36፡4-8፤ 2ነገ. 23፡34-24፡6፤ ኤር. 22፡18-19።

ኢዮአብ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አባት ነው» ማለት ነው። የዳዊት የጦር ሠራዊት አለቃ የሆነ የጽሩያ ልጅ። ጽሩያ የዳዊት የእናቱ ልጅ ነበረች፤ የኢዮአብም ወንድሞች አቢሳና ኡሣኔል ይባሉ ነበር፤ 2ሳሙ. 17፡25፤ 1ዜ.መ. 2፡16። አባይር ምንም

እንኳ ተገድዶ አሣሄልን ቢገድለውም፤ ኢዮአብ በተንኩል አበኔርን በመግደል ዳዊትን አሳዘነው፤ 24ሙ. 2፥12-32፤ 3፥21-39፤ ቍ. 39 ከም. 16፥10ና ከ19፥22 ጋር ይነጻጸር። ኢዮሩሳሌምን ከኢያቡሳውያን እጅ በቀዳሚነት ነጥቆ በመያዙ ዳዊት የጦር ሠራዊት አለቃ አደረገው፤ 1ዜ.መ. 11፥6። በብልሃትም እየተዋጋ ድል ይነሣ ነበር፤ 24ሙ. 10፥7-11፤ 1፤ 12፥26። በዳዊት ትእዛዝ መሠረት እርዮን ለማስገደል አሳመነታም፤ 24ሙ. 11፥6-26። አቤሌሎምን ከሰደት እንዲመለስ፤ ከዳዊትም ጋር እንዲታረቅ ረዳው፤ 24ሙ. 14። ዳዊት ሳይፈቅድ አቤሌሎምን ገደለ (24ሙ. 18፥5-10-16)፤ ዳዊትንም እንዳያለቅስለት ገሠጸው፤ 24ሙ. 19፥1-8። በእርሱ ምትክ የሠራዊት አለቃ እንዲሆን የተሾመውን የአክሱቱን ልጅ አሜሳይን በተንኩል ከገደለው በኋላ በአለቅነቱ ጻና፤ 24ሙ. 17፥25፤ 19፥13፤ 20፥8-23። ሕዝቡን እንዳይቈጥር ዳዊትን መከረው፤ 24ሙ. 24፥3-9፤ 1ዜ.መ. 21። አደንያስን ለማንገሥ አሰበ፤ 1ነገ. 1፥7። ጉዱሕ ደም ሰላፈሰሰ በሰሎምን ትእዛዝ ተገደለ፤ 1ነገ. 2፥5-6-22-28-34።

ኢዮአታም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ፍጹም ነው» ማለት ነው። 1. የማስጠንቀቂያ ምሳሌ የተናገረ የጌዴዎን ታናሽ ልጅ፤ መሳ. 9፥5-57። 2. 12ተኛ የይሁዳ ንጉሥ የሆነው የያዝያን (የዓዛርያስ) ልጅ። አባቱ በለምጽ ከተቀሠፈ በኋላ በሕዝቡ ላይ ጻኛ ሆነ። 740 ከክ.በ. አባቱ ሲሞት ነገሡ መንገዱን በእግዚአብሔር ፊት አቀና፤ በረታም፤ 2ነገ. 15፥5-32-38፤ 2ዜ.መ. 26፥21-27፥9። በዘመኑ ኢሳይያስና ሚካያስ ትንቢት ይናገሩ ነበር፤ ኢሳ. 1፥1፤ ሚካ. 1፥1።

ኢዮአካዝ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይዟል» ማለት ነው። ከ814-796 ከክ.በ. በሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት ላይ የነገሠ የኢዩ ልጅ ነበረ። ክፉ አደረገ። በዘመኑ የሶርያ ነገሥታት እስራኤልን አስፈነቁ። ኢዮአካዝ በጸለየ ጊዜ እግዚአብሔር ሰማው፤ 2ነገ. 10፥35፤ 13፥1-9።

ኢዮአክስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይዟል» ማለት ነው። አባቱ ኢዮስያስ በሞተ ጊዜ በይሁዳ ላይ የነገሡ። በ608 ከክ.በ. ሦስት ወር ነገሡ። የግብጽ ንጉሥ አሰር ወደ ግብጽ ወሰደው፤ በዚያም ሞተ፤ 2ነገ. 23፥30-35፤ ሰገዜ.መ. 3፥15ና በኤር. 22፥10-12 ሰሎም በሚል ስም ይጠራል።

ኢዮጲ፤ ከኢዮሩሳሌም 55 ኪ.ሜ. ርቆ በታላቁ ባሕር ዳር የሚገኝ ወደብ። የነገደ ጻን ርስት ድንበር እስከ ኢዮጲ ነበረ፤ ኢዮሱ 19፥46። ከሰሎምን በቀር የእስራኤል ነገሥታት አልያዙትም፤ 2ዜ.መ. 2፥16። ዮናስ በኩለለ ጊዜ ከኢዮጲ በመርከብ ሄደ፤ ዮናስ 1፥3። ጳጉርስ በኢዮጲ ድርቃን ከሞት አስነሣ፤ ከዚያም በስምያን ቤት ራእይ አየ፤ ሐ.ሥ. 9፥36-43፤ 10፥5-16። ዛሬ ቦታው ያር ይባላል፤ ከቲልአቢብ ከተማ ክፍል ነው፤ አሁን ግን ወደብነቱ ቀርቷል። ካ. 5ሙ።

ኢጡርያስ፤ ከገሊላ ባሕር በስተሰሜናዊ ምሥራቅ የነበረች ቦታ። ይኖሩባት የነበሩት ሰዎች ከእስማኤል ልጅ ከኢጡር የተወለዱ ነበሩ፤ ዘፍ. 25፥15። ፊልጳስ በዚያ ገዥ ነበረ፤ ሉቃ. 3፥1። ዛሬ ይህች ቦታ በሶርያ ውስጥ ትገኛለች።

ኢጣልያ፤ መናገሻ ከተማው ሮም የሆነ፤ ከታላቁ ባሕር በስተሰሜን ያለ ታላቅ አገር። የአቂላና የጽርስቅላ አገር ነው፤ ሐ.ሥ. 18፥2። ጳውሎስ ወደ ቄሣር ይግባኝ ሲል ወደ ኢጣልያ ተላከ (ሐ.ሥ. 27፥1-6)፤ እዚያም ታስሮ ሁለት ዓመታት ቆየ፤ ሐ.ሥ. 28፥16-31። በቦታው ቤተ ክርስቲያን ተመሥርታ ነበር፤ ዕብ. 13፥24። ካ. 7ሀ።

ኢፍ፤ መጠነኛ መስፈሪያ። ሰዎች ያለ አግባብ ስለተጠቀሙበት የክፋት መስፈሪያ ተባለ፤ ዘካ. 5፥6-10። እህል ይሰፍሩበት ነበርና እንዳያሳንሱ ትእዛዝ ተሰጣቸው፤ ዘሌ. 19፥36፤ እሞጽ 8፥5። «መስፈሪያ» ይመ.

ኤሉል፤ «ወር» ይመ.

ኤሊ፤ «እንስሳት» ይመ.

ኤሊዔዘር፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ረድኤት ነው» ማለት ነው። የአብርሃም ቤት መጋቢ። ይህ ሰው በግእዝ ኢያውብር ይባላል። ለልጁ ለይስሐቅ ሚስት ይፈልግ ዘንድ አብርሃም ወደ መስጴጦምያ በላከው ጊዜ በጉዳዩ እግዚአብሔርን ለምኖ ርብቃን አገኘ። እርሰዋም ከኤሊዔዘር ጋር ለመሄድ ተስማማችና ወደ ከነዓን አገር አብራ መጥታ ይስሐቅን አገባች፤ ዘፍ. 15፥2፤ 24፥1-67።

ኤላ፤ የአድባር ዛፍ ማለት ነው። በጌት አቅራቢያ ከኢዮሩሳሌም በስተምዕራብ በኩል 40 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ሸለቆ። በዚህ ሸለቆ ዳዊት ንልያድን በወንጭፍ ድንጋይ ወርውሮ ገደለው፤ 1ሳሙ. 17።

ኤል፤ «እግዚአብሔር» ይመ.

ኤልሳቤጥ፤ የካህኑ የዘካርያስ ሚስት። ካረጃች በኋላ መጥምቁ ዮሐንስን ወለደች (ሉቃ. 1)፤ እርሰዋም የቅድስት ድንግል ማርያም ዘመድ ነበረች። ዮንሳ ሳለች ማርያም በግብርናታት ጊዜ በመንፈስ ቅዱስ ተሞልታ አስደናቂ ቃል ተናገረች፤ ሉቃ. 1፥39-56።

ኤልሳዕ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ደግንነት ነው» ማለት ነው። አቤልምሐላ በተባለው አገር የፋጥ ከተባለ ሰው የተወለደ እስራኤላዊ ነበይ፤ 1ነገ. 19፥16። ነቢዩ ኤልያስ ከእግዚአብሔር በተገለጠለት መሠረት ኤልሳዕን ጠራው። እንደተጠራም ኤልሳዕ ሥራውን ትቶ ኤልያስን እየተከተለ ያገለገለው ነበር፤ 1ነገ. 19፥16-21፤ 2ነገ. 3፥11።

ኤልያስ በእሳት ሠረገላ ወደ ሰማይ በተወሰደ ጊዜ ኤልሳዕ አየው፤ ስለዚህ ኤልሳዕ የኤልያስ መንፈስ አድርጎ ለረጅም ጊዜ በእስራኤል እግዚአብሔርን አገለገለ፤ ተአምራትንም አደረገ፤ 2ነገ. 2፥1-14። ብዙዎች በምክሩ ይጠቀሙ ነበር፤ ተአምራትንም በማድረግ የተቸገሩትን ይረዳ ነበር። ለምሳሌ ያህል

የኢያራኮን ውሃ ወደ ጣፋጭነት ለወጠ፤ 2ነገ. 2፡19-21። የሰደቡትን አጠፋ፤ 2ነገ. 2፡23-24። ባልዋ ለሞተባት ባልቴት የቤትዋን ችግር አስወገደላት፤ 2ነገ. 4፡1-7። የነቢያትን ልጆች ይረዳ ነበር፤ 2ነገ. 4፡38-44፤ 6፡1-7። ለሱነማዊቲቱ ሴት የሞተውን ልጅዋን አስነሣላት፤ 2ነገ. 4፡8-37። በቃሉ መሠረት ንዕማን የተባለው የሶርያ ንጉሥ ሠራዊት አለቃ ከለምጽ ተፈወሰ፤ 2ነገ. 5፡1-14። የሶርያ ንጉሥ እስራኤልን ለመዋጋት በወጣ ጊዜ ንጉሥ ኢዮራምን በምክር ረዳው፤ 2ነገ. 6፡8-23። በገና እያስደረገ፤ መዝሙርም እያስዘመረ ትንቢት ይናገር ነበር፤ 2ነገ. 3፡15-16።

ኤልሳዕም ኢዮራም፣ ኢዩ፣ ኢዮአካዝና ዮአስ በተባሉት በአራት ነገሥታት ዘመነ መንግሥት ከአምላካዊነት በላይ አገለገለ፤ በመጨረሻም ታምሞ ሊሞት ሲል ዮአስን በፍርሃቱ ምክንያት ወቀሰው፤ ከሞተም በኋላ አጥብቀን የሞተ ሰው ነክቶ ሕያው ሆኗል፤ 2ነገ. 13፡14-21።

ኤልሳዕል፤ የሲዶናውያን ንጉሥ የኤትበአል ልጅ፣ የእስራኤል ንጉሥ የአካዓብ ሚስት፤ 1ነገ. 16፡31። ባልዋን በአልን እንዲያመልክ፣ ክፋትንም እንዲያደርግ ገፋፋችው፤ 1ነገ. 20፡25፤ 16፡32-33። 450 የበአልን ነቢያት ትቀላብ ነበር (1ነገ. 18፡19)፤ የእግዚአብሔርን ነቢያት ግን ትገድላቸው ነበር (ቀ. 4፡13)። ኤልያስም የበአልን ነቢያት ስላስገደለ፣ በእርሱ ላይ ዛቻ ተናገረች፤ 1ነገ. 19፡1-2። ናቡቲን አስገደለች (1ነገ. 20፡5-15)፤ «ውሾች ይበሉሻል» የሚል ትንቢት ተነገረባት፤ ይህም ፍርድ የተፈጸመው በኢዩ ትእዛዝ ከመስኮት ከተጣለች በኋላ ነበር፤ 2ነገ. 9፡30-37። ስምዋ የርድሶትና የአምልኮተ ጣዖት ምሳሌ ሆነ፤ ራእ. 2፡20-23።

ኤልያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አምላክ ነው» ማለት ነው። ኤልያስ በጣም ከታወቁት ከብ.ክ. ነቢያት አንዱ ነው። የተወለደው ከዮርዳኖስ ወንዝ በስተምሥራቅ በሚገኘው ቴስቢ በሚባለው ቀበሌ ነው። ቴስቢ ከገለጻድ አገር ቀበሌዎች አንዱ ነው።

ንጉሥ አካዓብ ኤልሳዕል በተባለችው ሚስቱ መጥሮ ምክር በእስራኤል አገር የበአልን ጣዖት አምልኮ ከጀመረ በኋላ፣ ነቢዩ ኤልያስ ጽኑ የሆነ የተግዛጽ ቃል ተናገረው። ንጉሡም ንስሐ ለመግባት ባለመፈለጉ በዝናብ እጦት ምክንያት ረጅም ድርቅ አገሩን እንደሚያጠቃው በእግዚአብሔር ስም ነገረው፤ 1ነገ. 17፡1። እግዚአብሔርም በነቢዩ አፍ የተናገረው ነገር ደርሶ አገሩ ራብ ስለጻናበት፣ ኤልያስ ዮርዳኖስን ተሻግሮ ኮራት በሚባለው ፈፋ ተቀመጠ። በዚያም ቁራዎች ይመግቡት ነበር፤ 1ነገ. 17፡2-7። የፈፋው ውሃ ከደረቀ በኋላ ወደ ሰራጥታ ተገዞ ከአንዲት ባልቴት ጋር ተቀመጠ፤ 1ነገ. 17፡8-24። ይህም ከሆነ በኋላ በንጉሡ አማካኝነት ከአራት መቶ አምላ የበአል ነቢያት ጋር በቀርሚሱስ ተራራ ላይ እንዲገናኝ ተወሰነ። ነቢዩም ወደ ሕዝቡ ቀርቦ «እስከ መቼ ድረስ በሁለት አሳብ ታክሳላችሁ? እግዚአብሔር አምላክ ቢሆን እርሱን ተከተሉ፤ በአል ግን አምላክ ቢሆን

እርሱን ተከተሉ» አለ፤ 1ነገ. 18፡20-21።

ከዚያም በኋላ የእግዚአብሔርን ኃይል ከበአል ኃይል ጋር በማወዳደር የበአል ነቢያት በበኩላቸው መሠዊያ አዘጋጅተው በላዩ ላይ ወይፈን እንዲያርዱና፣ ኤልያስም በበኩሉ ፈርሶ የነበረውን የእግዚአብሔርን መሠዊያ እንደገና አበጅቶ በላዩ ላይ የወይፈኑን ብልት እንዲያናግር ስምምነት አደረጉ። በሰማይ በእሳት የሚመልሰልን አምላክ እርሱ በእውነት አምላክ ነው በሚል አሳብ ላይ የተመሠረተ ዝግጅት ነው። ከሰማይም በእሳት የመለሰ የኤልያስ አምላክ ነው። እግዚአብሔር ክብሩን ገለጠ። የበአል ነቢያትም ተገደሉ። ኤልያስ ወደ ቀርሚሱስ ራስ ወጥቶ ደመና እስኪታይ ሰባት ጊዜ ጸለየ፤ ወዲያውም ከባድ ዝናብ ዘነበ፤ 1ነገ. 18፡1-46።

የበአል ነቢያት በኤልያስ ትእዛዝ ስለሞቱ፣ ኤልሳዕል ተናድዳ ነቢዩን ለመግደል ባሰበች ጊዜ፣ ሕይወቱን ለማግኘት እስከ ኮራብ ተራራ ድረስ ሸሸ። እግዚአብሔር ግን በዚያ ተገናኝቶት ያለ ፍርሃት ከተደበቀበት ስፍራ እንዲመለስ አዘዘው። ተመልሶም የሶርያ ንጉሥ ይሆን ዘንድ አሣፈረ። የእስራኤልም ንጉሥ ይሆን ዘንድ ኢዩን እንዲቀባ ትእዛዝ ተቀበለ። ይህም የሆነበት ምክንያት እነዚህ ነገሥታት የአካዓብን ቤት በማጥፋት በላዩ ላይ የእግዚአብሔርን ፍርድ እንዲፈጽሙበት ነው፤ 1ነገ. 19፡1-21። አካዓብና ኤልሳዕል የወይን ስፍራውን በግፍ ለመውሰድ እንዲመቻቸው ናቡቲ የተባለውን ሰው አስገድለውት ነበር። ሁለቱም አስገዳዮች ተመሳሳይ በሆነ አሟጧት እንደሚሞቱ ነቢዩ ነገራቸው፤ 1ነገ. 20፡1-29። የአካዓብ ልጅ አካዝያስ ታሞ ላለ፣ ብዔልዚቡልን ለመጠየቅ መልእክተኞችን በላከ ጊዜ፣ ኤልያስ እንደሚሞት ነገረው፤ 2ነገ. 1፡1-18። ከዚህ ዓለም መለየቱ በተቃረበ ጊዜ ኤልያስ የነቢይ አገልግሎቱን በእግዚአብሔር ፈቃድ ለኤልሳዕ አስረከበ። ከዚያም በኋላ በሥጋ ሳይሞት በሕይወት እያለ በእሳት ሠረገላ ወደ ሰማይ ተወሰደ፤ 2ነገ. 2፡1-12። ኤልያስ ለኢዮራም የተግዛጽ ደብዳቤ ጻፈለት፤ «ኢዮራም» ይመ.

ሚልክያስ «የእግዚአብሔር ቀን ሳይመጣ ነቢዩን ኤልያስን እልካላችኋለሁ» ብሎ ተነበየ፤ ሚል. 4፡5። በዚህ መሠረት ሰዎች መንፈሳዊ ኃይሉን አይተው ክርስቶስን «ኤልያስ ነው» ይሉት ነበር፤ ማር. 8፡28። ኢየሱስ ግን መጥምቱ ዮሐንስ የኤልያስን ዓይነተኛ ሥራ በመሥራቱ ትንቢቱን እንደፈጸመ መሰከረለት፤ ማቴ. 11፡14፤ 17፡10-13፤ ሉቃ. 1፡17። ኢየሱስ በተራራ ላይ ክብሩን በገለጠ ጊዜ ኤልያስ ከኢየሱስ ጋር ሲነጋገር ታየ፤ ሉቃ. 9፡30-33። ኤልያስ ምእመናን በብቸኖነታቸው በድካማቸው ተስፋ እንዳይቆሙ ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ሮም 11፡2-4፤ ያዕ. 5፡17-18።

ኤልያቂም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያስነሣል» ማለት ነው።

1. የኬልቅያስ ልጅ የንጉሥ ሕዝቅያስ የቤቱ አዛዥ። አሦራውያን ኢየሩሳሌምን በወረሩአት ጊዜ ከተማይቱን በላመናና በምክር ያድኑአት ዘንድ ንጉሥ

ሕዝቅያስ ከላካቸው መልእክተኞች አንዱ ነበረ፤ 2ነገ. 18+18-37፤ ኢሳ. 36÷3-22። ከአሦር ንጉሥ ወኪል ያገኙትን መልስ ይዘው ወደ ነቢዩ ኢሳይያስ በሄዱ ጊዜ እግዚአብሔር ከዚህ ትልቅ መከራ እንደሚያድናቸው ገለጠላቸው፤ 2ነገ. 19÷2፤ ኢሳ. 37÷2።

2. የንጉሥ ኢዮአቂም የመጀመሪያ ስም። ስሙን የለወጠለት ለጊዜው በይሁዳ መንግሥት ላይ ያየለው ኒካው የተባለው የግብጽ ንጉሥ ነው፤ 2ነገ. 23÷34፤ 2ዜ.መ. 36÷4። በዚህ ስም የተጠሩ ሌሎችም አሉ፤ ነህ. 12÷41፤ ሉቃ. 3÷30፤ 31፤ ማቴ. 1÷13።

የኤሱን ሸለቆ፤ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜንና በስተምዕራብ 16 ኪ.ሜ. ርቆ የተዘረጋ ሸለቆ። ኢያሱ በዚህ ቦታ የገባዎንን ጠላቶች እስኪያሸንፍ ድረስ ፀሐይና ንፍ ወረቀት እንዲቆሙ በእግዚአብሔር ስም አዘዛቸው፤ ኢያሱ 10÷12-14።

ኤማሁስ፤ በኢየሩሳሌም አቅራቢያ ያለ ከተማ። ዛሬ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን 12 ኪ.ሜ. ያህል ርቀው የሚገኙ 3 ከተማዎች ምናልባት ቀድሞ ኤማሁስ ተብለው ይጠሩ እንደነበር ይታስባል። የቀለዋላ ቤት በኤማሁስ ይገኝ ነበር። ክርስቶስ ከተነሣ በኋላ በዚህ ቦታ ተገለጠ፤ ሉቃ. 24÷13-32።

ኤርምያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ከፍ ያደርጋል» ማለት ነው። ከእስራኤል ታላላቅ ነቢያት አንዱ። በኢየሩሳሌም አቅራቢያ ካለው ከተማ ከዓናቶት፣ ከካህናትም ወገን ነበረ።

አባቱ በኢዮስያስ ዘመን የሕጉን መጽሐፍ ያገኘው ከልቅያስ መሆኑን ብዙ ሊቃውንት ያምናሉ። ለእስራኤል ብቻ ሳይሆን ለአሕዛብም ጭምር ነቢይ እንዲሆን በተጠራ ጊዜ ደነገጠ፤ «ብላቴና ነኝ» በማለት አመነታ። በኋላ ግን በተሰጠው ተስፋ መሠረት በረታ። የተጠራውም 626 ከክ.በ.፣ የይሁዳ ንጉሥ ኢዮስያስ በነገሠ በ13ኛው ዓመት ነበር። በኢዮስያስም ልጆች ዘመን ትንቢት እየተናገረ ቆይቶ፣ ከተጠራ ከ40 ዓመት በኋላ የኢየሩሳሌምን መማረክ አየ፤ ኤር. 1÷1-10። በዚህም ዘመን አምስት ነገሥታት ነገሡ።

1. ኢዮስያስ ከይሁዳ ደግ ነገሥታት የመጨረሻው ነበረ፤ አምልኮ ባዕድን ለማስወገድ፣ የእግዚአብሔርን ቤትና አምልኮ ለማሳደስ ብዙ ደክሞ። በመሞቱም ኤርምያስ አለቀሰ፤ 2ዜ.መ. 34ና 35።

2. የኢዮስያስ ልጅ ኢዮአክስ (ሰሎም) በነገሠ በ3ኛው ወር ወደ ግብጽ ተማርኮ ሄደ፤ 2ዜ.መ. 36÷1-4፤ ኤር. 22÷10-12።

3. ወንድሙ ኢዮአቂም አስቀድሞ ለግብጽ፣ በኋላም ለባቢሎን ተገዛ፤ 2ዜ.መ. 36÷4-8። እጅግም ክፉ ነበረ (ኤር. 22÷13-19)፤ ኤርምያስን ተቃወሙት መጽሐፋትም አቃጠለበት፤ ኤር. 36።

4. የኢዮአቂም ልጅ ዮአኪን (ኢኮንያን) በነገሠ በ3ኛው ወር ከብዙዎች የይሁዳ ሰዎች ጋር ወደ ባቢሎን ተማረከ፤ 2ነገ. 24÷8-17፤ ኤር.

22÷24-30። የባቢሎን ንጉሥ ናቡከደነፆር አጎቱን ሴዴቅያስን አነገሠ።

5. ሴዴቅያስ የኤርምያስን ምክር ይጠይቅ ነበር እንጂ አልተቀበለውም፤ ኤር. 37። በከፋቱም ጸና፤ ኤርምያስ በተናገረው ትንቢት መሠረት ሴዴቅያስ ተማረከ፤ ኤር. 34÷2-5። በ11ኛ ዓመቱ ኢየሩሳሌም ተይዛ ስትቃጠል ኤርምያስ ታስሮ ነበር። ናቡከደነፆር በይሁዳ ላይ ከሾመው ገዢ ከንዶልያስ ጋር እንዲኖር እንጂ ወደ ባቢሎን እንዳይማረክ ፈቀደለት። ንዶልያስ ከተገደለ በኋላ የቀሩት አይሁድ በግድ ወደ ግብጽ ወሰዱት፤ ኤር. 39-43። በግብጽ እንኳ ትንቢት ከመናገር ዝም አላለም፤ ኤር. 43÷8-44÷30። ስለ አሟሟቱ የተጻፈ ነገር የለም።

በ«ትንቢት ኤርምያስ» የትንቢቱ ቃል ብቻ ሳይሆን፣ ስለ ራሱ ስለ ኤርምያስ ስለደረሰበትም መከራ ብዙ ነገር ስለተጻፈ፣ ከሌሎች ነቢያት ይልቅ ጠባዩና ሁኔታው ተገልጿል። ኢየሩሳሌምን ሕዝቡንም ምንም ቢወድ (ኤር. 8÷18-9÷1፤ 13÷17)፣ መማረካቸው እንደማይቀር ሊነግራቸው ተገደደ። ከዚህም በላይ፣ ለባቢሎን ንጉሥ እጅ ሰጡ፣ ተገዙም፤ ምርኮኞችም እስከ 70 ዓመት ድረስ አይመለሱም ብሎ የተገለጠለትን የእግዚአብሔርን ቃል ስለተናገረ ተጠላ። ብዙዎች ሊገድሉት አሰቡ፤ ኤር. 11÷21፤ 26÷11፤ 36÷26፤ 38÷6-10። ተመታ፤ በእግር ግንድ ተያዘ፤ በጭቃ ጉድጓድ ተጣለ፤ ታሰረም፤ 20፤21 37÷13-15፤ 38÷28። አብደል ተባለ፤ 29÷26፤27። ከዚህም ሁሉ ጋር ለሕዝቡ ምልክት እንዲሆን ሚስት እንዳያገባ፣ ወደ ግብጽ ወይም ወደ ልቅሶ እንዳይሄድ ተከለከለ፤ ኤር. 16። የተሰማው ጭንቀት፣ የጸለየውም ጸሎት በም. 1÷4-10፤ 8÷18-9÷2፤ 11÷18-12÷6፤ 15÷10-21፤ 17÷12-18፤ 18÷18-23፤ 20÷7-18 ተጽፏል። በደረሰበትም ሁሉ እግዚአብሔር እንደ ተስፋው ይጠብቀው ነበር፤ 1÷18፤19፤ 15÷20፤21።

የኤርምያስ ትንቢት፤ ኤርምያስ በአምስት የይሁዳ ነገሥታት ዘመናት ትንቢት ተናገረ፤ «ኤርምያስ» ይሙ። ኤርምያስን በጠራው ጊዜ እግዚአብሔር የይሁዳ ሕዝብ እኒን ትተው ሌሎችን አማልክት ስላመለኩ ከሰሜን ጠላት አስነሣቸዋለሁ ብሎ ነገረው፤ ኤር. 1÷13-16። ኤርምያስም፣ ሕይወታቸው ወደ ሆነው ወደ እግዚአብሔር እንዲመለሱ እስከ 23 ዓመት ድረስ ሳያቋርጥ ይጠራቸው ነበር፤ እነርሱ ግን አልሰሙትም፤ 25÷3-7። በዚያም፣ በተጠራ በ23ኛው ዓመት ከሰሜን የሚመጣቸው ንጉሥ፣ ናቡከደነፆር በባቢሎን ላይ ነገሠ፤ 25÷1። እርሱም በይሁዳ ላይ ብቻ ሳይሆን በብዙ ሕዝቦች ላይ እንደሚመጣ፣ እስከ 70 ዓመትም ድረስ እነዚህ ሕዝቦች ለባቢሎን እንደሚገዙ ተነበየ፤ 25÷8-11። ከዚያም በኋላ ባቢሎን እንደሚወድቅ ገለጠ፤ 25÷12-14። ይህን ከባድ የፍርድ መልእክት ለመናገር የበቃው በአምላኩ ኃይል እንጂ በራሱ ችሎታ አልነበረም፤

1፥6-10:17-19። በእነዚህም 23 ዓመታት የተናገረው ትንቢት ሁሉ ተጽፎ ሲነበበለት ንጉሥ ኢዮአቂም ጽሑፉን ቆራርጦ አቃጠለው። ኤርምያስ እንደገና በባሮክ እጅ አስጻፈው፤ ም. 36።

ሴዴቅያስ ከነገሡ ጊዜ ጀምሮ ኤርምያስ፣ ሴዴቅያስን «ለባቢሎን ንጉሥ ተገዙ፤ በሕይወትም ትኖራላችሁ፤ ኢየሩሳሌምም አትጠፋም» ይለው ነበር፤ 27፥12:13:17፤ 38፥17:18። ሴዴቅያስ ግን በግብጽ ስለተማመነ (37፥3-10)፤ ደግሞም ስላመካኘ (38፥19) ለባቢሎን ንጉሥ እጅ አልሰጠም። ከዚህም የተነሣ በእርሱና በኢየሩሳሌም ላይ የደረሰው ፍርድ የባለ ሆነ፤ 39፥1-10፤ 2ዜ.መ. 36፥11-21።

ኤርምያስ የፍርድን መልእክት ብቻ ሳይሆን፣ የተስፋን መልእክት ተናገሯል። እግዚአብሔር ሕዝቡን ከምርኮ እንደሚመልስ፣ ኢየሩሳሌምም ታድሳ «እግዚአብሔር ጽድቃችን» እንደምትባል (33፥16)፤ እግዚአብሔርም ከሕዝቡ ጋር አዲስ ኪዳንን እንደሚያደርግ፣ ከዳዊት ዘር የሆነው ንጉሥ ነግሥ፣ ስሙ «እግዚአብሔር ጽድቃችን» እንደሚባል ተነበየ፤ ም. 30-33፤ 23፥1-6። ኤርምያስ በቃል ብቻ ሳይሆን በልዩ ልዩ ድርጊትና ምሳሌ መልእክቱን ይገልጥ ነበር። የመታጠቂያ (ም. 13)፣ የሸክላ ሠሪ (ም. 18)፣ የገምቦ (ም. 19፤ 20)፣ የእስራትና የቀንበር (ም. 27፤ 28)፣ የእርሻ (ም. 32)፣ የረከባውያን (ም. 35)፣ የድንጋዮች (43፥8-13)፣ እንዲሰጥም የተደረገው መጽሐፍ ምሳሌዎች (51፥59-64)፤ ያያቸውም የለውዝ በትር፣ የአፍላል፣ የበለስም ቅርጫት ራእዮች (1፥11-13፤ 24)፤ እነዚህ የትንቢቱ መግለጫዎች ናቸው።

የኤርምያስ ዋና መልእክት፣ እግዚአብሔር ታላቅና ቅዱስ ነውና ሕዝቡ ከከፋት ተመልሰው በፍጹም ለንገጂ በሐሰት እንዳያመልኩት ነው። በኢዮሰያስ ዘመነ መንግሥት ይሁዳ በእውነት ሳይሆን፣ በእፍ ወደ እግዚአብሔር ተመለሰ፤ 3፥10። ካህናትና ነቢያትም፣ «የእግዚአብሔር ቤት እዚህ ነው፣ እናንተም ሕዝቡ ናችሁ፤ አይዞክችሁ፤ ምንም አይደርስባችሁም» እያሉ ሕዝቡን ያታልሉ ነበር እንጂ እግዚአብሔርን ስለ መፍራት፣ በቅንነትም ስለ መኖር አይናገሩም ነበር፤ 7፥3-11፤ 14፥13-18፤ 23፥9-40። እግዚአብሔር የሚያየው ግን የሰውን ልብ ነው (17፥9:10)፤ በፍጹምም ልብ እግዚአብሔርን የሚፈልጉ ያገኙታል፤ 29፥13። እግዚአብሔር ሕጉን በሕዝቡ ልብ የሚጽፍበትን ጊዜ በተስፋ ይመለከት ነበር፤ 31፥33፤ 32፥39:40። የኤርምያስ አጻጻፍ ዜና መዋዕልን በመጠበቅ ሳይሆን፣ በየእርእስቱ የተደረደረ ነው።

አከፋፈል ፡-

1. የነቢዩ መጠራት፤ ም.1።
2. ወደ እግዚአብሔር ተመለሱ የሚሉ የጥሪና የማስጠንቀቂያ መልእክቶች፤ 2-20።
3. የአኪን ከተማረከ በኋላ ለነገሥታት፣ ለሕዝቡና ለምርኮዎች የተሰጡ መልእክቶች፤ 21-29፣ ከም.

35፤ 36፤ 45 ጋር።

4. የኢየሩሳሌም ልማትና የአዲስ ኪዳን ተስፋ፤ 30-33።

5. የኢየሩሳሌም መከበብና ውድቀት፤ 34፤ ከ37-39 ጋር።

6. ኤርምያስ በይሁዳ ከቀሩት አይሁድ ጋር መኖሩ፤ 40-42።

7. ኤርምያስ በግብጽ መኖሩ፤ 43፤ 44።

8. በአሕዛብ ላይ የተነገሩ ትንቢቶች፤ 46-51።

9. ተጨማሪ የታሪክ ክፍል፤ የኢየሩሳሌም መውደቅ፤ 52።

የኤርምያስ መልእክት፤ ነቢዩ ኤርምያስ ኢየሩሳሌም ላለ በባቢሎን ለተማረኩት አይሁድ ላከላቸው የተባለው መልእክት ነው። በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. መ.ቅ. የሰ.ኤ. 6ኛ ምዕራፍ ነው።

ተረፈ ኤርምያስ፤ «መጽሐፈ ባሮክ» ይመ.

ኤርምያን፤ ኤርምያን አንድን ዐይነት ትልቅ ዛፍ የሚመለከት የዕብራይስጥ ቃል ነው፤ ዘፍ. 30፥37። በሕዝ. 31፥8 ቃሉ «አስታ» ተብሎ ቢተረጉም አንኳ፣ ኤርምያን የሚባለው ዛፍ በኢትዮጵያ ውስጥ ስለማይገኝ፣ ልዩ የአማርኛ መጠሪያ ስም የለውም።

የኤርትራ ባሕር፤ ከሲና ልሳነ ምድር በስተምዕራብ፣ በስተምሥራቅና በስተደቡብ ያለ ባሕር፤ ዘጸ. 10፥19፤ 23፥31፤ ዘኁ. 33፥11፤ 1ነገ. 9፥26። እስራኤል የኤርትራን ባሕር የተሻገሩበት መልካ በየት በኩል እንደሆነ ሃራ ለመወሰን ያስቸግራል፤ ዘጸ. 13፥18፤ መዝ. 106፥9። አንዳንድ መምህራን ቦታው በሱኮት አጠገብ ያለው ሐይቅ ይሆናል ይላሉ። ካ. 2ሸ። «ባሕር» ይመ.

ኤሽኮል፤ ዘላላ ማለት ነው። ከኪብርን በስተደቡብ በቢርሳቢህ መንገድ ያለ ሸለቆ። በአብርሃም ወዳጅ በኤሽኮል የተሰየመ ይመስላል፤ ዘፍ. 14፥13። 12 የእስራኤል ሰላዮች ከዚህ ሸለቆ የወደገ ዘላላ አረግ ወሰዱ፤ ዘኁ. 13፥23:24።

ኤታኒም፤ «ወር» ይመ.

ኤዊያውያን፤ (ኤዊያን)፤ ከከነዓን የተገኘ ወገን፤ ዘፍ. 10፥17። ዋና አገራቸው በሊባኖስ ነበረ፤ መላ. 3፥3። ኢያሱ ድል አድርጎቸዋል፤ ኢያሱ 11፥3። ለሉዋንም ገባርች አድርጎአቸው ነበር፤ 2ዜ.መ. 8፥7-8።

ኤውላጥ (ሐዊላ)፤ 1. የአገር ስም፣ ሀ) በዔድን አካባቢ የነበረው (ዘፍ. 2፥11-12)፣ ለ) በሲና አካባቢ የነበረው፤ ዘፍ. 25፥18። 2. የሰው ስም፤ ዘፍ. 10፥7:29።

ኤዶማውያን፤ ከዔሳው የተገኙ በኤዶም አገር ይኖሩ የነበሩ ሕዝቦች፤ ዘጸ. 23፥7። በኤዶም ኤዶማውያን ተብለዋል። ዔሳው ወደ ሴዶር ከገባ በኋላ

ዘሩ ዋና ሕዝብ ሆነ፤ ዘፍ. 36፤ ዘዳ. 2፡12። እስራኤል በእገራቸው እንዲያልፍ አልፈዋልም፤ ዘኁ. 20፡14-21። ሳኦል ከኤዶምያስ ጋር ተዋጋ፤ ዳዊት አሸነፋቸው፤ ከነገሥታትም ጋር ይጣሉ ነበር፤ 14መ. 14፡47፤ 24መ. 8፡14፤ 1ነገ. 11፡14-22፤ 2ዚ.መ. 21፡8-10፤ 25፡11-15፤ ኢላ. 34፤ 63፡1-3፤ ኤር. 49፡17። መቃብያን ኤዶማውያንን አስገርዘው ወደ እስራኤል አስገቡአቸው። የሄሮድስ ቤተሰብ ከኤዶምያስ የመጣ ነበር።

ኤዶም፤ 1. ዓላው የተሰየመበት ስም። በአማርኛ ኤዶም ቀይ ተብሎ ይተረጎማል። ይህንም ስም ሊያገኝ የቻለው ከአደን ደክሞ ሲመለስ፤ ወንድሙ ያዕቆብ ያዘጋጀውን ቀይ ወጥ በመመኘትና ብዙርናውን በመሸጥ ገዝቶ በመብላቱ ነው፤ ዘፍ. 25፡30። 2. በፊት ሴይር የተባለው ኤዶማውያን ይኖሩበት የነበረው አገር ስም። አገሩ ከጨው ባሕር በስተደቡብ በኩል ነበር። ካ. 2ረ።

ኤዶምያስ፤ የኤዶም አገር የግሪክ አጠራር፤ ግር. 3፡8።

ኤጳሴ ቆጶስ፤ «ጳጳስ» ይመ.

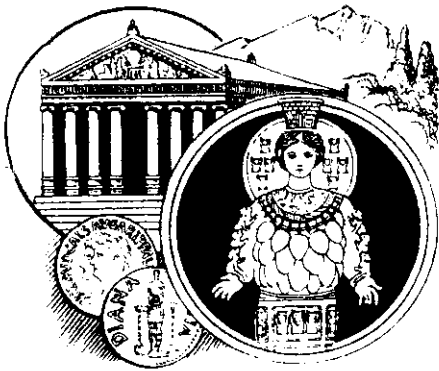
ኤጳፍራ፤ ከጳውሎስ ጋር አብሮ የሠራና የታሰረ። ጳውሎስ በኤፌሶን ሲያስተምር ሳለ ኤጳፍራ በቆላስይስ፤ በሉዶቅያ፤ በኢያራም ወንጌልን ሰበከ፤ ቤተ ክርስቲያንንም አቋቋመ። ከዚያም ወደ ጳውሎስ ደረሰ፤ የቤተ ክርስቲያንንም ሁኔታ ነገረውና ጳውሎስ ወደ ቆላስይስ መልእክት ጻፈ፤ ቆላ. 1፡7፤ 4፡12-13፤ ፊልሞና 23-24።

ኤፋድ፤ በብሉይ ኪዳን፤ በወገብ የሚታሰር የካህናትና ለእግዚአብሔር አምልኮት የተለዩ ሰዎች የሚለብሉት ልብስ፤ 14መ. 22፡18፤ 24መ. 6፡14። ሊቀ ካህናቱ መሥዋዕት ሲያቀርብ ይለብስ የነበረው ልዩ ዓይነት ኤፋድ ከደረት እስከ ሞን የሚደርስ ነው። በደረቱም ላይ ልዩ ኪስ አለው፤ በጫንቃዎችና በወገብ በኩል ይታሰራል፤ ዘዳ. 39፡1-21። በጌደዎን ዘመን ሕዝቡ ለወርቅ ኤፋድ እየሰገዱ ኃጢአትን ይሠሩ ነበር፤ መሳ. 8፡27። በዳዊት ዘመን እግዚአብሔርን በኤፋድ ፊት ይለምኑት ነበር፤ 14መ. 23፡9፤ 30፡7።

ኤፌቆሮስ፤ 341 ከክ.በ. የተወለደ የግሪክ ፈላስፋ። ኤፌቆሮስ ዋና የሰው ዓላማ በዚህ ዓለም ደስታን ማግኘት እንደነበረ አስተማረ። ደስታም የሚገኘው ከዓለም በመራቅ፤ የዚህን ዓለም ነገር ሁሉ ቸል በማለት ነው፤ ከምትም በኋላ ሕይወት የለም ብሎ አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 17፡18-32።

ኤፌሶን፤ በአዲስ ኪዳን ዘመን ኤፌሶን በሮም መንግሥት ሥር ሆና እስያ በምትባል አውራጃ በኤጂያን ባሕር ዳር የምትገኝ ወደብ ነበረች። አገሪቱ ዛሬ ቱርክ ተባላለች፤ ከተማይቱም ሳልገዝ ተባላለች። በዚያን ዘመን 360 ሺህ ሰዎች የሚኖሩባት፤ እንደ እስክንድርያና እንደ አንጾኪያ ታላቅ የንግድ ከተማ ነበረች። በከተማይቱ ሠላሳ ሺህ የሚያህሉ ወንበሮች የሚገኙበት ትልቅ የጨዋታ ስፍራ (እስቴድየም)

ተሠርቶ ነበር። አርጤምስ ለምትባል አምላክ ትልቅ መቅደስ ታንጾ ነበር፤ ብዙ የዝመት ሥራ በአምልኮትም ስም ይደረግ ነበር፤ ሐ.ሥ. 19፡24፡27። ዛሬ ግን የባሕሩ አሸዋ የድሮይቱን ከተማ ሸፍናለችና ሰው አይኖርባትም፤ የዛሬይቱም ከተማ ከባሕሩ 12 ኪ.ሜ. ያህል ትርቃለች። ካ. 7ሰ።

በኤፌሶን የነበረ የአርጤምስ ቤተ መቅደስ፤ ምስልና ንጉዝ

የኤፌሶን ቤተ ክርስቲያን፤ ክርስትና ወደ ኤፌሶን የመጣው በድርሰቅላና በአቂላ አማካይነት ነው፤ ሐ.ሥ. 18፡18፡19። ቢሆንም፤ ሐዋርያው ጳውሎስ በኋላ ወደ ኤፌሶን እንደመጣና 3 ዓመት ያህል እያስተማረ ብዙውን ሕዝብ ወደ ክርስቶስ እንደመለሰ እናውቃለን፤ ሐ.ሥ. 19፡8-27፤ 20፡17-35። ቢ.ክ. በዚያ ጊዜ ተቋቁማ ይሆናል። በኋላ ደግሞ ጢሞቴዎስ ተልዩላቸዋል፤ 1ጢሞ. 1፡3፡4። ነገር ግን ስለ ኤፌሶን ቢ.ክ. የምንሰማው መጨረሻው ነገር አሳዥ ነው። ሐዋርያው ዮሐንስ በእስያ ወደሚገኙት ሰባት አብ.ክ. መልእክትን ሲልክ የመጀመሪያውን መልእክት ወደ ኤፌሶን ልኮ «የቀደመውን ፍቅርህን ትተሃል» ብሎ የመንፈስ ቅዱስ ወቅላ ያስተላልፋል፤ ራእ. 2፡4፡5።

የኤፌሶን መልእክት፤ ቅዱስ ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ በ63 ዓ.ም. ገደማ ይህን መልእክት ጻፈ። የተጻፈው በኤፌሶን ከተማ ለነበሩት ምእመናን ነው፤ ቢሆንም በመጀመሪያዎቹ ረቂቆች ላይ ለማን እንደተጻፈ በቀ. 1 ላይ አልተገለጠምና አንዳንዶች ለኤፌሶን ብቻ ሳይሆን በእስያ ለነበሩት አብ.ክ. ሁሉ የተጻፈ እንደሆነ ያስባሉ፤ ሐ.ሥ. 19፡26።

ሐዋርያው ብዙ ጊዜ መልእክቶችን የጻፈው በአብ.ክ. ውስጥ በተፈጠሩ ሰሕተቶችና በሚነሡ ጥያቄዎች ምክንያት ነው። በኤፌሶን መልእክት ግን ምንም ዓይነት የቢ.ክ. ስሕተት በግልጽ አልተጠቀሰም። ቢሆንም ከአይሁድ፤ ከአስማተኞች፤ ከአርጤምስ አምላኪዎችና ከነጋዴዎች ከባድ ተጽእኖ በቢ.ክ. ላይ እንደነበረ ከሐ.ሥ. ም. 19 እንማራለን፤ ከዚህም ሁሉ በስተጀርባ ክፉ ኃይላት ነበሩ፤

1፡19-21፤ 2፡1-2፤ 3፡10፤ 6፡11-12። እንግዲህ ምእመናን እንዲጸኑ ሐዋርያው በመጀመሪያ በም. 1-3 ስለ እግዚአብሔር ዕቅድ ሰፊና ጥልቅ ማብራሪያ ይሰጣል። ከዚያም ቀጥሎ በም. 4-6 ጳውሎስ እንደተለመደው ትምህርቱን ከተግባር ጋር በማዛመድ፡ ክርስቲያኖች የእግዚአብሔርን ውሳኔ በተመለከተ ምን ዓይነት ሰዎች መሆን እንደሚገባቸው ያሳስባል። ይህን መልእክት መረዳት የሚችሉ ሰዎች ወደ ስሕተት ተሉ አይገቡም፤ ሐሰተኞችን መቃወም ይችላሉ፤ በከፉ ቀንም ጸንተው ይቆማሉ።

አከፋፈል ፡-

1. ሰላምታ፤ 1፡1-2።
2. ሁሉን ለመጠቅለል የሥላሴ ዕቅድ፤ 1፡3-23።
ሀ) አብ በክርስቶስ ምእመናንን ባረከ፤ መረጠና ወሰነ (4-6)፤ ለ) ወልድ በደሙ ስለዋጀቸው የእግዚአብሔር ጸጋና ጥበብ ተገልጧል (7-10)፤ ሐ) መንፈስ ቅዱስ በእግዚአብሔር አብ ውሳኔ መሠረት ያመኑትን አትሟል፤ ባለ ርስቶች መሆናቸውን አረጋግጦላቸዋል (11-14)፤ መ) ክርስቲያኖች የእግዚአብሔርን ዕቅድና ኃይል እንዲያስተውሉ መጽለይ ይገባቸዋል፤ 15-23።
3. የእግዚአብሔር ዕቅድ ሲፈጸም የሚታዩ ሂደቶች፤ ም. 2 እና 3።
ሀ) እያንዳንዱ አማኝ በክርስቶስ ሕይወትን ተቀብሏል (2፡1-10)፤ ለ) አይሁድና አሕዛብ በክርስቶስ መስቀል ታርቀዋል (2፡11-18)፤ እንደ ቤተሰብ ሆነዋል (2፡19-22)፤ ሐ) በቤ.ክ. የእግዚአብሔር ጥበብ ይገለጣል (3፡1-13)፤ መ) በይበልጥ ምእመናን በክርስቶስ እንዲጉለምሱና ፍቅሩን እንዲያውቁ መጽለይ ይገባቸዋል፤ 3፡14-21።
4. በቤ.ክ. የእግዚአብሔር ዕቅድ የሚፈጸምባቸው መንገዶች፤ 4፡1-6፡20።
ሀ) አንድነት (4፡1-6)፤ ለ) ብስለት (4፡7-16)፤ ሐ) የግል መንፈሳዊ ሕይወት ተሐድሶ (4፡17-5፡20)፤ መ) የባሉችና የሚሰቱት፤ የልጆችና የወላጆች፤ የአገልጋዮችና የአሠሪዎች ግንኙነት የአክብሮት አጠባበቅ (5፡21-6፡9)፤ ሠ) የመንፈሳዊ ትግል ወታደራዊ ለቋም፤ 6፡10-20።
5. መደምደሚያ፤ የጳውሎስ ሁኔታና ቡራኪ፤ 6፡21-24።

ኤፍራታ፤ የይሁዳ ቤተ ልሔም የሚገኝበት አካባቢ፤ 1ዜ.መ. 2፡50-51፤ መዝ. 132፡6፤ ሚክ. 5፡2።

ኤፍራጥስ፤ ከዔድን የሚነሣ ወንዝ፤ ዘፍ. 2፡10-14። በመስጴጦምያ ካሉ ሁለት ታላላቅ ወንዞች አንዱ፤ ርዝመቱ 2850 ኪ.ሜ. ነው። በባቢሎን አገር ታላቁ ወንዝ ይባል ነበር፤ ይህ ወንዝ በዳዊትና በሰሎሞን ጊዜ የእስራኤል መንግሥት

ድንበር ነበረ፤ ዘዲ. 1፡7-8፤ 1ዜ.መ. 18፡3፤ 2ዜ.መ. 9፡26። ካ. 1ለ።

ኤፍራም፤ በግብጽ አገር የሴፍ ከአስናት የወለደው ሁለተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 41፡52። የምናሴ ታናሽ ወንድም። ያዕቆብ የዮሴፍን ልጆች በባረከ ጊዜ ታላቁን ምናሴን ሁለተኛ አድርጎ የበረከቱን ቃል አስቀድሞ በኤፍራም ላይ ተናገረ። እንደ በጽር ልጅ እንደ ሮቤል ቄጠረው፤ ዘፍ. 48፡5-22። የእስራኤል ልጆች ከነዓንን በወረሱ ጊዜ የነገደ ኤፍራም ድርሻ በስተሰሜን ሆኖ በደቡብ በኩል ከብንያም አገር ጋር የሚዋሰን ሆነ። ካ. 3ለ።

መንግሥትም በሁለት ከተከፈለ በኋላ ኤፍራም በእስራኤል መንግሥት ነገደች መካከል የመሪነትን ስፍራ ሰለወሰደ። መላው እስራኤል አንዳንድ ጊዜ ኤፍራም በሚለው ስም ይጠራ ነበር፤ 1ነገ. 12፤ ኢሳ. 7፡5፤ ሕዝ. 37፡16፤ መዝ. 78፡9። ከዚህ ወገን ኢያሱ ተወለደ፤ ኢያሱ 24፡29፡30። «ነገድ» ይመ.

እህል፤ ለሰው ምግብ የሚሆን ኃይል የሚሰጥ የሕይወት ድጋፍ፤ ዘሌ. 26፡26፤ መዝ. 104፡15። ዕብራውያን በተለይ በስንዴና በገብስ ይኖሩ ነበር። «ምግብ»፤ «እንጀራ» ይመ.

እልል፤ እልልታ፤ የደስታ ጩኸት፤ ደስታን የተሞላ ድምፅ። በብ.ኪ. ዘመን ሰዎች ለእግዚአብሔር ክብር በእልልታ ይዘምሩ ነበር። ቃሉ በዳዊት መዝሙር ብዙ ጊዜ ተጠቅሟል፤ መዝ. 47፡5፤ 95፡1-2፤ 150፡5።

እልዋሪቆን፤ ከመቄዶንያ በስተሰሜን የነበረች የሮም መንግሥት ክፍለ አገር። ጳውሎስ ከኢየሩሳሌም እስከ እልዋሪቆን ወንጌሉን ሰበከ፤ ሮም 15፡19፡20። ዛሬ ይህች ቦታ በዩግዝላቭያ አገር ትገኛለች።

እሑድ፤ የሳምንቱ መጀመሪያ ቀን፤ የክርስቶስ ትንሣኤና የእንጠቆሰጤ ቀን መታሰቢያ፤ ዮሐ. 20፡1-25፤ ሐ.ሥ. 2፡1-41። ከክርስቶስ ዕርገት በኋላ የዕብራውያን አማኞች በሰባተኛውና በአንደኛው ቀን በሁለቱ ይሰበሰቡ ነበር። በኋላ ግን የአሕዛብ አብ ክ. እየበረከቱ ሲሄዱ የሰባተኛው ማለት የሰንበት ቀን ስብሰባ ቀረ። በጢሮኤዳ ያሉት አማኞች በእሑድ ቀን ይሰበሰቡ ነበር፤ ሐ.ሥ. 20፡7። ጳውሎስ ለቆርንቶስ ቤ. ክ. ሲጽፍ በሳምንቱ መጀመሪያ ቀን ገንዘባቸውን እንዲያዋጡ አዘዛቸው፤ 1ቆሮ. 16፡2። እሑድ የጌታ ቀን በመባል ይታወቃል፤ ራእ. 1፡10። «ሰንበት» ይመ.

እመቤት፤ በአንድ ቤተሰብ መካከል አስተዳዳሪና ጎሳፊ የሆነች ታላቅ ሴት ወይዘሮ፤ ምላ. 30፡23፤ ኢሳ. 47፡5-7። ቃሉ ቤ. ክ.ን ሊያመለክት ይችላል፤ 2ዮሐ. 1፡25።

እምቢልታ፤ ከቀርካሃ ወይም ከሌላ የሚሠራ እንደ ዋሽንት ያለ የዜማ ዕቃ፤ ኢዮብ 21፡12፤ 30፡31። የቃል ኪዳን ታቦት ሲከብር ይዘመርበት ነበር፤ 1ዜ.መ. 15፡28። ብዙ ጊዜ የዳዊት መዝሙር በእምቢልታ ይዘመር ነበር፤ መዝ. 150፡4።

እምነት፤ እግዚአብሔር ታማኝ አምላክ በመሆኑ የተናገረውን በፍጹም ልብ ተቀብሎ በእግዚአብሔር የተሰጠ ቃል ላይ ማረፍ ነው፤ 2ጢሞ. 2፡13፤ ቲቶ 3፡8። ስለዚህ ክርስቲያናዊ እምነት የሚመሠረተው በእግዚአብሔር ቃል ላይ ብቻ ነው፤ ሮሞ 10፡17። አብርሃም እግዚአብሔር የሰጠውን የተሰጠ ቃል አመነ፤ እምነቱም ጽድቅ ሆኖ ተቈጠረለት፤ ዘፍ. 15፡6፤ ሮሞ 4፡16-21። በእምነትና በድፍረት መካከል ልዩነት አለ፤ ድፍረት ከእግዚአብሔር የተሰጠ ቃል ውጭ እንዲሁ በዘፈቀደ ይሆናል የሚል አቋም መያዝ ሲሆን፤ እግዚአብሔር በሰጠው የተሰጠ ቃል መተማመንና መደገፍ ግን እምነት ነው። እምነት በእግዚአብሔር ቃል ላይ ስለሚመረኩዝ፤ የእግዚአብሔር ቃል ወይም የክርስትና ትምህርት «እምነት» ወይም «ሃይማኖት» የሚለውን ስያሜ ይዟል፤ ይሁዳ 3። የክርስትና ሃይማኖት በሰው ነፍስ ውስጥ የሚተከለው፤ ሰው የሃይማኖት ዘር የሆነውን የወንጌል ቃል በእምነት ሲቀበል ነው። ይህም የወንጌል ቃል «ጌታ ኢየሱስ ክርስቶስ ኃጢአተኞችን ሊያድን መጣ» የሚለው ሲሆን፤ ምእመኑም «ጌታዬ ኢየሱስ ክርስቶስ ለእኔ የሚገባውን ኩነት ወሰዶ በእኔ ምትክ በመስቀል ላይ ስለተሰቀለ፤ በእግዚአብሔር ፊት ያለ ኩነት ነኝ» የሚል አቋም ይይዛል፤ ሮሞ 8፡1፤ 2ቆሮ. 5፡21፤ 1ቆሮ. 15፡3-4፤ ዮሐ. 3፡16።

እምነት ሁለት ነገሮችን ሊያመለክት ይችላል።

1. ስለ አምላክ ወይም ስለ ሰው ዕውቀት ወይም አሳብ። በዚህ ዓይነት ብዙ ሰዎች የኢየሱስን ተአምራት አይተው መሢሕ መሆኑን አመኑ፤ ነገር ግን በሕይወታቸው ሰውጥ አይታዩም፤ ዮሐ. 2፡23-25። እንደዚሁም አጋንንት እግዚአብሔር እንዳለ ያውቃሉ፤ ያዕ. 2፡19። ይህ ዓይነት እምነት የሞተ ነው፤ ሥራን አያስከትልም፤ ያዕ. 2፡17-26።

2. በአምላክ ወይም በሰው ፍጹም ተስፋ ማድረግ። ይህ ዓይነት እምነት ሥራን ያስከትላል። ብዙ ጊዜ መቅ. እምነት ሲል ስለዚህ እውነተኛ እምነት ነው። ሰው በእምነት ሲኖር፤ በእግዚአብሔር ቃል ይመራል። ምንም እንኳን ነገሩ የማይቻል ወይም የማይሆን ቢመስልም፤ አማኑ ይታዘዛል፤ ሳይጠራጠርም ለእግዚአብሔር ክብር እየሰጠ እግዚአብሔር ቃሉን እስኪፈጽም ድረስ በተስፋ ይኖራል። ዮብ. 2። ሰዎች፤ በተለይም አብርሃም የእምነትን መንገድ አሳይተዋል፤ ሮሞ 4፡16-22፤ ዕብ. 11።

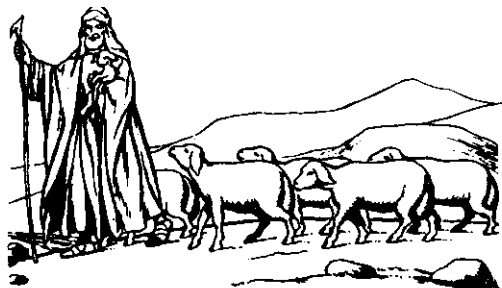
ሰዎች በኢ.ክ. ዘመን ክርስቶስ በኃጢአታቸው ምክንያት እንደሞተ እንደተነሳም አምነው ተጠመቁ፤ በዚህም መሠረት ሊኖሩ ጀመሩ፤ ሐ.ሥ. 2፡22-47፤ 16፡29-34። ሰው በልቡ ሲያምን ይጸድቃል፤ ሮሞ 4፡3-5፤ 10፡9-10፤ ገላ. 2፡16። የዘላለም ሕይወት ይኖረዋል፤ ዮሐ. 3፡16፤ 36፤ መንፈስ ቅዱስንም ይቀበላል፤ ሐ.ሥ. 2፡38፤ 19፡2፤ ኤፌ. 1፡13። ሰው ወንጌልን ሰምቶ ያምናል ሆኖም

በእምነት እያደገ ይሄዳል፤ ማር. 9፡24፤ ሮሞ 4፡19-21። ትልቅ እምነት፤ ጉድለት ያለበትም እምነት አለ፤ ማቴ. 8፡10፤ 14፡31፤ 17፡20። እምነት በመከራ ይፈተናል፤ 1ኢጥ. 1፡6-7፤ ያዕ. 1፡12። ሐዋርያት «እምነት ጨምርላን» ባሉ ጊዜ፤ ኢየሱስ የመጨመርን ጉዳይ ሳይሆን አስቀድሞ መሠረታዊ እምነት እንዲኖራቸው ነገራቸው፤ ሉቃ. 17፡5-6።

እምነት የእግዚአብሔር ስጦታ ነው፤ ከመንፈስ ቅዱስም ይገኛል፤ ገላ. 5፡23፤ ኤፌ. 2፡8፤ 2ተሰ. 2፡13። ሰው በእምነት ይጸድቃል፤ ሮሞ 3፡28፤ ገላ. 2፡16። ነገር ግን በእምነት ከክርስቶስ ጋር ስለሚተባበር፤ የእግዚአብሔርን ሥራ መሥራት ይጀምራል፤ ኤፌ. 2፡8-10። ስለዚህ ሰው እውነተኛ አማኝ መሆኑ የሚታወቀው በሥራው ነው፤ ያዕ. 2፡18-26።

እረኛ፤ በጎችና ፍየሎችን ከብቶችንም የሚያሰማራ (መዝ. 23፡2)፤ የጠፋውን የሚፈልግ (ሉቃ. 15፡3-7)፤ ከአውሬዎችም የሚጠብቅ (ገላ. 17፡34-35)። አንዳንድ ጊዜ የዕብራውያን እረኞች መንጋቸውን በውሻዎች ያስጠብቁ ነበር፤ ኢዮብ 30፡1። እረኛ በጎችን በስም ያውቃልና ከበረት ሲወጡ ይከተሉታል፤ ዮሐ. 10፡3-4። መልካም እረኛ ስለ መንጋው ነፍሱን እስኪሰጥ ድረስ ይጠብቃል፤ ዮሐ. 10፡11-15።

እረኛ ጎሳፊነት ላለባቸው ሁሉ ምሳሌ ነውና፤ የእግዚአብሔርን ሕዝብ የማይጠብቁ ባለሥልጣኖች ከባድ ፍርድ ይኖርባቸዋል፤ ኤር. 23፡1-4፤ 25፡32-38፤ ሕዝ. 34፡1-10። እግዚአብሔር የሕዝቡ እረኛ ስለሆነ ሕዝቡን ይጠብቃል፤ መዝ. 23፡1፤ ሕዝ. 34፡11-24። በብ.ክ. ስለ እግዚአብሔር አብ እረኝነት የተነገረው ሁሉ በኢ.ክ. ለክርስቶስ ተነግሯል። ይህም ክርስቶስ ራሱ እግዚአብሔር መሆኑን ያመለክታል፤ ዮሐ. 10፡14-15፤ ዕብ. 13፡20፤ 1ኢጥ. 2፡25።

እረኛ በጎቹን አስከትሎ ሲሄድ

እሬት፤ እሬቶ፤ በጣም የሚመር እንጨት። የመከራና የሞት ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ኤር. 9፡15፤ 23፡15። ዮሐንስ በራክይ ያየው ኮከብ እሬቶ ተብሏል። ይህም መቅሠፍትንና ሕግምን ያመለክታል፤ ራእ. 8፡11።

እርም፤ ለእግዚአብሔር ተብሎ የተተወ ነገር።
ኢያሱ በመርነት ያገኘውን ምርኮ ሁሉ ለእግዚአብሔር
እርም አደረገ፤ ኢያሱ 6፡18-21። «ምርኮ» ይመ.

እርሳስ፤ (አረር)፤ ከመሬት ተቆፍሮ የሚገኝ
ክብደት ያለው ዐይነት ማዕድን። ጽሑፍ እንዳይጠፋ
ለማድረግ የእርሳስ ጽላት በብረት መጻፊያ ይቀረጻል፤
ዘጸ. 15፡10፤ ኢዮብ 19፡24። ዛሬ ግን እርሳስ
የምንለው መጻፊያ ከሌላ ዓይነት ማዕድን የሚሠራ
ነው።

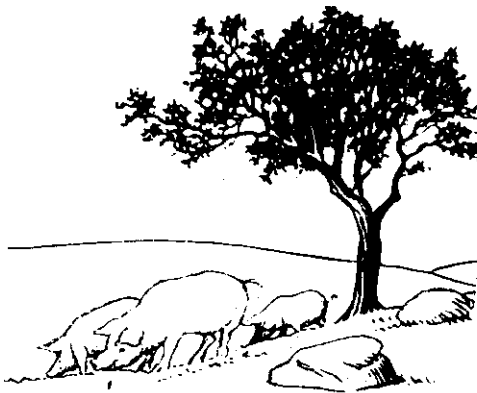
እርሾ፤ የአዲስ ሊጥ ማቡኪያ፤ የቆየ ሊጥ።
እርሾ በፋሲካ ጊዜ ለእህል ቀርባን አልተፈቀደም፤
ዘጸ. 12፡15-20፤ ዘሌ. 2፡11። እርሾ
ለእግዚአብሔር መንግሥት እንደዚሁም ለክፋት
ምሳሌ ይሆናል፤ ማቴ. 13፡33፤ 16፡6፤ 1ቀሮ.
5፡6-8።

እርቦ፤ እንድ አራተኛ ወይም ከአራት አንድ
ማለት ነው፤ ዘኁ. 23፡10።

እርከን፤ ወደላይ መወጣጫ፤ ደረጃ፤ 2ዜ.መ.
9፡18።

እርኩም፤ ሹል መንቂሪያ አፍ ያለው ትልቅ
አምራ፤ ዘሌ. 11፡17። «ወፎት» ይመ.

እርያ፤ (አሪያ)፤ ሰኩናው እንደ በሬ ስንጥቅ፤
ነገር ግን የማያመሰክሩ ለአይሁዶች ርኩስ የሆነ
እንስሳ፤ አሳማ። በብዙ አገር የቤት እንስሳ በአፍሪቃ
ግን የጽር አውሬ ነው፤ ዘሌ. 11፡7፤ ሉቃ. 8፡32፤
15፡15፤ መዝ. 80፡13።

እርዳታ (ርዳታ)፤ ሰዎችን ለመርዳት
ለቤተ ክርስቲያን የተሰጠ የጸጋ ስጦታ፤ 1ቀሮ.
12፡28። «ረዳት» ይመ.

እርድ፤ የተቀለበ የሥጋ ከብት፤ ዘፍ.
43፡16።

እሳት፤ በብዙ. ዘመን ዑለት እንጨቶችን
እርስ በእርስ በመስበቅ ወይም ድንጋይና ድንጋይን
እንዳንደም ድንጋይን በብረት ላይ በመምታት እሳት

ይገኝ ነበር። እሳት እንዳይጠፋ ሰዎች ይዘውት ይጓዙ
ነበር፤ ዘፍ. 22፡6፤ ኢሳ. 30፡14። እሳት ለማብሰያ
(ዮሐ. 21፡9)፤ ለማምቂያ (ሉቃ. 22፡55)፤
ለማጥፊያ (ኢያሱ 6፡24)፤ ለብረት ማቅለጫ
ይጠቅም ነበር፤ ዘጸ. 32፡24። እግዚአብሔር ብዙ
ጊዜ ራሱን በእሳት ይገልጥ ነበር፤ ዘጸ. 3፡2፤
13፡21፤ 19፡18፤ ሐ.ሥ. 2፡3። የመሠዊያ እሳት
አይጠፋም ነበር፤ ዘሌ. 6፡13፤ 9፡24።
እግዚአብሔር ካዘዘው በቀር ሌላ እሳት በማዕጠንት
እንዲጨመር አልተፈቀደም፤ ዘሌ. 10፡1-2። እሳት
ከሰማይ እየወረደ የአንዳንድ ሰዎችን መሥዋዕት ይበላ
ነበር፤ 1ነገ. 18፡38፤ 2ዜ.መ. 7፡1-3። እሳት
የእግዚአብሔርን ክብር (ሕዝ. 1፡4-13)፤ ሕዝቡንም
የመጠበቅን ሁኔታ ያመለክታል፤ 2ነገ. 6፡17። እሳት
በምሳሌነት የእግዚአብሔርን ቅድስና፤ ጽድቅና ቀጣ
ያሳያል፤ ዘጸ. 4፡24፤ ዘካ. 13፡9፤ ኢሳ. 66፡15-16፤ ዕብ. 12፡29። ደግሞም እሳት የፈተና
(1ኢጥ. 1፡6-7)፤ የፍርድ ምሳሌ ነው፤ 1ቀሮ.
3፡12-15።

እሴይ፤ የኢየሱድ ልጅ፤ የዳዊት አባት።
አያቶቹም በዲዝና ሞሳዊቷ ሩት ነበሩ፤ ሩት 4፡22።
በቤተ ልሔም ኖረ፤ ስምንት ልጆችም ነበሩት፤
1ሳመ. 16፡1፤ 17፡12-14፤ 1ዜ.መ. 2፡12-17።

እስማኤላውያን፤ የእስማኤል ነገድ።
የሴፍን ገዝተው ሸጡት፤ ዘፍ. 37፡25-28፤
39፡1።

እስማኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር
ይሰማል» ማለት ነው። የሣራ ገረድ አጋር ለአብርሃም
የወለደችለት ልጅ። አጋር ከዕንስት በኋላ ሣራን
አቃለለች። ሣራም እስክትሸሽ ድረስ አሠቃየችት።
እግዚአብሔር የአጋርን ችግር ሰምቶ የምትወልድው
ልጅ እስማኤል ተብሎ ይጠራ አሳት፤ ዘፍ.
16፡1-16። እስማኤል 13 ዓመት በሆነው ጊዜ
ተገረዘ፤ ዘፍ. 17፡23-27። እንደ እግዚአብሔር
የተሰፋ ቃል ይስሐቅ ከተወለደ በኋላ እስማኤል
በሕፃኑ ቀንቶ ሳቀ (ገላ. 4፡29)፤ አሳደደውም።
እግዚአብሔር እንዳዘዘው አብርሃም አጋርንና
እስማኤልን አሳደደ።

እግዚአብሔር እስማኤልን በሕይወት ጠበቀው፤
ዘፍ. 21፡8-21። በኋላም ከወንድሙ ከይስሐቅ ጋር
አባቱን ቀበረ፤ ዘፍ. 25፡9። እግዚአብሔር ስለ እርሱ
እንደተናገረው (ዘፍ. 17፡20) የትልቅ ሕዝብ አባት
ሆነ፤ ዘፍ. 25፡12-18። እውሉስ ሕግን በመጠበቅ
ራሳቸውን ለማጽደቅ የሚያስቡትን በአጋርና
በእስማኤል መስሎ ተናገረ፤ ገላ. 4፡21-31። ዛሬ
ዐረቦች እስማኤልን እንደ አባታቸውና እንደ ተስፋ
ልጅ አድርገው ይቈጥሩታል። በዚህ ስም ሌሎች
አምስት ሰዎች ተጠርተውበታል።

እስራኤል፤ 1. የአብርሃም የልጅ ልጅ
ያዕቆብ ከእግዚአብሔር ጋር ታገሎ ካሸነፈ በኋላ
«ካልባረክሽኝ አልላትህም» ባለ ጊዜ እግዚአብሔር
«እስራኤል» ብሎ ሰየመው። ትርጓሜውም
«ከእግዚአብሔር ጋር ይታገላል፤ ያሸነፍማል» ማለት
ነው፤ ዘፍ. 32፡22-32።

2. ከያዕቆብ ዐሥራ ሁለት ልጆች የተገኙት «እስራኤል» (ዘፍ. 49:7፤ ዘጸ. 14:30)፤ «የእስራኤል ልጆች» (ዘጸ. 3:9)፤ ወይም «ዐሥራ ሁለት የእስራኤል ነገዶች» (ዘፍ. 49:28) ይባላሉ።

3. ከሰሎሞን ዘመን በኋላ ከነገዶቹ ዐሥራ በሮብዓም ላይ ባመዑ ጊዜ ያቋቋሙአት ሰሜናዊት መንግሥት እስራኤል ተባለች፤ 1ነገ. 12:16-17። ይህችም ሰሜናዊት መንግሥት እስከ 200 ዓመት ብቻ ጸገታ በአሦር ንጉሥ እጅ ወደቀች፤ 2ነገ. 17። «የእስራኤል መንግሥት» ይመ.

4. ከልዩ ልዩ ነገዶች በተለይ ከይሁዳና ከብንያም ነገዶች ከምርኮ የተመለሱት እስራኤላውያን ብዙ ጊዜ አይሁድ ይባሉ ነበር (ዕዝ. 1:5፤ 5:1፤ ማቴ. 2:1)፤ ደግሞም በጥንት ስማቸው እስራኤል ተብለው ይጠሩ ነበር፤ ዕዝ. 2:2፤ ዘካ. 9:1፤ ሚሊ. 1:1፤ 2:11፤ ማቴ. 2:20።

5. «ከእስራኤል የሚወለዱ ሁሉ እስራኤል አይደሉም» እንደተባለው (ሮም 9:6፤ 2:28:29)፤ «የእግዚአብሔር እስራኤል» የአብርሃምን የእምነት ፍለጋ የሚከተሉ ናቸው፤ ሉቃ. 19:8:9፤ ሮም 4:12። ይህም ማለት ከአይሁድ ብቻ ሳይሆን፤ ከማንኛውም ሕዝብ በክርስቶስ በማመን አዲስ ፍጥረት የሆኑ ሁሉ ማለት ነው፤ ገላ. 3:6-14:29፤ 6+15:16፤ 2ቆሮ. 5:17፤ መዝ. 73:1፤ ኢሳ. 56+8 እና ዮሐ. 10+16፤ ዮሐ. 1+48፤ ራእ. 7:9።

የእስራኤል መንግሥት፤ ሙሴ ቤተ እስራኤልን ከግብጽ እስከ ዮርዳኖስ መራቸው። ኢያሱ ወደ ከነዓን አገባቸው። በመሳፍንት፤ በሳሙኤልና በሳኤል እየተመሩና ከጠላቶቻቸው ጋር እየተዋጉ በከነዓን ኖሩ። ዳዊት ጠላቶችን ሁሉ አሸነፈ። ኢየሩሳሌምን ይዞ መናገሻ ከተማ አደረገ። መንግሥቱንም አስፋፋ። ሰሎሞንም መንግሥቱን በንግድ አበላጸገ፤ በጥበብም አሳወቀ። ነገር ግን በሕዝቡ ላይ አገዛዝን በማክበድ መንግሥቱን አደከመ፤ ሰሎሞን ከሞተ በኋላ እንደ አኪያ ቃል ዐሥሩ ነገዶች በሮብዓም ላይ ዐምፀው ኢየሮብዓምን አነገሡ። መንግሥቱ ብዙ ጊዜ በእስራኤል ስም አንዳንድ ጊዜም ከዐሥሩ ነገዶች ዋና በሆነው በኤፍራም ስም ይጠራ ነበር። የእስራኤል ሕዝብ ወደ ኢየሩሳሌም እንዳይወጡ ኢየሮብዓም የወርቅ ጥጃዎችን ሠርቶ በቤቴልና በዳን አኖራቸው። የእስራኤል ነገሥታት ሁሉ ይህን ኃጢአት ተከትለው ብዙ ባፅድ አምልኮት ፈጸሙ። በተለይም የበአልን ጣዖት ሠርተው አመለኩ።

እግዚአብሔር ነቢያትን በእስራኤል ላከ። ከእነርሱም የታወቁት ኤልያስ፤ ኤልሳቦ፤ አሞጽና ሆሴዕ ናቸው። እስራኤል ግን ወደ እግዚአብሔር ስላልተመለሱ፤ መጀመሪያ በሶርያውያን፤ ቀጥሎም በአሦራውያን ተወረሩ። የአሦር ነገሥታት ቴልጌል ቴልፈሊሶርና ስልምናሶር እስራኤላውያንን ወደ አሦር

አፈለሱ። በመጨረሻ የአሦር ንጉሥ ሰማርያን ይዞ መንግሥቱን አስቀረ። በእስራኤላውያን ፈንታ ሌላ የምሥራቅ ሕዝብ በአገራቸው አስፈረ፤ ዕዝ. 4:2:10። ስለ እስራኤል ነገሥታት ዝርዝርና ዘመነ መንግሥት «የይሁዳ መንግሥት» ይመ.

ከዚህ በኋላ የባቢሎን ንጉሥ ናቡከደነሦር የይሁዳን አገር ነዋሪዎች አፈለሰ። በምርኮ ላሉ ሕዝቅኤልና ዳንኤል ትንቢት ተናገሩ። እነዘሩባቤል በቂሮስ አዋጅ መሠረት ከባቢሎን ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሱ። ከተመለሱት የሚበዙት ከይሁዳ ነገድ ነበሩ። ሲመለሱ፤ ልዩ ነገድነታቸው በእስተዳደር በኩል ልዩነትን አላመጣምና ሁሉም እስራኤል ተባሉ («ነገድ» ይመ.)። ተመልሰውም በሐጌና በዘካርያስ ቀስቃሽነት ቤተ መቅደስን ሠሩ። በዕዝራና በነህምያ ጊዜ የኢየሩሳሌም ቅጥር ተሠራ፤ የአይሁድ ሥርዓት ጸና። ሆኖም እስራኤል መጀመሪያ በፋርስ፤ በኋላ በግሪክ፤ ቀጥሎም በሮም ግዛት ሥር ዋለች። የሮም መንግሥት በ70 ዓ.ም. ኢየሩሳሌምን አፈረሰ። ቤተ እስራኤልም ተበታተነ።

ብዙ እስራኤላውያን ከባቢሎን ምርኮ በኋላ ወደ አገራቸው አልተመለሱም፤ ስለዚህም በየአገሩ ምክራብ እየሠሩ ሃይማኖታቸውን ይጠብቁ ነበር። ሐዋርያት እየተዘዋወሩ ወንጌልን ሲያስፋፉ አስቀድመው በእስራኤል መካከል ሰበኩ። ከእስራኤል ብዙዎች አመኑ። ግን በጠቅላላው አስተያየት እስራኤል ወንጌልን አልተቀበሉም። ሆኖም ጳውሎስ በሮም ም. 11 ወንጌል በአሕዛብ ከተስፋፋ በኋላ ከእስራኤል ብዙዎች እንደሚድኑ መተንበዩን ብዙ ሊቃውንት ይተረጉሙታል።

እስሱት፤ «እንስሳት» ይመ.
እስታቴር፤ የሮም መንግሥት ብር ምግባሪ፤ ማቴ. 17+27። «ገንዘብ» ይመ.
እስኩቴል፤ ከአሦር ፀሐተሰሜን ይኖር የነበረ ያላሠለጠነ ዘላን ሕዝብ፤ ቀላ. 3+11።

እስጢፋኖስ፤ በኢየሩሳሌም ቤ. ክ. ከተሾሙት ሰባት አገልጋዮች አንዱ ነበረ። ብዙ ተአምራትን አደረገ። ከግሪክ አገር የመጡ አይሁድ ሲከራከሩት መልስ አሳጣቸው። በሸንጎ ፊት በሐሰት ከሰሱት፤ ሸንጎውም በድንጋይ እንዲወገር ፈረደበት። እስጢፋኖስ ስለ ክርስቶስ በመጀመሪያ የተገደለ ሰማዕት ነው። ጳውሎስ በእስጢፋኖስ ሞት ተስማምቶ ነበር። እስጢፋኖስ በሚሞትበት ጊዜ ኢየሱስ እንደጸለየው፤ ክፉ ላደረጉበት ጸለየላቸው። «ጌታ ኢየሱስ ሆይ፤ ነፍሴን ተቀበል» በማለቱም የኢየሱስን ከአብ ጋር እኩልነት መስከረ፤ ሐ.ሥ. 6-7።

እስክንድር፤ ታላቁ እስክንድር የመቄዶንያ ንጉሥ የፌልጶስ ልጅ። ከ336-323 ክክ. በ. ነገሠ። የፋርስን መንግሥት ድል ነጥቶ እጅ አደረገው። ሲሞት መንግሥቱ በጦር መሪዎቹ ተከፈለ። ዳንኤል ስለዚህ ተነበየ፤ ዳን. 8+21:22።

እስክንድርያ፤ በ332 ክክ. በ. በታላቁ ባሕር ዳር በታላቁ እስክንድር የተቋረቋረ የግብጽ ወደብ፤ ሐ.ሥ. 27+6፤ 28+11። የንግድ ሥራና የዚያ ዘመን

ትምህርት እጅግ በጣም የተስፋፋበት የግብጽ መናገሻ ከተማ ሆነ። ብዙ አይሁድ በእስክንድርያ ታላላቅ ምክራቦች ሠሩ፤ ሐ.ሥ. 6፥9። የግብጽ ሰዎች በበዓሉ ጎምላ ቀን በኢየሩሳሌም ነበሩ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የክርስትና ሃይማኖት ወደ እስክንድርያ እንደገባ ይታመናል፤ ሐ.ሥ. 2፥10። አጵሎስም የእስክንድርያ ሰው ነበረ፤ ሐ.ሥ. 18፥24። ከዚህ በቀር ቤ.ክ. በእስክንድርያ እንደት እንደተቋቋመች መቅ. አይገልጥም። በተለይ ግን ማርቆስ በእስክንድርያ እንደሠራ በቤ. ክ. ታሪክ ተጽፏል። «የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጉም» ይመ.። ካ. 7ተ።

እስያ 1. እስያ ከአውሮፓ በስተምሥራቅ ያለው ክፍለ ዓለም ነው።

2. ትንቹ እስያ በጥቁር ባሕርና በታላቁ ባሕር መካከል ይገኛል። ዛሬ ቱርክ ይባላል።

3. አዲስ ኪዳን እስያን ሲጠቅስ ከትንቹ እስያ በስተደቡባዊ ምዕራብ ስላለው የሮም ጠቅላይ ግዛት ይናገራል። በዮሐንስ ራእይ ለሰባቱ የእስያ አብ. ክ. መልእክት ተጻፈ፤ ራእ. 1፥11። የእስያ መናገሻ ከተማ ኤፌሶን ነበረች። ጳውሎስ እዚህ ወንጌልን አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 19። ካ. 6ቀ።

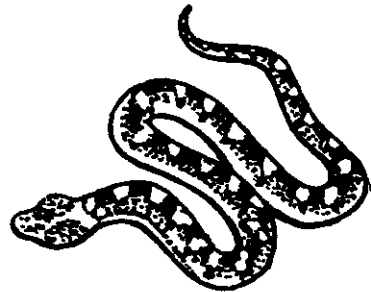
እሸት 1. የበሰለና የጉመራ የእህል ፍሬ። ሰው ከባልንጀራው እርሻ ውስጥ ገብቶ በማጭድ ሳይሆን፣ በእጁ ቀጥሮ እሸት መብላት በመሰራት ሕግ የተፈቀደ ነበር፤ ዘዳ. 23፥25። ፈረሳውያን ይህን እንደ ሥራ ስለቋጠሩት፣ በሰንበት እሸት እንዳይቀጠፍ ከሰከሱ፤ ማቴ. 12፥12።

እሾህ 1. በከነዓን ብዙ ዓይነት እሾህ ይገኛል። ለእሳት መነሻ ምክንያት ነው (ዘዳ. 22፥6፤ አሳ. 10፥17)፤ ለአጥር ያገለግላል፤ ምሳ. 15፥19። የክፉ ሰዎች ምሳሌ ነው፤ ዘኁ. 33፥55፤ ናሆም 1፥10። እሾህ የሰውን ሥራ ከጉኑ ሊያደርግ ይችላልና እንቅፋት ነው፤ ዘፍ. 3፥18፤ ምሳ. 24፥31፤ ኤር. 12፥13፤ ማቴ. 13፥7። ወታደሮች የእሾህ አክሊል በክርስቶስ ራስ ላይ አኖሩ፤ ማቴ. 27፥29።

እቅፍ 1. ጭንና ደረት፣ እንዲሁም የእጆችና የደረት ክብብ። ቃሉ መቀራረብንና ፍቅርን ያመለክታል፤ ሉቃ. 16፥22፤ ዮሐ. 1፥18፤ 13፥23።

እባብ 1. እግር የሌለው፣ በሆዱ የሚሄድ፣ መርካም የሆነ የሰው ጣሳት፣ ተንኩለኛ አውራ። ሰይጣን በእባብ ተመስሎ ሔዋንን አታለል፤ ዘፍ. 3፥1-5፤ 14፥15፤ ራእ. 20፥2። እግዚአብሔር የመሴን በትር ወደ እባብን ለመለወጥና ሕዝቡንም ለመቅጣት ተናጻፈ እባብ ላከባቸው፤ ዘዳ. 4፥2-5፤ 7፥10-12፤ ዘኁ. 21፥6። ደግሞም የጥበብ ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 10፥16።

እባብ 2. የናስ እባብ፤ እስራኤል በምድረበዳ ላሉ በማጉረምረማቸው ምክንያት በእባብ መቅሠፍት ተቀጡ። በኋላ ግን መሴ የናስ እባብ ወርቅ በዓላማ ላይ እንዲሰቅል ታዘዘ፤ እባብም የነደፈው ሁሉ የናሱን እባብ ባየ ጊዜ ጻነ፤ ዘኁ. 21፥4-9። ከዚያም በኋላ

እስራኤል የናሱን እባብ አመለኩ። ሕዝቅያስ ግን «ነሑሽታን» ብሎ ሰባበረው። ነሑሽታን ማለት ነሐስ ብቻ ማለት ነው፤ 2ነገ. 18፥4። ክርስቶስ የራሱን ስቅለት ከናስ እባብ መሰቀል ጋር አነጻጽሮ አስተማረ፤ ዮሐ. 3፥14፥15።

እባጭ 1. እንደ መቅ. አባባል ቃሉ በሥጋ ቁርባት ላይ የሚታይ ማናቸውንም ዓይነት እባጭ ያመለክታል፤ 2ነገ. 20፥7፤ ኢሳ. 1፥6። «በሽታ» ይመ.

እብሪት 1. የኃይልና የክፋት ዙፋን። ሌላው ክፉ እንዳደረገ እኔም ላድርግ ማለት እብሪት ነው፤ ምሳ. 8፥13።

እቴጌ 1. የንጉሥ ሚስት። 2. የንጉሥ እናት። የእስራኤል ነገሥታት ብዙ ሚስቶችን ያዙ ነበርና የንጉሡ እናት ከሴቶች ሁሉ እንደ ታላቅ ሆና ተቈጠረ ነበር፤ 1ነገ. 2፥19፤ 15፥13፤ ኤር. 13፥18።

እትብት 1. ፅንሰ በማገፀን ከእናቱ ሆድ ምግብን የሚቀበልበት ከፅንሱ ጋር የተያያዘ መረብ። ሕፃኑ ሲወለድ እትብቱ ይቈረጣል፤ ሕዝ. 16፥4።

እቶን 1. በጥንት ዘመን እቶን በጭቃ የተለሰነ ጉድጓድ ነበረ። ሰዎች በውስጡ እሳት ካንደዱ በኋላ በዳር በዳሩ ሊጥ በማስቀመጥ ዳቦ ያበስሉ ነበር፤ ዘሌ. 2፥4። አንዳንድ እቶን ሰፊ ነበረና ጡብ ይሠራበት ወይም ማዕድናት ይቀልጡበት ነበር፤ ዘዳ. 4፥20፤ ራእ. 9፥2። በባቢሎን ሰዎች በእቶን ውስጥ እየተጣሉ ይቀጡ ነበር፤ ዳን. 3፥6፤ 19-23። እቶን የፈተናና የፍርድ ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 48፥10፤ ማቴ. 13፥42።

እኅት 1. በወላጆች አንድ የሆነች፣ ደግሞም በሥጋና በመንፈስ ወይም በሥራ የወዳጅነትና የመረዳዳት አንድነት ያላት እኅት ትባላለች። እኅትነት በምንና በምን እንደሆነ እንደሚከተለው እንመለከታለን። 1. በአባት ወይም በእናት በኩል (ዘፍ. 20፥12)፤ 2. በሚስትነት (መ.መ. 4፥9)፤ 3. በአገር (ዘኁ. 25፥18)፤ 4. በጉላ (ኤር. 3፥7)፤ 5. በክርስቶስ (ሮም 16፥1)።

እኅት ሚስት 1. እኅትነት ያላት ሚስት፤ ሁለት ወንድና ሴት ክርስቲያኖች ከጋብቻ በፈት ወንድም-እኅት ይባላሉ። እነዚህ ሰዎች ሲጋቡ «እኅት ሚስት-ባል ወንድም» ይባላሉ፤ 1ቀሮ. 9፥5።

እናት፤ የወለደች ተንከባክባና መግባ ያሳደገች፤ ደግሞም በሥጋና በመንፈስ የእናትነትን ሥራ የፈጸመች። ቃሉ የሚከተሉትን አሳባች ያመለክታል። 1. በሥጋ ወላጅ፤ 2. በትውልድ የምትገኝ የቅርብ ወይም የሩቅ ወላጅ (ዘፍ. 3፥20)፤ 3. በመንፈስም በሥጋም ምእመናንን የምትረዳ (ሮሞ 16፥13)፤ 4. በምድራዊት ኢየሩሳሌም (ጽዮን) አንጻር ሰማያዊት ኢየሩሳሌም፤ መዝ. 87፥5፤ ገላ. 4፥26። «ወላጅ» ይመ.

እንሰላል፤ እየተቀቀለ ለምግብና ለመድኃኒት የሚሆን ተክል፤ ማቴ. 23፥23።

እንሰላት፤ 1. በመሬት ላይ የሚኖሩ እንሰላት፤ አውሬዎችና የምድር ተንቀሳቃሾች የሚከተሉት ናቸው፡- መጭልጭላ (ዘሌ. 11፥29)፤ ሚዳቋ (ኢሳ. 51፥20)፤ ሽኮኮ (መዝ. 104፥18)፤ ቀበሮ (መሳ. 15፥4)፤ በራይሌ (ዘጲ. 14፥5)፤ በቅሎ (2ሳመ. 13፥29)፤ በግ፤ ጠቦት (ዘፍ. 4፥2፤ 27፥9)፤ ብሔር (መዝ. 18፥33)፤ ተኩላ (መዝ. 91፥13)፤ ነብር (ኤር. 13፥23)፤ አህያ፤ ውርንጫ (ዘፍ. 12፥16፤ ማር. 11፥2)፤ አርጃኖ (ዘሌ. 11፥30)፤ አቆስጣ (ዘጲ. 25፥5)፤ እንበሳ (1ሳመ. 17፥34)፤ አይጥ (ዘሌ. 11፥29)፤ አዞ (ኢዮብ 40፥25)፤ አጋዞን (ዘጲ. 14፥5)፤ አጭ (ዘጲ. 14፥5)፤ ኤሊ (ዘሌ. 11፥30)፤ እርያ (ዘሌ. 11፥7)፤ ሉቃ. 15፥15)፤ እስስት (ዘሌ. 11፥30)፤ እንሽላሊት (ዘሌ. 11፥29)፤ እባብ (ዘጲ. 7፥10)፤ እፋኝት (ዘጲ. 32፥33)፤ ከብት፤ ላም፤ በሬ፤ እምበሳ፤ ኮርማ፤ ወይሬን፤ ጊደር፤ ጥጃ፤ ፈረዳ (ዘሌ. 22፥28፤ ዘጲ. 20፥17፤ መዝ. 69፥31፤ ኢዮብ 21፥10፤ ኤር. 50፥27፤ ኢሳ. 7፥21፤ ዘፍ. 18፥7፤ ሉቃ. 15፥23)፤ ዋላ (መዝ. 104፥18)፤ ውሻ (ኢሳ. 56፥10)፤ ዝሆን (1ነገ. 10፥18)፤ ዘንዶ (መዝ. 91፥13)፤ ዝንጀሮ (1ነገ. 10፥22)፤ የሌሊት ወፍ (ዘሌ. 11፥19)፤ የሚዳ አህያ (ኢዮብ 39፥5)፤ የበረሀ ፍየል (ኢዮብ 39፥1)፤ የዱር እርያ (መዝ. 80፥13)፤ ድብ(1ሳመ. 17፥34)፤ ድኩላ (ዘጲ. 14፥5)፤ ጃርት (ኢሳ. 14፥23)፤ ገበሎ (ዘሌ. 11፥30)፤ ጉማራ (ኢዮብ 40፥15)፤ ግመል (ዘፍ. 24፥10)፤ ጉሻ (ኢዮብ 39፥9)፤ ጓጉንቸር (ዘጲ. 8፥2)፤ ጥንቸል (ዘሌ. 11፥6)፤ ፈረስ (1ነገ. 4፥26)፤ ፍልፈል (ኢሳ. 2፥20)፤ ፍየል (ዘጲ. 12፥5፤ ዕብ. 9፥12)።

2. በውሃ ውስጥ የሚኖሩ እንሰላት፡- ሰፍነግ (ማቴ. 27፥48)፤ አንበራ (ዘፍ. 1፥21)፤ ዓሣ (ዘፍ. 1፥26)፤ ዛጉል (ዘጲ. 30፥34)። «ርኩሳ» ይመ.

እንሰሶች፤ እራት እንሰሶች። «ኪሩብ» ይመ.

እንሽላሊት፤ «እንሰላት» ይመ.

እንቅልፍ፤ 1. የድካም ማሳሊያ ዕረፍት፤ መዝ. 4፥8፤ 127፥2። 2. ሞትን ያመለክታል፤ ዮሐ. 11፥11-14፤ 1ቀሮ. 11፥30፤ 1ተሰ. 4፥13። 3. የመንፈሳዊ ስንፍና ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 26፥5፤ ሮሞ

13፥11።
እንቅቅልሽ፤ የሰው ጥበብ መፈተኛ ተረት፤ ጨዋታ ወይም ምሳሌ፤ መሳ. 14፥12-19፤ 1ነገ. 10፥1።

እንቢተኛ፤ እልሽኛ፤ ዓመጸኛ፤ ዘጲ. 16፥28፤ ዕብ. 12፥25፤ ያዕ. 3፥6።

እንባ፤ ሰው በሚያጋጥመው ሁኔታ በእግባቡ አዝኖ እንባ ያፈሳል፤ ኢዮብ 16፥20፤ ዮሐ. 11፥35።

እንክርዳድ፤ በስንዴ መካከል የሚበቅልና የሚያፈራ፤ ሲበሉት ራስን የሚያዞር መርዝነት ያለው አረም። የሰይጣን ልጆች ምሳሌ፤ ማቴ. 13፥25-39።

እንኮይ፤ ፍሬው የሚበላ፤ በቆላ የሚበቅል ዛፍ፤ ዘፍ. 30፥14-17፤ ምሳ. 25፥11፤ መ.መ. 2፥3።

እንድርያስ፤ ከዐሥራ ሁለቱ ሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፥2። እንደ ወንድሙ ጴጥሮስ ዓሣ አጥማጅ ነበረ። እንድርያስ የመጥምቁ ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ሳለ፤ ዮሐንስ ኢየሱስን አሳይቶት ከኢየሱስ ጋር ዋለ። ጴጥሮስንም ወደ ኢየሱስ አመጣው፤ ዮሐ. 1፥35-46። ዓሣ ከሚያጠምድበት ቦታ ኢየሱስ ጠራው፤ ማር. 1፥16-17። ኢየሱስን ሲያገለግል አምስት እንጀራ የያዘውን ብላቴና፤ ግሪኮችንም ወደ ኢየሱስ አደረሰ፤ ዮሐ. 6፥8-9፤ 12፥21-22። ስለ ኢየሩሳሌም መፍረስ ከጠየቁት ደቀ መዝሙርት አንዱ ነበረ፤ ማር. 13፥3-4። ከዕርገት በኋላ ከሌሎች ጋር የመንፈስ ቅዱስን ተስፋ ጠብቆ ተቀበለ፤ ሐ.ሥ. 1፥13። «ሐዋርያ» ይመ.

እንዶድ፤ በአማርኛ ልብስን የሚያነጣ የሐረግ ፍሬ። በመቅ. የተጠቀሰው ግን አንድ የጨው ዐይነት ነው። ይህም ከመሬት ይሰበሰብና በአረፋው ውስጥ ልብስ ይታጠባል፤ ኤር. 2፥22።

እንጀራ፤ እስራኤላውያን ከስንዴና ከገብስ ዱቄት እንጀራ ይጋግሩ ነበር። አንዳንድ ጊዜም ባቂ፤ ምስር፤ ጤፍና አጃ በአንድነት ይጋግራሉ፤ ሕዝ. 4፥9። እንጀራውን በጨው ያጣፍጣሉ፤ ዘሌ. 2፥13። እርሾም ይጨመር ነበር፤ ሉቃ. 13፥21። ያለ እርሾ ሲጋገር ቂጣ ይባላል፤ ዘጲ. 12፥15። እንጀራ በምድጃ ወይም በእቶን ይጋገር ነበር፤ ዘሌ. 2፥4። በግብጽ የንጉሥ እንጀራ አበዛ (ጋጋሪ) ትልቅ ማዕርግ ነበረው፤ ዘፍ. 40፥1-16። መልክ ጺጌች ለአብርሃም እንጀራ አቀረበ (ዘፍ. 14፥18)፤ ካህናትም በመቅደስ በየሳምንቱ እንጀራ ያቀርቡ ነበር፤ ዘሌ. 21፥6፤ 24፥5-9። እንጀራ ሲባል ብዙ ጊዜ ጠቅላላውን ምግብ ያመለክታል፤ ዘፍ. 3፥19፤ ማቴ. 6፥11። ክርስቶስ ሕይወትን ስለሚሰጥ «የእግዚአብሔር እንጀራ» እና «የሕይወትን እንጀራ» ብሎ ራሱን አመለከተ፤ ዮሐ. 6፥33-35።

እንጉልቻ፤ ሳይተኛ እንደተቀመጡ የሚታይ አነስተኛ እንቅልፍ። የስንፍና ምሳሌ ነው፤ ምሳ. 6፥4።
እንግዳ፤ ከሌላ ወገን የመጣ በእስራኤል

መካከል የሚኖር ሰው። ፋሲካን ለመብላት (ዘጸ. 12፡43)፤ ወደ መቅደስ ለመግባት (ሕዝ. 44፡9)፤ ንጉሥ ለመሆን (ዘጸ. 17፡15)፤ ወይም ቢጋብቻ ከእስራኤል ጋር ለመቀላቀል ለእንግዳ አይፈቀድም ነበር፤ ዘጸ. 34፡12-16። ሕግን ቢቀበልና ቢገረዝ ግን እንደ አገር ልጅ ይሆናል፤ ዘጸ. 12፡48። በእ. ኪ. ከእግዚአብሔር ቃል ውጭ የሆነ ሰው እንግዳ ይባላል፤ ኤፌ. 2፡19። እንደዚሁም ክርስቲያን በዚህ ዓለም እንግዳ ነው፤ ዕብ. 11፡13-16፤ 1ጴጥ. 2፡11።

እንግዳ ተቀባይነት፤ እንግዶችን መቀበል በብሉይና በአዲስ ኪዳን ታዝዟል፤ ዘሌ. 19፡34፤ ሮም 12፡13፤ 1ጴጥ. 4፡9። አብርሃም እንግዶችን አክብሮ አስፈላጊውን ነገር ሁሉ በፍጥነት በማዘጋጀት ከፍ ያለ ምሳሌ አሳይቷል፤ ዘፍ. 18፡1-8፤ ሉቃ. 7፡44-46። እንግዳ እስኪሄድ ድረስ ባለቤት ለእርሱ የሰፊ ነው፤ ዘፍ. 19፡1-8፤ መላ. 19፡1-23። ኢየሱስ ሰዎችን በመመገብ ምሳሌ ሰጠ፤ ማቴ. 14፡15-21። በተለይ የወንጌል ሠራተኞችን መቀበል ይገባል፤ የሚቀበሉአቸው ዋጋቸውን አያጡም፤ 2ነገ. 4፡8-37፤ ማቴ. 10፡40-42፤ ዕብ. 13፡1-2፤ 3ዮሐ. 5-8 እና 2ዮሐ. 10 ያነጻጽሩ። ክርስቶስ በፍርድ ቀን በተናገረው ላይ ተመርኩዞ ከቀረቡት ስድስት ጥያቄዎች አንዱ እንግዳ መቀበልን የሚመለከት ነው፤ ማቴ. 25፡35፤ 38፡43።

እንግጫ፤ በወንዝ ዳር የሚበቅል ለምለም ሣር፤ ኢላ. 19፡15፤ 58፡5።

እንጎቻ፤ ትንሽ ቂጣ ወይም ትንሽ እንጀራ፤ ዘጸ. 29፡2፤ 1ነገ. 17፡13።

እንጥሽታ፤ ከጥንቅቅና ከአንድ ዓይነት ብናን ነገር የተነሣ ማጠሰ። የኃይል ጩኸትን ያመለክታል፤ ኢዮብ 41፡10።

እከክ፤ የሚያሳክክ የቆዳ በሽታ፤ ዘሌ. 21፡20። «በሽታ» ይመ.

እክት፤ የሰደተኛ ወይም የመንገደኛ ጓዝ ሸክም። ሕዝቅኤል እክት በመሸከም የእስራኤልን ሰደት ተነበየ፤ ሕዝ. 12፡3-16።

እውነት፤ ትክክለኛና ስሕተት የሌለበት ቃል፤ የውሸት ተቃራኒ። የእግዚአብሔር ቃል እውነት ነው፤ ቲቶ 1፡1-2፤ ዮሐ. 17፡17። እግዚአብሔር እውነትን ለሰው ገልጧል (ሮም 1፡19፡20)። በተለይ ክርስቶስ የእውነት መግለጫ ነው፤ እርሱ ራሱ እውነት ነውና፤ ዮሐ. 1፡14፡17፤ 14፡6። በክርስቶስ የተገለጠውን እውነት፤ ማለት የወንጌልን ቃል የሚቀበል ሕይወትን ያገኛል፤ ዮሐ. 8፡31፡32። የማያምኑት ግን በሐሰት ይኖራሉ፤ ይፈረዱባቸውማል፤ 2ተሰ. 2፡9-13።

እዝናት፤ የተግዛድ ምክር፤ መላ. 20፡7።

እዝን እንጀራ (የ)፤ በእስራኤልና

በኢትዮጵያ ልማድ ሰው በሞተ ጊዜ ጎረቤት ወደ ሟቹ ቤት የሚወስደው ምግብ የእዝን እንጀራ ይባላል፤ ኤር. 16፡7፤ ሕዝ. 24፡17።

እድሜ፤ ሰው በሕይወት የሚቆይበት ጊዜ።

ረጅም እድሜ የእግዚአብሔር በረከት ነው፤ መዝ. 91፡16። እንደሚገባ የሚታዘዙ የረጅም እድሜ ተስፋ አላቸው፤ ዘጸ. 20፡12። በአባቶች ዘመን ሰዎች ብዙ ዓመታት በሕይወት ይኖሩ ነበር፤ ዘፍ. 5፤ ዘጸ. 34፡7። «የብሉይ ኪዳን ስፍረ ዘመን» ይመ.። በኋላ ግን የሰው እድሜ ከ70 እስከ 80 ዓመታት ገደማ ተወሰነ፤ መዝ. 90፡9፡10። ሰው በእድሜ የሸመገሉትን እንዲያከብር ታዝዟል፤ ዘሌ. 19፡32።

እድሞ፤ በቤት ወይም በቤ.ክ. ዙሪያ የሚሠራ አጥር፤ ቅጥር፤ አብዛኛውን ጊዜ በዕፈርና በድንጋይ ይሠራል፤ ራእ. 11፡2።

እድሳት፤ የረጅ ሕንፃ ማደስ፤ መጠገን፤ ነህ. 3፡9-32። ኃጢአት፤ ድካምና እርጅና ወደ ዓለም ስለገቡ እግዚአብሔር ሁሉን ያድሳል፤ ኢላ. 42፡9፤ ራእ. 21፡5። ይህ በተለይ የሚታየው በጠቅላላው ፍጥረት (ኢላ. 65፡17፤ ዕብ. 1፡10-12፤ ራእ. 21፡1) እና በሰው ዘንድ ነው፤ መዝ. 103፡5፤ ኢላ. 40፡31፤ ሕዝ. 36፡26፤ 2ቀሮ. 5፡17።

እድገት (ዕድገት)፤ ሰው በአካልም ሆነ በመንፈስ ሊያድግ ይችላል፤ ዘፍ. 21፡8፤ ዘጸ. 2፡10፤ ሉቃ. 1፡80፤ 2፡40፡52። ማናቸውም ሕያው ነገር ያድጋል፤ መላ. 16፡22፤ ማቴ. 6፡28፤ 13፡30፤ ማር. 4፡8። ቤተ ክርስቲያን በአንድነት (1ቀሮ. 3፡6፤ ኤፌ. 2፡21)፤ ክርስቲያንም በእምነት፤ በነገር ሁሉ ክርስቶስን ለመምሰል፤ በእግዚአብሔር ዕውቀት፤ ለመዳን ማደግ አለበት፤ 2ቀሮ. 10፡15፤ ኤፌ. 4፡15፤ ቆላ. 1፡10፤ 1ጴጥ. 2፡2፤ 2ጴጥ. 3፡18።

እጅ፤ ቃሉ ብዙ ጊዜ ኃይልን (ዘፍ. 9፡2፡5፤ ሉቃ. 1፡66)፤ ልግስናን ያመለክታል፤ ዘጸ. 15፡8። ቀኝ እጅ ከግራ እጅ እንደሚበልጥ ይታመናል፤ ዘፍ. 48፡13-19። እጅ እንደ አንደበት የንግግርን ስልት ይገልጣል፤ ሐጌ 1፡1፤ ሐ.ሥ. 26፡1። ክርስቶስ በእጅ ምሳሌነት እንደሚገለጥ ሊቃውንት ተርጉመዋል፤ መዝ. 144፡7።

እጅ መንሻ፤ ተቀባይነትን ለማግኘት አንዱ ለሌላው የሚሰጠው ገጸ በረከት፤ መተያያ፤ ዘፍ. 34፡12፤ መዝ. 45፡12፤ 68፡29፤ 72፡10።

እጅ መጫን፤ ይህ ሥርዐት ብዙ ነገርን ሊያመለክት ይችላል፤ ዕብ. 6፡1-2። ዋና ዋናዎቹ፤ በረከትን መስጠት (ዘፍ. 48፡13-19)፤ በደልን ማስተላለፍ (ዘጸ. 29፡10፤ 15፡19፤ ዘሌ. 16፡21)፤ ሥልጣንን መስጠት (ዘጸ. 34፡9)፤ ለልዩ ሥራ ሰውን መለየት ናቸው፤ ሐ.ሥ. 6፡6፤ 13፡3። እጅ በመጫን ሰዎች ይፈወሳሉ (ማር. 6፡5፤ 16፡18፤ ሐ.ሥ. 28፡8)፤ መንፈሳዊ ስጦታዎች ይተላለፋሉ፤ 1ጢሞ. 4፡14።

እግረኛ ወታደር፤ ወይም መልእክተኛ፤ መላ. 20፡2፤ 2ላሙ. 8፡4፤ 1ላሙ. 22፡17።

እግር፤ ለመሄጃ፤ ለመረማመጃ የሚያገለግል የሰውነት ክፍል። ቃሉ ለምሳሌነት በብዙ ዓይነት ይጠቀሳል። እግዚአብሔር የቅዱሳንን እግር ይጠብቃል

ሲል፡ ሕይወታቸውን ያድናል ማለት ነው፤ 14መ. 2፡9። የጠላትን አንገት በእግር መርገጥ ፍጹም ድልን ያሳያል፤ ኢያሱ 10፡24;25፤ 1ቆሮ. 15፡25። በእግር ላይ መውደቅ ልመናን (14መ. 25፡24፤ 2ነገ. 4፡27)፤ በእግር አጠገብ መቀመጥ መማርን ያሳያል፤ ሉቃ. 10፡39፤ ሐ.ሥ. 22፡3። እግርን ማጠብ በአነስተኛ አገልጋይ የሚፈጸም የአክብሮትና የትሕትና ሥራ ነው፤ ሉቃ. 7፡44፤ ዮሐ. 13፡5። ከእግር ትቢያን ማራገፍ፤ ከዚያ በታ የሰዎች ፍጹም መለየት ማለት ነው፤ ማር. 6፡11።

የእግር መረገጫ፤ እግር የሚያርፍበት (እግርጌ)፤ ያዕ. 2፡3። ዝቅተኛነትን ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 110፡1፤ ኢሳ. 66፡1፤ ማቴ. 5፡35።

እግዚአብሔር፤ ቃሉ ከግእዝ የተገኘ ነው። እግዚእ ጌታ፤ ብሔር ደግሞ ዓለም ሲሆን፤ እግዚአብሔር ማለት የዓለም ጌታ ማለት ነው። መ.ቅ. ስለ እግዚአብሔር የሚሰጠውን ትምህርት በሚከተሉት ሰባት አርእስት ልናጠቃልለው እንችላለን።

1. የእግዚአብሔር መኖር ህልውና። መ.ቅ. በመጀመሪያ እግዚአብሔር እንዳለ ለማረጋገጥ አይዋክርም። የእግዚአብሔርን ህልውና (መኖር) መሠረት አድርጎ ያስተምራል፤ ዘፍ. 1፡1። የእግዚአብሔር ሰው በእምነት ይኖራል፤ ዕብ. 11፡6። ማንም ሰው እግዚአብሔርን በሙሉ ልብ ሲፈልግ ያገኘዋል (ኤር. 29፡13)፤ ፈቃዱንም ለማድረግ የተዘጋጀ እውነተኛውን ትምህርት ያውቃል፤ ዮሐ. 7፡17። እግዚአብሔር ራሱን በፍጥረቱ ገልጧል (ሮም 1፡19-21)፤ ሰው በሕሊናው የእግዚአብሔርን ሕግ ያውቃል (ሮም 2፡14;15)፤ እግዚአብሔር የለም የሚል ሰነፍ ተብሏል፤ መዝ. 14፡1፤ 53፡1።

አንድ ሰው እግዚአብሔር አለ ብሎ ሲያምን በሕይወቱ ሁሉ ለሚያጋጥመው ጥያቄ መልስ ይኖረዋል። ለምሳሌ ዓለም ከየት መጣ? ይህ መልካም፤ ያ ከቶ ለምን ይባላል? ምን ማድረግ ይገባኛል? ከሞት በኋላ ምን ይሆናል? ክርስቶስ ማን ነው? ወዘተ... ተብሎ በጠየቀ በመ.ቅ. አጥጋቢ መልስ ይሰጣል። ይህን ስንል ሁሉን ያውቃል ማለት ሳይሆን፤ በዚህ ዓለም በአግባቡ ለመኖር አስፈላጊውን ሁሉ ያውቃል ማለት ነው፤ 1ቆሮ. 2፡9፤ 1ዮሐ. 3፡1-3።

2. የእግዚአብሔር ስሞች። በዕብራይስጥ እግዚአብሔር የሚጠራባቸው በተለይ ሦስት ስሞች አሉ።

(ሀ) ኤል። ኃያል (አምላክ) ማለት ነው። በብዛት ኤሊም ነው። በአራማይክም ብዙ ጊዜ በግጥም ኤላህ ተብሎ ይነገራል። ቃሉ በሴማዊ ቋንቋ ሁሉ ይገኛል። በዕብራይስጡ የብ. ኪ. መጽሐፍት «ኤል፤ ኤሎሂም» የሚለው በአማርኛው መጽሐፍ ቅዱስ እግዚአብሔር፤ አምላክ፤ አማልክት ተብሎ ብዙ ጊዜ ተተርጉሟል፤

ዘፍ. 1፡1፤ መዝ. 81፡9። በዕብራይስጥም ሆነ በኤሎች ሲማውያን ቋንቋዎች የሚናገሩ በእስራኤል አገር በአካባቢዋም ይኖሩ የነበሩ ሁሉ ጣዖቶቻቸውን «ኤል፤ ኤሎሂም» እንደ አማርኛው «አምላክ፤ አማልክት» ብለው ይጠሩአቸው ነበር (ዘጸ. 18፡11፤ ዘጸ. 4፡28)፤ ቃሉ ገዢነትን፤ ፈራጅነትንም ስለሚያመለክት፤ ሰዎች ተጠርተውበታል፤ ዘጸ. 7፡1፤ 21፡6፤ መዝ. 82፡6፤ ዮሐ. 10፡34;35። መላእክትም ተጠርተውበታል (መዝ. 8፡5)፤ ይህም በዕብራይስጡ ብቻ ነው። ከዚህም ሌላ «ኤል» እንደ ኢትዮጵያ ስም አጠራር ከሰውና ከቦታ ስም ጋር ይነገራል። ለምሳሌ ኤልሳዕ (እግዚአብሔር ደገንነት ነው)፤ ኤልሳቤጥ (እግዚአብሔር መሐላዬ ነው)፤ ቤቴል (የእግዚአብሔር ቤት)፤ ኤልሻዳይ (ዘፍ. 17፡1፤ ሁሉን ቻይ አምላክ) ማለት ነው።

(ለ) ያህዌ። አንዳንዶች የሆቫ የሆዋ ይላሉ፤ አጠራራቸው ግን ትክክለኛ አይመስለም። ያህዌ የእግዚአብሔር ስም ነው። ትርጉሙ ያለና የሚኖር፤ እንደ ባሕርይ የሚሠራ ማለት ነው፤ ዘጸ. 3፡13-15። ያህዌ እግዚአብሔር ተብሎ ተተርጉሞአል፤ ዘፍ. 4፡26። ያህዌ ከኤላ ስም ጋር ተዛርፎ ይገኛል፤ ለምሳሌ ያህዌ ይርኤ (እግዚአብሔር ያያል፤ ዘፍ. 22፡14)፤ ያህዌ ንሲ (እግዚአብሔር ዓላማዬ ነው፤ ዘጸ. 17፡15)፤ ኢዮሳፍጥ (እግዚአብሔር ፈርጄል)፤ ኢዮራም (እግዚአብሔር ከፍ ከፍ አለ)፤ ኢያሱ (እግዚአብሔር አዳኝ)፤ ሃሌሉያ (ሀሌሉያህ) እግዚአብሔርን (ያህዌን) አስሰግጥ ማለት ነው። ብዙ ጊዜ ኤልና ያህዌ በአንድነት ይገኛሉ፤ «እግዚአብሔር አምላክ» ተብለውም ይተረጉማሉ፤ ዘፍ. 2፡8። ኤልያስ ማለትም «ያህዌ አምላክ ነው» ማለትን ያሳያል።

(ሐ) አዶን። ጌታ ማለት ነው። ቃሉ በአማርኛው መጽሐፍ ቅዱስ ጌታ (መዝ. 35፡23)፤ እግዚአብሔር (መዝ. 37፡13)፤ አቤቱ (መዝ. 38፡9)፤ ተብሎ ተተርጉሞአል። አዶን ከልዩ ልዩ ስም ጋር ተዛርፎ ይገኛል፤ ለምሳሌ አዶንያስ (ያህዌ ጌታዬ ነው፤ 24መ. 3፡4)፤ አዶኒራም (ጌታዬ ከፍ ያለ ነው፤ 1ነገ. 4፡6)። እ.ኤ.አ. በተጻፈበት በግሪክ ቋንቋ «ቴዎስ» እግዚአብሔር ወይም አምላክ፤ «ኪርዮስ» ደግሞ ጌታ ተብሎ ይተረጎማል። በአማርኛው እግዚአብሔር በሚለው ላይ ሁሉ በግእዝ የሕዝቅኤል ትንቢት አዶናይ ይላል።

3. የእግዚአብሔር የባሕርይ መገለጫ። እግዚአብሔር መንፈስ ነው (ዮሐ. 4፡24)፤ ብርሃን ነው (1ዮሐ. 1፡5)፤ ፍቅር ነው (1ዮሐ. 4፡8)። እግዚአብሔር አካላዊ ወይም ጎነነት ያለው ነውና ራሱን በሚገልጥበት መጠን ልናውቀው እንችላለን፤ ዮሐ. 17፡3። ሆኖም የሚሰጠው መገለጥ በከፊል እንጂ ሙሉ በሙሉ እንድናውቀውና እንድናየው አይደለም፤

ዘጸ. 33:20፤ ኢሳ. 55:8-9፤ 1ጢዋ. 6:16። እግዚአብሔር ስለ ራሱ ብዙ ነገሮችን ገልጧል። እነዚህም ነገሮች የእግዚአብሔር የባሕርይ መገለጫዎች ይባላሉ። ከእነዚህም አራቱ በፍጥረት (በፍጡር) ዘንድ አይገኙም።

(ሀ) ሁሉን ቻይነቱ። እግዚአብሔር ለባሕርይ መነሻ ምክንያት የለውም፤ ከዚህ ተገኝ አይባልም። ራሱ በራሱ የነበረ፤ ያለና የሚኖር ነው። «ያህዌ» የሚለው ስሙም ይህን ይገልጻል፤ ዳን. 4:35፤ ዮሐ. 5:26፤ ራእ. 4:10-11።

(ለ) አለመለወጡ። እግዚአብሔር ከዘለዓለም እስከ ዘለዓለም ያው ነው። በህላዌ (በአንዋንዋር) በአላቡም አይለወጥም፤ መዝ. 33:11፤ ሚሊ. 3:6፤ ዕብ. 6:17።

(ሐ) አለመወሰኑ፤ መዝ. 145:3። እግዚአብሔር በሁሉ ይገኛል (መዝ. 139:7-10፤ ሐ.ሥ. 17:27-28)፤ መጀመሪያና መጨረሻ የለውም፤ መዝ. 90:2።

(መ) አለመከፋፈሉ። ይህ ማለት ሰው ሥጋና ነፍስ እንዳለው ሁሉ፤ እግዚአብሔር ግን ሁለት ወይም ከሁለት በላይ የሆኑ ቀዋምያን ነገሮች አሉት አንልም። ስለዚህ ወቅት እግዚአብሔር መንፈስ ነው፤ ብርሃን ነው ይላል። ይህን ስንላ፤ በዓለም ያለው መንፈስና ብርሃን ሁሉ እግዚአብሔር ነው ማለታችን አይደለም። እግዚአብሔር ከፍጥረቱ የተለየ ነው። ሆኖም በፍጥረትም የሚገኘው ሁሉ የእርሱ ሥራ ነው። እግዚአብሔር በራሱ መንፈስ፤ ፍቅር ነው (ዮሐ. 4:24)፤ ስለዚህ ሰው ወደ እግዚአብሔር ሲቀርብ የባሕርይ መገለጫ ወደ ሆኑት ወደ ፍቅሩና ወደ መንፈሱ ወደ ጽድቁም ይቀርባል።

ከዚህ በታች የተጠቀሱት ስምንት ነገሮች በመጠኑ በፍጥረት (በፍጡር) ዘንድም ይገኛሉ፤ በእግዚአብሔር ዘንድ ግን በምልክት ይገኛሉ፤ በክርስቶስም ተገልጠዋል፤ ዮሐ. 1:14፤ ቀላ. 2:9።

(ሠ) የእግዚአብሔር ዕውቀት። እግዚአብሔር ራሱን (1ቆሮ. 2:10)፤ በሰው ልብ ያለውን (ሕዝ. 11:5)፤ የሚመጣውንም (ኢሳ. 46:10) ያውቃል።

(ረ) የእግዚአብሔር ተብብ። እግዚአብሔር ለራሱ ክብር እንዲሆን ሁሉን ያደርጋል፤ ዳን. 2:20-21፤ ሮም 11:33፤ 1ቆሮ. 2:7።

(ሰ) የእግዚአብሔር ቸርነት። እግዚአብሔር ለፍጥረት ሁሉ መልካም ነገርን ያደርጋል፤ መዝ. 146:8-9፤ ማቴ. 5:44-45።

(ሸ) የእግዚአብሔር ፍቅር። አብ ወልድን ይወዳል (ዮሐ. 10:17)፤ ዓለምንም ወድዶ ልጁን ሰጠ፤ ዮሐ. 3:16። የእግዚአብሔር ፍቅር በ3 ቃላት ይገለጻል። 1. ጸጋ። በሰው ምክንያት ሳይሆን እንዲሁ በጸጋው እንደሚወድ ያሳያል፤ ኤፌ. 1:6-7። 2. ምሕረት። በኃጢአት ሙታን ሰንሆን በምሕረቱ በክርስቶስ ሕይወትን ስለሰጠን ፍቅሩን ያሳያል፤ ኤፌ. 2:4-5። 3. ትዕግሥት። ሰዎች እንዲመለሱ በትዕግሥቱ ለንስሐ ጊዜ በመስጠቱ ፍቅሩን

ይገልጻል፤ ሮም 2:4፤ 2ኢጥ. 3:9።

(ቀ) የእግዚአብሔር ቅድስና። እግዚአብሔር ከፍጥረቱ የተለየ (ኢሳ. 6:3)፤ በራሱም ንጹህ ነው፤ ዕን. 1:13።

(በ) የእግዚአብሔር ጽድቅ። እግዚአብሔር ለሰው እንደ ሥራው ይሰማል፤ 1ኢጥ. 1:17።

ሰውንም ለማዳን የኃጢአትን ዕዳ በክርስቶስ በመክፈሉ ጽድቁን አሳየ፤ ሮም 3:26።

(ተ) የእግዚአብሔር ታማኝነት። እግዚአብሔር እውነት ነውና (ዮሐ. 14:6)፤ ሐሰትን አይናገርም (ዘኁ. 23:19)፤ ቃሉንም ይፈጽማል፤ 2ጢዋ. 2:13፤ ዕብ. 10:23።

(ቸ) የእግዚአብሔር ሥልጣን። እግዚአብሔር እንደ ባሕርይ የፈለገውን ለማድረግ ይችላል (ማቴ. 19:26)፤ እንደ ፈቃዱም ያደርጋል፤ ሮም 9:14-15፤ ኤፌ. 1:11።

4. የእግዚአብሔር አካላት። እግዚአብሔር አንድ ነው፤ ግን በአንድነቱ ሦስትነት አለ። «ሥላሴ» ይሙ.

5. የእግዚአብሔር ውሳኔ። እግዚአብሔር በፍጥረትም በደገንነትም ሁሉን ዕቅድል፤ ወስኗልም። ያለ እርሱ ፈቃድ ምንም አልሆነም፤ አይሆንምም። ውሳኔው ከዘለዓለም በጥበቡ ተመሠረተ (ኤፌ. 3:8-11)፤ እንደ ቻይነቱ ይፈጽማል (ኢሳ. 46:8-10)፤ እንደ ታማኝነቱ አይለወጥም፤ ኢዮብ 23:13-14። ውሳኔውም በሰው ድርጊት ይፈጽማል እንጂ አይመሠረትበትም፤ ሐ.ሥ. 2:23። ውሳኔው የሰውን ሥራ ክፉም ቢሆን ወይም መልካም (ሐ.ሥ. 2:23፤ ኤፌ. 2:10)፤ የሰውን ሕይወት (ኢዮብ 14:5)፤ መኖሪያውንም ያጠቃልላል፤ ሐ.ሥ. 17:26።

ሰው ኃጢአት የሚሠራው እግዚአብሔር ፈቅዶ አይደለም። ሆኖም ከእግዚአብሔር ሥልጣን ውጭ አይደለም። ሰው ለሚሠራው ሁሉ ገላፊ ነው፤ እንደ ሥራውም ዋጋውን ይቀበላል፤ ገላ. 6:7-9። ሰው ምን ማድረግ እንደሚገባው እግዚአብሔር ገልጧል፤ ነገር ግን ጠቅላላው የእግዚአብሔር ዕቅድ አልተገለጠም፤ ዘዳ. 29:29፤ ሐ.ሥ. 17:30-31።

6. የእግዚአብሔር ምርጫ። እግዚአብሔር ከዓለም ሕዝብ ሁሉ እስራኤልን መረጠ፤ ዘዳ. 7:6-8። ሰዎችን ለልዩ ልዩ አገልግሎት መረጠ፤ ዘዳ. 18:5። ሰዎችንም ለደገንነት መረጠ፤ ማቴ. 22:14፤ ሮም 11:5፤ ኤፌ. 1:4-5። እንዳንዶችን በመምረጥ ሌሎችን በኃጢአት ሙታው እንደተዋቸው ግልጥ ነው። ሰው ኃጢአተኛ በመሆኑ እግዚአብሔር አንድን ሰው እንኳን ባያድን ጻድቅ ነው፤ ሰዎችን ለማዳን ወይም ለመተው የእርሱ መብት ነው፤ ማቴ. 20:14-15፤ ሮም 9:14-24። ምርጫው ከሰው ደግነት አይደለም። እምነትም የእግዚአብሔር ስጦታ ነውና በሰው እምነት እንኳን አልተመሠረተም፤ ኤፌ. 2:8-9፤ 2ተሰ. 2:13-14፤ 2ጢዋ. 1:9። ምርጫው ከእግዚአብሔር ነው፤ ዮሐ. 6:44፤ ሮም

9:11። እግዚአብሔር የመረጣቸውን እስከ መጨረሻው ያድናቸዋል፤ እነርሱም አይጠፉም፤ ዮሐ. 6:37-39፤ 10:28፤ 17:6-11፤ ሮም 8:28-39፤ 1ጴጥ. 1:3-5።

7. የእግዚአብሔር ልጆች። የእግዚአብሔር ልጆች ተብለው የሚጠሩ ሁሉ ከእግዚአብሔር ሥልጣን የተቀበሉ ናቸው። ስለዚህ 1) መላእክት፤ ኢዮብ 1:6፤ 2:1፤ 38:7። 2) ሰዎች ሁሉ፤ ሉቃ. 3:38፤ ኢሳ. 64:8። 3) የእስራኤል ሕዝብ፤ ዘጸ. 4:22፤ ሆሴዕ 11:1። 4) ኢየሱስ በሰውነቱ፤ ማቴ. 3:17፤ ሉቃ. 1:35። 5) በክርስቶስ ያመኑ (ዮሐ. 1:12)። የእግዚአብሔር ልጆች መሆናቸውን በአካሄዳቸው ይገልጻሉ፤ ሮም 8:14፤ 1ዮሐ. 3:1-10። በዘፍ. 6:2 «የእግዚአብሔር ልጆች» የሚለውን ከሊቃውንት ብዙዎች የአዳምን ልጅ የሌት ትውልድ፤ አንዳንዶች ደግሞ የወደቁትን መላእክት ያመለክታል ይላሉ። «ልጅነት» ይመ.

የእግዚአብሔር መንግሥት፤ ይህ

መንግሥት እግዚአብሔር የሚነግሥበት ነው። ክርስቶስ ባለቤት የእግዚአብሔር መንግሥት አለ፤ ሉቃ. 17:20:21። የእግዚአብሔርን መንግሥት በንጉሥነት የሚገዛ ጌታ ኢየሱስ ስለሆነ፤ በእርሱ ወደዚህ ዓለም መምጣት የእግዚአብሔር መንግሥት ተመሠረተ (ማቴዎስ «መንግሥት ሰማያት» ይላል። አሳቡ ግን ያው ነው፤ ማቴ. 5:35 ሉቃ. 6:20 ያንጽፍ)። መጥምቁ ዮሐንስ ሰዎችን ለመንግሥቱ አዘጋጀ፤ ማር. 1:14:15። ኢየሱስ ሰዎችን ወደ እግዚአብሔር መንግሥት አስገባ። ሰዎች ወደ እግዚአብሔር መንግሥት እንዲገቡ ዳግመኛ መወለድ ያስፈልጋቸዋል፤ ዮሐ. 3:3-5 መግባታቸው በብዙ ችግር ይሆናል፤ ማቴ. 11:12፤ ሐ.ሥ. 14:22። የእግዚአብሔር መንግሥት እንደ ምድራዊ መንግሥት አይደለም። አስተዋይ አእምር ያለው ያስተውለዋል እንጂ በሰው ዐይን አይታይም፤ ሉቃ. 17:20፤ ዮሐ. 18:36። ኢየሱስ አጋንንትን በማውጣቱ መንግሥቱ እንደመጣ አረጋገጠ፤ ማቴ. 12:28። ወደ እግዚአብሔር መንግሥት የሚገቡ ቃሉን ለመቀበል የተዘጋጁ፤ ጥሩና መልካም ልብ ያላቸው እንጂ ሰዎች ሁሉ አይደሉም፤ ሉቃ. 8:4-15።

የእግዚአብሔር መንግሥት በትንሽ ነገር ይጀመራል፤ በኋላ ትልቅ ይሆናል፤ ማቴ. 13:31:32። ትንሽ ነገር ቢመስልም ሁሉን ይለውጣል፤ ማቴ. 13:33። ሰው ሳያስተውል ይሠራል፤ ጊዜው ሲደርስ ግን ቋሚ ይሆናል፤ ማር. 4:26-29። ወደዚህ መንግሥት ለመግባት ሰው ያለውን ሁሉ ይሰጣል፤ ማቴ. 13:44-46። በመንግሥቱ እውነተኛችና ሐሰተኞች ለጊዜው እንድ ሳይ ይኖራሉ፤ በዓለም መጨረሻ ግን ይለያሉ፤ ማቴ. 13:24-30:36-43። «ምሳሌ»፤ «የኢየሱስ ምሳሌዎች» ይመ.

ኢየሱስ በምድር ላለ መንግሥቱ ነበረ፤ አሁንም

አለ፤ በዓለም መጨረሻም ይገለጣል። ኢየሱስ ዳግመኛ ሲመጣ ይፈርዳል፤ ሐሰተኞችን ያወጣል፤ ለሰዎች እንደ ሥራቸው ዋጋ ይከፍላቸዋል። ስለዚህ የእርሱን ሥራ በመሥራት መምጣቱን መጠበቅ ያስፈልጋል፤ ማቴ. 13:47-50፤ ም. 25፤ ሉቃ. 12:35-48። ለኢየሱስ በሰማይና በምድር ሥልጣን ሁሉ አለው፤ ማቴ. 28:18። መንግሥቱ በተለይ በቤ. ክ. ይታያል። ሆኖም ሰዎች ቢያስተውሉም ባያስተውሉም መንግሥቱ በዓለም ሁሉ ይጻፍል፤ ባለ ሥልጣናት በእርሱ ይሾማሉ፤ ሮም 13:1።

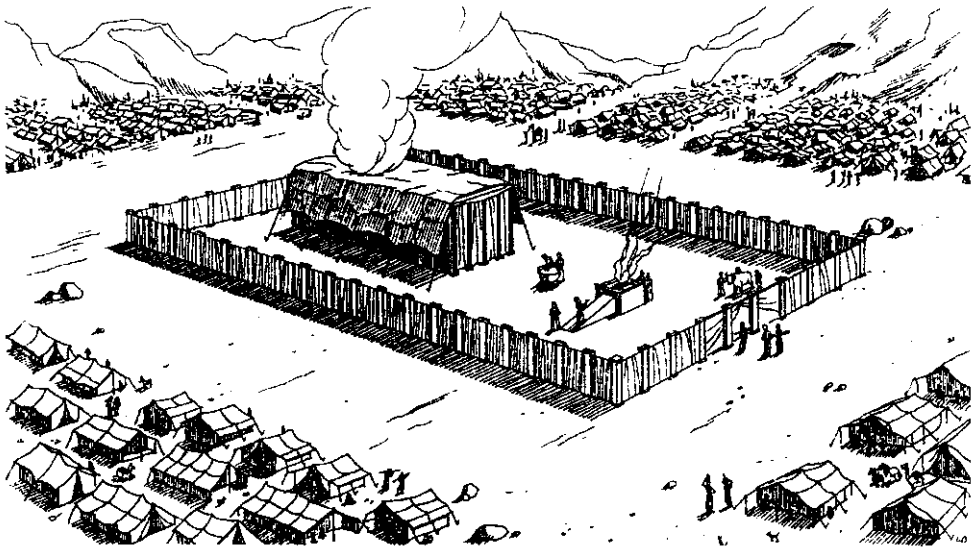
የእግዚአብሔር መጋቢነት፤

የእግዚአብሔር ሥልጣንና ገዥነት፤ የባሕርይ አገዛዝና ጥበቃ። እግዚአብሔር የዓለም ፈጣሪና ንጉሥ በመሆኑ የፈለገውን ያደርጋል፤ መዝ. 103:19፤ 135:6፤ ዳን. 4:35፤ ኤፌ. 1:11። ስለ መጋቢነቱ በተለይ አራት ነገሮችን መገንዘብ ይገባል።

1. መጋቢነቱና ፍጥረት። ያለ እርሱ ምንም አይሆንም። እግዚአብሔር ተክልን ያበቅላል (መዝ. 147:8:9) ፤ አውሬዎችን ያስተዳድራል፤ ኢዮብ 39። የነጐድጓድ ወይም የድንቢጥ ውድቀት በእርሱ ፈቃድ ነው፤ መዝ. 29፤ ማቴ. 10:29። ለሰውና ለእንስሳት ሕይወትን ይሰጣል፤ ይወስዳልም (1ኛመ. 1:27፤ ኢዮብ 1:21)፤ ጤና ይሰጣል፤ ሕመምን ያመጣል (ዘጸ. 7:15፤ 28:27:60)፤ መከራንና ጉጋብን ያመጣል፤ አሞጽ 3:6፤ ኢሳ. 45:7። በመጋቢነቱ ጥበቡ፤ ኃይሉ፤ ክብሩ፤ ደግነቱም ይገለጻሉ፤ መዝ. 20:1-5፤ ሐ.ሥ. 14:17፤ ሮም 1:19-21።

2. መጋቢነቱና የዓለም ታሪክ። የእግዚአብሔር ዓላማ ከነገድና ከሕዝብ ሁሉ አንዲት ቤተ ክርስቲያንን ለመፍጠር ነው፤ ኤፌ. 3:1-11። ከእነርሱም መቤዣት የተነሣ ዓለም ሁሉ ወደ ክብር ይደርሳል፤ ሮም 8:19-21። ይህንም ሲያደርግ በሚቃወሙት ላይ ይስቃል፤ ለዓላማውም ይጠቀምባቸዋል፤ ሐ.ሥ. 4:25-28፤ መዝ. 2:4።

3. መጋቢነቱና የሰው ሕይወት። እግዚአብሔር የሚታዘዙለትን እንደሚባርክና የሚቃወሙትንም እንደሚቀጣ ተናግሯል፤ ዘሌ. 26። እንግዲህ ኃጥአን ለምን በምቸት ይኖራሉ? የእግዚአብሔር ሰዎች ግን ለምን መከራን ይቀበላሉ? የኃጥአን ምቸት ጊዜያዊ ብቻ ነው፤ መዝ. 50:16-21፤ 73:3-5:17-19። እንደዚሁም የእግዚአብሔር ሰዎች መከራ ጊዜያዊ ብቻ ነው፤ ሚል. 3:13-4:3፤ 1ጴጥ. 5:10። ደግሞም ምእመናን መከራ ለጥቅማቸው እንደሚሆን (ዕብ. 12:7-11)። መከራን በመቀበል እግዚአብሔርን እንደሚያከብሩ ሥራውም እንደሚፈጸምበት (ኢዮብ ም. 1-2፤ መዝ. 73:14:23-28)፤ ከክርስቶስም ጋር በመከራው እንደሚተባበሩ ያውቃሉ፤ ማቴ. 10:24፤ ዮሐ. 16:33፤ ጴጳ. 3:10፤ 1ጴጥ. 4:13።

የእግዚአብሔር ማደሪያ በሕዝቡ መካከል

4. መጋቢትና ነፃ ፈቃድ። ምንም እንኳ እግዚአብሔር ያለበውን ቢያደርግ፤ ሰው ለሚሠራው ሁሉ ኅላፊ ነው። የእግዚአብሔርና የሰው አድራጎት ጉን ለጉን ይሄዳሉ። እንዴት እንደሚገናኙ ግን ምሥጢር ነው፤ ዘፍ. 50+20፤ ሐ.ሥ. 2+23፤ ፊል. 2+12፤ 13፤ ቆላ. 1+29። «ነፃ ፈቃድ»፤ «እግዚአብሔር» «5:6» ይመ.

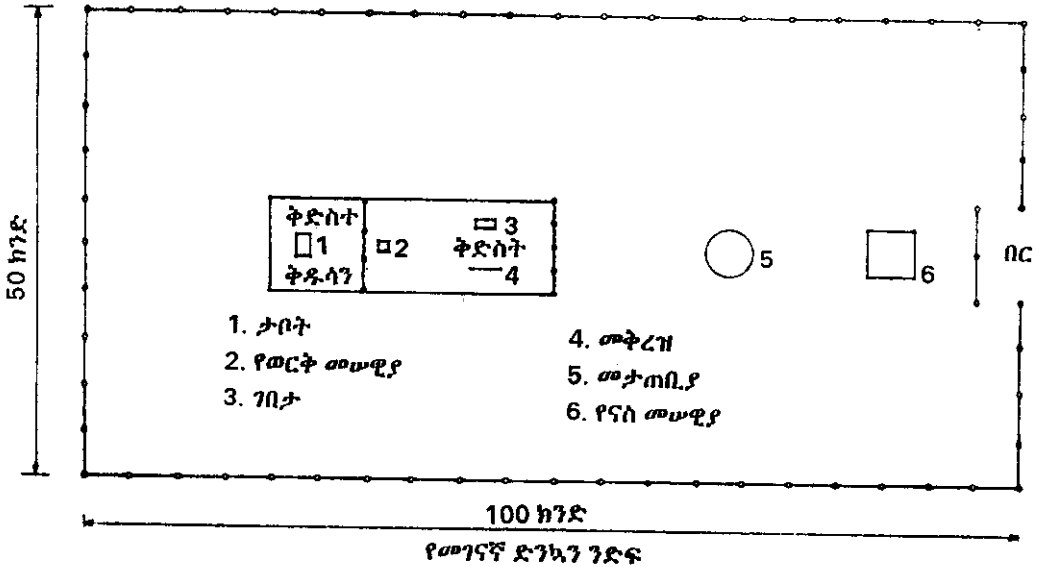
የእግዚአብሔር ማደሪያ፤ የሚተከልና የሚነሣ ድንኳን። ለእግዚአብሔር የሚሰጥበትና እግዚአብሔር የሚገለጥበት ቦታ፤ ዘሌ. 26+11፤ 12። ማደሪያው ደግሞ የመገናኛው ድንኳን (ዘጸ. 29+42)፤ የእግዚአብሔር ድንኳን (ራእ. 21+3)፤ የምስክሩ ድንኳን፤ ዘኁ. 17+7፤ 8 ይባላል። እግዚአብሔር ለሙሴ የአሠራሩን ዝርዝር ሁሉ ሰጠው፤ ዘጸ. 25-28። ማደሪያው እንዲሠራ አስፈላጊውን ዕቃ ሁሉ ሕዝቡ እንዲሰጡ በተጠየቁ ጊዜ በልግስና አቀረቡ፤ ዘጸ. 25+1-9፤ 36+3-6። ማደሪያው በአደባባይ ተተክሎ በዙሪያው በመጋረጃ ታጥሮ ነበር፤ ዘጸ. 27+9-19።

የእግዚአብሔር ማደሪያ ንድፍ። በስተምሥራቅ በኩል ብቻ በር ነበረ። ሰው በበሩ ሲገባ መጀመሪያ የሚታየው ታላቅ የናስ መሠረድ ነበር፤ ከእርሱም በኋላ የናስ መታጠቢያ አለ። የማደሪያው ምስራችና ሳንቃዎች ከግራር እንጂ የተሠሩ ነበሩ፤ ይህ ከላይ በአራት ዓይነት መጋረጃ ተሸፍኖ ነበር፤ ዘጸ. 26። ውስጡ በሌላ መጋረጃ በሁለት ተከፍሎ፤ መጀመሪያው ክፍል ቅድስት ሲባል ውስጠኛው ቅድስት ቅዱሳን ተብሏል፤ ዘጸ. 26+33። በቅድስቱ ውስጥ ሦስት ነገሮች ነበሩ። 1. በስተግራ ከወርቅ የተሠራ መቅረዝ። 2. በስተቀኝ ለመገኘቱ ኅብስት

(ኅብስት ገጽ) የሚሆን ገበታ። 3. ፊት ለፊት በመጋረጃው ሥር የዕጣን መሠረድ (የወርቅ መሠረድ)። በቅድስት ቅዱሳኑ ውስጥ ታቦት ብቻ ነበረ፤ ዘጸ. 37። ታቦቱ እንደ ሣጥን ሆኖ የተሠራ ነበር፤ ዐሠርቱ ቃላት (ትእዛዛት) የተጻፉባቸውን ሁለት ጽላት፤ መና ያለበትን የወርቅ መሰብና የአርንንም በትር በውስጡ ይዟል፤ ዕብ. 9+2-4።

እስራኤላውያን ከግብጽ አገር በወጡ በ2ኛው ዓመት የእግዚአብሔር ማደሪያ በምድረ በዳ በደብረ ሲና ሥር ተሠርቶ ነበር። ከዚያ በኋላ ለ35 ዓመት በቃዴስ ተቀመጠ። ሕዝቡ ለጉዞ ሲነሡ ማደሪያውንና በውስጥ ያለውን ዕቃ ሁሉ የሚሸከሙ ሊዋውያን ይቀድሙ ነበር፤ ዘኁ. 10+33-36። በኋላ በጌልጊላና በሴሎ (ኢያሱ 4+19፤ 18+1) ተቀመጠ። ለአጭር ጊዜ በኖብ፤ የናስ መሠረድም በገባሥን ነበረ፤ 1ኛው. 21+1-6፤ 1ዜ.መ. 16+39-40፤ 21+29። በመጨረሻ ዳዊት ወደ ኢየሩሳሌም አመጣው።

በእግዚአብሔር ማደሪያ አሠራር ታሪክ ውስጥ የወርቅ ጥጃ አምልኮት ታሪክ ጣልቃ ገብቷል። ከርሱ በፊት እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠው ንድፍ በዝርዝር ይገኛል (ዘጸ. 25-31)፤ ቀጥሎም የሥራው አፈጻጸም ተጽፏል፤ ዘጸ. 35-40። ማደሪያው የተሠራው እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር እንዲገናኝ፤ ሕዝቡም እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር መሆኑን እንዳይረሱ ነው፤ ዘጸ. 25+8፤ 22፤ 29+42። ሥራው ሁሉ ባለቀ ጊዜ የእግዚአብሔር ክብር በደመና ማደሪያውን ሞላ፤ ዘጸ. 40+34። በእ.ኤ.አ. የእግዚአብሔር ድንኳን ይባላል። በዕብራውያን መሠረት አንዳንድ ጊዜ ጸሓፊው ስለ እርሱ ሲጠቅስ ልዩ ልዩ መንፈሳዊ ትምህርትን ይሰጣል፤ ዕብ. 8+2-5። በምዕራፍ ዘጠኝና ዐሥር ስለ

1. ታቦት
2. የወርቅ መሠዊያ
3. ገበታ
4. መቅረጥ
5. መታጠቢያ
6. የናስ መሠዊያ

ጥንታዊው ማደሪያና ስለ ሃይማኖታዊ ሥነ ሥርዓት ሁሉ ሲጽፍ፡ ስለ ክርስቶስ መድኃኒነትና ስለ ሊቀ ካህንነቱ ያስተምራል። ቢሆንም በተሰጠው ዋና ዋና ትምህርት ውስጥ ሰው ኃጢአተኛ ሆኖ ሳለ፡ ወደ እግዚአብሔር እንዲት ሊቀርብ እንደሚችል ተገልጧል። ክርስቶስ በሞት ጊዜ የቤተ መቅደስ መጋረጃ ከላይ እስከ ታች ተቀደደ፡ ይህም የሚያሳየው ወደ እግዚአብሔር የሚያደርሰው መንገድ መከፈቱን ነው፤ ማር. 15፡37-38፤ ዕብ. 10፡19-20።

እጥበት፤ ከነፃን አቧራማ አገር ነውና ሰው ከጉዞው ወደ ቤት ሲገባ፡ እግርን መታጠብ የተለመደ ነበር፤ ዘፍ. 18፡4፤ መላ. 19፡21፤ ሉቃ. 7፡44። ካህናት ከአገልግሎት በፊት እንዲታጠቡ ብዙ ሥርዓት ነበረ፤ ዘጸ. 30፡17-21። ሰው ከምግብ በፊት እጅን የመታጠብ ሥርዓት የተለመደ ነበር። ፈሪሳውያንም እጅና ዕቃን አጥርቶ ስለማጠብ ብዙ ወግ ነበራቸው፤ ኢየሱስ ግን ዋናው ቁም ነገር የእጅ ሳይሆን የልብ መታጠብ መሆኑን አስተማረ፤ ማር. 7፡1-8፤ ሉቃ. 11፡38-41፤ ዮሐ. 13፡1-5; 8፡11። መታጠብ በጥምቀት ከኃጢአት መንጻትን የሚያመለክት ቃል ነው፤ ቲቶ 3፡5።

እጥፍ፤ ሁለት እጅ፡ ወይም የታጠፈ በመሆኑ የመጀመሪያውን የሚያህል፤ ዘፍ. 43፡12፤ ኢሳ. 40፡2።

እፋችት፤ መርዛም እባብ፤ ዘጸ. 32፡33፤ ምላ. 23፡32፤ ኤር. 8፡17።

እፍረት፤ የጉድለት፡ የነውር፡ ወይም የውርደት ስሜት። ሰዎች የሚገባቸውን ሲያደርጉና በወገኑ ሲያምኑ አያፍሩም፤ ዘፍ. 2፡25፤ ሮም 1፡16፤ 10፡11፤ 2ኤጲ. 1፡8; 12፤ 1ጴጥ. 2፡6፤ 4፡16፤ 1ዮሐ. 2፡28። ሰው የማይገባውን

ሲያደርግ ግን እፍረት ይሰማዋል፤ ዘፍ. 3፡7፤ ምላ. 19፡26፤ ዳን. 9፡8፤ 12፡2፤ 1ቆሮ. 1፡27፤ 2ተሰ. 3፡14። እግዚአብሔር ለሕዝቡ ባዘጋጀላቸው አያፍርም (ዕብ. 11፡16)፡ ክርስቶስ በቃሉ በሚያፍሩ ያፍርበታል፤ ማር. 8፡38። ምእመናንን ወንድሞቹ ብሎ ሲጠራቸው አያፍርም፤ ዕብ. 2፡13።

አሐላ፤ አሐሊባ፤ በምሳሌ አሐላ ለሰማርያ፡ አሐሊባ ለኢየሩሳሌም የተሰጡ ስሞች ናቸው። አሐላ ማለት ድንኳንን፡ አሐሊባ ደግሞ ድንኳኔ በእርስዋ ውስጥ ነው ማለት ነው። ስሞቹ የሁለቱን አገሮች ባዕድ አምልኮት ያመለክታሉ፤ ሕዝ. 23።

አሪት፤ (አምስቱ ብሔረ አሪት)፤ ሕግ፡ ትምህርት ማለት ነው። ቃሉ አራይታ ከሚለው የጥንት የሶርያ ቋንቋ የተገኘ ነው። በተለይም አሪት የመ.ቅ. መጀመሪያ የሆኑትን አምስቱን መጻሕፍት ያመለክታል። መጻሕፍቱ የሚገልጡትን በአጭር ከዚህ ቀጥሎ እናሳያለን።

1. የመጀመሪያ ነገሮች። ፍጥረት፡ የሰው ውድቀት፡ የጥፋት ውሃ፡ የባቢሎን ግንብ፤ ዘፍ. 1-11። 2. የአባቶች ታሪክ። አብርሃም፡ ይስሐቅ፡ ያዕቆብ፡ ዮሴፍ፤ ዘፍ. 12-50። 3. የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ መውጣትና እስከ ደብረ ሲና መድረስ፤ ዘጸ. 1፡1-19፡2። 4. የእስራኤል ሕዝብ ሕግን መቀበል፡ ማደሪያውን (የመገናኛ ድንኳንን) መሥራት፡ ሥነ ሥርዓቱንም ማቆም፤ ዘጸ. 19፡3-ዘሌ. 27። 5. የእስራኤል ሕዝብ ለጉዞ መዘጋጀት፤ ዘጥ. 1፡1-10፡10። 6. ባለማመናቸው ምክንያት አርባ ዓመት በምድረ በጻ የእስራኤል ሕዝብ መቅበዝበዝ፤ ዘጥ. 10፡11-22፡1። 7. ወደ ከነዓን ለመግባት የእስራኤል ሕዝብ መዘጋጀት፤ ዘጥ. 22፡2-36፡13። 8. በእስራኤል ሕዝብ የመሰሉ ስንብት (ዘጻግም)።

የአሪት ጸሐፊ፤ አሪት ከጥንት ጀምሮ አምስቱ የሙሴ መጻሕፍት በመባል ይታወቃል። በ10ኛው ክፍለ ዘመን ገደማ ጀምሮ ግን አንዳንድ መምህራን ጳለኞች ነቢያትና ጸሐፊዎች በእስራኤልና በይሁዳ መንግሥት ዘመን ከምርኮም በኋላ ባለው ዘመን ጽሑፎችንና የቀደሙ የባህል ሕጎችን ሰብስበው አቀነባበሩት። በእነርሱም ዘመን አሪት መልክ ሊይዝ ችሏል የሚል ግምት አላቸው። ይሁን እንጂ ጉዳዩ በአንዳንድ አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ እጅግ አጩቃዊ ሆኖ ተገኝቷል።

እርግጥ፤ ሙሴ የሕግ (የትእዛዛት) ክፍሎችን እንደፈረ በአሪት ውስጥ ተነግሯል፤ ዘጸ. 24፡4፤ 34፡27፤ ዘጸ. 31፡9፡24። ከዚህም ጋር የእስራኤልን የጉዞ ታሪክ (ዘጸ. 17፡14፤ ዘኁ. 33፡2-49)፤ መዝሙሩንም እንደጻፈ ተገልጿል፤ ዘጸ. 31፡22፤ 32፡1-44። ከእነዚህም ክፍሎች ሌላ ሙሴ ብዙዎችን ሳይጽፍ አልቀረም። ከሙሴ በፊት ስለነበሩ አባቶች ታሪክ አስቀድመው ሌሎች ጸፈው ይሆናል። እንዲሁም ከሆነ ሙሴ ታሪካቸውን አንድ ላይ ሰብሰቦ ሊጽፈው ይችላል። ሙሴ ስለ ራሱ ሞት (ዘጸ. 34፡1-12)፤ ከሞተ በኋላ ስለሆኑት ድርጊቶች የጻፈ አይመስልም (ለምሳሌ ዘኁ. 32፡34-42)። ከሙሴ በኋላ የነበሩ ጸሐፊዎች አልፎ አልፎ ማብራሪያ የሰጡ ይመስላል (ለምሳሌ ዘፍ. 36፡31)። ምንም እንኳን ረቂቁን የገለበጡት አንዳንድ ማብራሪያ ቢጨምሩም፤ አንዳንድ ቃላትንም በዘመናቸው ወደሚነገረው ዕብራይስጥ ቢለውጡ ጠቅላላው ሕግ ከሙሴ እንደተገኘ ይታመናል፤ ዮሐ. 1፡17። ጌታችን ኢየሱስና ሐዋርያት እንደ አይሁድ መምህራን ሁሉ አሪት በሙሴ መጻፉን እንዳረጋገጡ ግልጽ ነው፤ ማቴ. 8፡4፤ ማር. 12፡26፤ ሉቃ. 24፡44፤ ዮሐ. 7፡19፤ ሐ.ሥ. 28፡23፤ 1ቆሮ. 9፡9፤ ዕብ. 9፡19፡20።

አሪዮን፤ የአውራ አዳኝ ቅርጽ ያለው የሚመስል አንድ የከዋክብት ከምችት፤ ኢዮብ 9፡9፤ 38፡31፤ አምጽ 5፡8። በከምችቱ ውስጥ ያሉት ኮከቦች ሲበላለሙ፤ በመልካቸውም አንዱ ቀይ፤ ሌሎችም ነጭ ወይም ሰማያዊ ሲሆኑ፤ በ1ኛ ቆሮ. 15፡41 የተጻፈውን ያሳስባሉ።

አፊር፤ 1. የቀጣን ልጅ፤ ዘፍ. 10፡29። 2. ወርቅ፤ የሰንደል ዕንጨት፤ የከበረ ዕንቁና የመሳሰሉትም የሚገኙበት አገር፤ 1ነገ. 9፡28፤ 10፡11፡12። አንዳንዶች አፊር ሕንድ፤ ሌሎች ደቡብ አፍሪቃ፤ የቀሩት ደግሞ ዛሬ አፋር የሚባለው ነው ይላሉ።

ከሊታውያን፤ (ከላቲ)፤ በደቡብ ከነዓን ይኖር የከበረ የፍልስጥኤማውያን ነገድ። ዳዊት ከእነዚህና ከፈሊታውያን የከብር ጠባቾችን ይመርጥ ነበር፤ 1ኛሙ. 30፡14፤ 2ኛሙ. 8፡18፤ 15፡18።

ከላውዴዎን፤ ከላዳውያን፤ ከባቢሎን በስተደቡብ በኩል የከበረ አገር፤ በዚያም የከበሩት ሕዝብ ከላዳውያን ተባሉ። ጥና ከተማቸው አብርሃም ይኖርበት የነበረው ዑር ነበረ፤ ዘፍ. 11፡31።

ከላዳውያን ከባቢሎን መንግሥት ጋር ተባብረው አሦርን አሸነፉ። እነናቡከደነፆር የከላዳውያን ዘር ሲሆኑ፤ የባቢሎን ነገሥታት ሆኑ። አንዳንድ ጊዜ «ከላዳውያን» የሚለው ቃል የባቢሎንን መንግሥት በጠቅላላው ያመለክታል፤ ኢሳ. 48፡20። ከላዳውያን ፍልስፍናቸውን በተለይም የከዋክብትን ጥናትና አምልኮት ወደ ባቢሎን አመጡ፤ ዳን. 1፡3-4፤ 2፡10፤ 8፡10።

ከሙን፤ ጥሩ ሽታ ያለው፤ ፍሬው ትንንሽ የሆነ የሚፋጅ የቅመም ዓይነት፤ ኢሳ. 28፡25፡27፤ ማቴ. 23፡23።

ከሞስ፤ «ከሞሽ» ይሙ. **ከርቤ፤** በበረሃ የሚበቅል እንጨት። ከዚያም የሚገኝ መራራ ሙጫ ሽቱነት ያለው ለዕጣን ወይም ለመድኃኒት የሚያገለግል። በመድኃኒትነቱ የሕመም ማደንዘዥ ነው፤ ዘጸ. 30፡23፤ ማቴ. 2፡11፤ ማር. 15፡23፤ ዮሐ. 19፡39። የጥንት ሴቶች በክርቤ ይነጹ ነበር፤ አሰ. 2፡12።

የክርቤ ዕጣን ከዛፍ ሲለቀም

ከርከሚሽ፤ በሶርያ አገር በስተሰሜን በኤፍራጥስ ወንዝ አጠገብ የሚገኝ ጥንታዊ ከተማ። በ605 ክክ. በ. ናቡከደነፆር የጣብጽን ገጉሥ በከርከሚሽ ድል አደረገ፤ ኤር. 46፡2። ካ. 1ለ።

ከበር፤ በቁርባት ተለጉሞ ከእንጨት የሚሠራ የዜማ ዕቃ። ለድል ቀን መታሰቢያ ይመታል፤ ዘጸ. 15፡20፤ 1ኛሙ. 18፡6። ለእግዚአብሔር ክብር ይዘመርበታል፤ ሙዚ. 149፡3፤ 150፡4። ለቃል ኪዳት ታቦት ክብር ይዘመርበት ነበር፤ 2ኛሙ. 6፡5።

ከበባ፤ በጥንት ዘመን ከባድ መሣሪያ ስላልነበረ የተቀጠረች ከተማ በከበባ ትያዝ ነበር፤ ዘዳ. 20+12:19፤ 24መ. 11+16፤ ዳን. 1+1፤ «ጦርነት» ይመ.

ከባድ፤ ቃሉ የጭነትን፣ የአላብን፣ የሕግን፣ የአገልግሎትን ሸክም ሊያብራራ ይችላል፤ ዘዳ. 18+26፤ ዘጉ. 11+14፤ 1ነገ. 12+11፤ ማቴ. 11+28፤ 23+4፤ 26+43።

ከብት፤ የቀንድ ከብት ሁሉ፣ ሰኩናው ሰንጥቅ፣ ምግቡን የሚያመሰክሩ ሰለሆነ፣ ሥጋውን መብላት ለእስራኤላውያን ተፈቅዷል። ንጹሕም ሰለሆነ የቀንድ ከብት ለመሥዋዕት ይሆን ነበር፤ ዘሌ. 1+3፤ 11+3። ደግሞም እስራኤላውያን ለእርሻና ለሠረገላ መግባታቸው በበሬ ይጠቀሙ ነበር፤ ሉቃ. 14+19፤ ዘዳ. 25+4፤ ዘጉ. 7+3። በግብጽና በከነዓን አገሮች የነበሩ አረማውያን በከብት ምላሌ የተሠራውን ጣዖት ያመልኩ ነበር። ስለዚህም በእግዚአብሔር እምነት ያልጸኑ እስራኤላውያን ጥጃ የሚመስል ጣዖት በየጊዜው እየሠሩ ስለሰገዱ እግዚአብሔርን አስቈጡ፤ ዘዳ. 32+4፤ 1ነገ. 12+28።

ከተማ፤ ሰዎች በአንድነት ለመኖር ሲፈልጉ ውሃ በሚገኝበትና ለምሽግ በሚመችበት አምባ ወይም ተራራ ላይ ቤተኛቸውን ይሠሩ ነበር። ብዙ ጊዜ በከተማ ዙሪያ ልዩ ልዩ መከላከያ ያደርጉ ነበር። በዚያን ጊዜ ቀላሉ ምሽግ ጉድጓድና የዐፈር ክምር ነበረ። ከተማው ከፍ ባለ ቅጥር ይመሸጋል። በእስራኤል የግንብ ስፋት 3 ሜትር፣ ቁመቱ እስከ 10 ሜትር ይደርስ ነበር። በታላላቅ ከተማዎች ግን ስፋቱ እስከ 10 ሜትር ቁመቱ እስከ 20 ሜትር ይደርሳል። በቅጥሩ ውስጥ የከተማው ስፋት ሁለት ሄክታር የሚያህል ነበር። በከተማው ቅጥር ላይ ግንቦች ይሠራሉ። የምሽጉ በር ደግሞ አንድ ወይም ከአንድ በላይ ነበረ። በቅጥሩ ውስጥ በዋናው ግንብ ወይም ምሽግ ላይ የመስገጃ ቦታ ይሠራል። በበሩም አጠገብ የሕዝብ መገናኛ አደባባይ ይገኛል። በከተማ የነበሩ መንገዶች ጠባብ፣ ጠምዛ፣ መብራት የሌለባቸውና ያልተጠረጉ ነበሩ። በተመሸገው ከተማ ዙሪያ ብዙ ያልተመሸጉ መንደሮች ይገኙ ነበርና ጠላት ሲመጣ በመንደሮች የሚኖሩት ወደ ከተማ ይገባሉ።

የከተማ አስተዳደር ደግሞ የተለያየ ነበር። ከነገሥታት ዘመን በፊት የከተማ አለቃ ንጉሥ ይባል ነበር። በጦርነት ጊዜ ከሌሎች ነገሥታት ጋር ይተባበር ነበር። እንደ ባቢሎንና እንደ ሮም ከፍተኛ የሠልጡ አንዳንድ ከተማዎች ነበሩ። ሁኔታቸውም ከላይ ከተጻፈው የተለየ ነበር።

ከተፈ፤ (ከተፋት)፤ በጣ፤ ቂረጠ፤ ደሙ እንዲወጣ የታመመውን ገላ መብጣት፣ መቀረጥ፤ ኤር. 48+37።

ከነዓን፤

1. በናን የተረገመ የካም ልጅ፤ ዘፍ. 9+18-27። ከከነዓን ዐሥራ አንድ ወገኖች ተገኙ፤ ዘፍ.

10፣ 15-20። ከእነርሱ ብዙዎቹ በታላቁ ባሕርና በዮርዳኖስ ወንዝ መካከል ይኖሩ ነበር። አገሩም ከኢያሱ በፊት ከነዓን ይባል ነበር። ከእነዚህ ወገኖች አንዳንዶቹ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ ይኖሩ ነበር። እነዚህ ወገኖች በአንድነት ሲጠሩ ከነዓናውያን ወይም አምራውያን ይባላሉ። ከነዓናውያን ብዙ አማልክትን ያመልኩ ነበር፤ ከሁሉም የታወቀው በአል የተባለው ጣዖት ነው። እስራኤል ከነዓናውያንን ጨርሰው ሊያጠፉአቸው አልተቻላቸውም ነበርና የከነዓን ባዕድ አምልኮ ለእስራኤል እንቅፋት ሆነ። እስራኤል ከነዓናውያንን በማስገበራቸው የመርገም ቃል ተፈጽሟል፤ ኢያሱ 17+13።

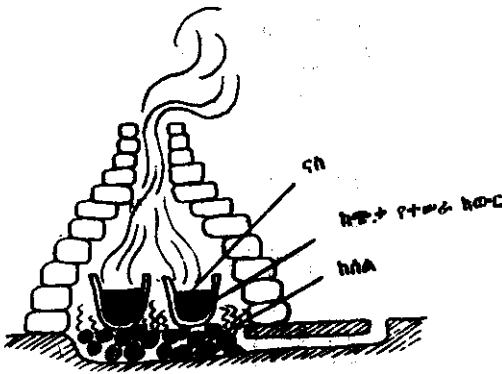
በ1150 ዓመታት ገደማ ከክ.በ. የተቀረጸ የከነዓን ንጉሥ ምስል

2. ከነዓን የተባለ የካም የልጅ ልጆች ይኖሩበት የነበረው አገር፤ ዘፍ. 10+6:18-19። አብርሃም በእግዚአብሔር ተመርቶ ከውር ወደ ከነዓን ሄደ፤ ዘፍ. 11+31፤ 12+5:6። ከነዓንን ለአብርሃምና ለዘሩ እንደሚሰጥ እግዚአብሔር ተናገረ፤ ዘፍ. 12+7። የእስራኤል ልጆች በሙሴ መሪነት ከግብጽ ወጥተው በኢያሱ መሪነት ወደ ከነዓን ከገቡ በኋላ እዚያ ይኖሩ ከነበሩት ሰዎች መካከል ግማሾቹን አስወገዱ፤ ዘዳ. 3+8። የቀሩትም በኋላ በመላፍንትና በነገሥታት ተሸነፉ። በዚያን ጊዜ አገሩ እስራኤል ተብሎ ተሰየመ፤ 14መ. 13+19። በ931 ክክ. በ. የእስራኤል መንግሥትና አገር በሁለት ተከፈለ። በስተሰሜን ያለው እስራኤል ተባለ። በ722 ክክ. በ. እስራኤል በአሦር መንግሥት ተሸነፈ፤ 2ነገ. 17+6። ባቢሎን ይሁዳ የተባለውን የደቡብን ክፍል በ587 ክክ. በ. አሸነፈ፤ 2ነገ. 25+21። ከምርኮው በኋላ እስራኤላውያን የተቀመጡበት ክፍል አገር ይሁዳ ተባለ፤ ዕዝ. 5+8። ከ587 እስከ 148 ክክ. በ. በባቢሎን፣ በፋርስ፣ በግሪክ፣ በግብጽና በሶርያ ተገዛ። በግሪክ መንግሥት ጊዜ አገሩ ፍልስጥኤም ይባል ነበር። እንደገና በ63 ክክ. በ. የሮም ግዛት ሆነ። በኢ.ክ. ዘመን ከነዓን በአምስት ክፍል ተከፍሎ ነበር። ከዮርዳኖስ በስተምዕራብ ገሊላ፣ ሰማርያና ይሁዳ፣ በምሥራቅም ዐሥር ከተማና የዮርዳኖስ ግዳ (ፓሪያ፣ ጳራልያ) የተባሉት ክፍሎች ነበሩ።

ከነዓን ርዝመት 240 ኪ.ሜ. ስፋቱም 112 ኪ.ሜ. ነው። በታላቁ ባሕር ዳር ሰፊ ሚዳ አለ። ከዚያም በስተምሥራቅ ከገሊላ ተራራዎች እስከ ኪብርን ድረስ አገሩ ተራራማ ነው። በሰማርያ ግን ሰፊ ሚዳ አለ። ከተራራዎቹ በስተምሥራቅ ጥልቀት ያላቸው የዮርዳኖስ ሸለቆና የጨው ባሕር ይገኛሉ። ከዮርዳኖስ ሸለቆ በስተምሥራቅ ያለው ቦታ ሚዳማና ተራራማ ነው። በዚህ ምክንያት ብዙ የአየር መለዋወጥ፣ ልዩ ልዩ የተክል ዐይነት በአገሩ ይገኛሉ። አገሩ በሰሜን ከሊባኖስ ተራራ እስከ ቤርሳቤህ ከተማ፣ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ በስተምሥራቅ ተዘርግቷል። ላፊ ይህ አገር በሶርያ፣ በዮርዳኖስ፣ በእስራኤልና በሊባኖስ ተይዟል። ካ. 1መ።

ከንቱ፤ ከንቱነት። ባዶ፣ የማይረባ፣ ዋጋ የሌለው፣ ጥቅመ ቢስ፣ ተስፋ የማይጣልበት፣ የማያዛልት፣ የማያዋጣ። ይህ ቃል በብዛት በመጽሐፈ መክብብ ይገኛል። የሰው ሥጋዊ ኑር ከንቱ ነው (ኢዮብ 7፡3፤ መዝ. 39፡5-6፤ ኤፌ. 4፡17፤ ሮም 8፡20)፤ ጣዖትን ማምለክ ከንቱ ነው (2ነገ. 17፡15፤ ኢሳ. 41፡29፤ 44፡9)፤ የሐሰተኛ ነቢይ ትንቢትም ከንቱ ነው፤ ሕዝ. 13፡1-23፤ ዞዝ. 10፡21 2ኢጥ. 2፡18።

ከውር፤ የብርና የወርቅ የሌለውም ማዕድን ሁሉ ማትለጫ። የፈተና ምሳሌ፤ ምሳ. 17፡3፤ 27፡21። የእግዚአብሔርንም ተጣ ያመለክታል፤ ሕዝ. 22፡20።

ከፍቶር፤ ቀርጫስ ወይም በግሪክና በእስያ መካከል የሚገኙ ደሴቶች።

ከፍ ያለ፤ ከሁሉ በላይ መሆንን ያሳያል፤ የእግዚአብሔር ክብር ታላቅነት፣ የኢየሱስም መስላዊ ክብር በዚህ ቃል ተገልጧል፤ መዝ. 8፡11. ኢሳ. 2፡2፡11፤ 52፡13፤ 55፡9፤ ዳገ. 11፡36፤ ፊል. 2፡9። ሰው ግን ራሱን ከፍ ቢያደርግ ይዋረዳል፤ ማቴ. 23፡12፤ 1ኢጥ. 5፡6።

ከላብ፤ በግድግዳ ወይም በምስሉ ላይ የተተከለ የዕቃና የልብስ ግንጠልጠያ መስቀያ፤ ዘጸ. 27፡10፤ ሕዝ. 15፡3።

ኩራት፤ ነጭ ሽንኩርት የሚመስል አትክልት፤ ዘኁ. 11፡5።

ኩሲ፤ የአኪጫልን ምክር ከንቱ ያደረገ የዳዊት ወዳጅ፤ 2ሳመ. 15፡32-37፤ 16፡16-19፤ 17፡5-16፤ 1ዜ.መ. 27፡33። ለርካዊ ነበረ፤ ኢያሱ 16፡2።

ኩሽ፤ የካም የመጀመሪያ ልጅ፤ ዘፍ. 10፡6-8፤ 1ዜ.መ. 1፡8-10። ኩሽ የሚለው የዕብራይስጥ ቃል አገርን ሲያመለክት «ኢትዮጵያ» ተብሎ ተተርጉሟል፤ ዘፍ. 2፡13።

ኩብኩባ፤ «አንበጣ» ይመ.

ኩፋሌ፤ ኩፋሌ ማለት መክፈል፣ መግመስ ማለት ነው። መጽሐፈ ኩፋሌ በአራት ዘፍጥረትና በአራት ዘጸአት ም. 1-12 የተጻፈውን ታሪክ አስፋፍቶ በመተረክ ዓመታትን ሁሉ የሚነግር መጽሐፍ ነው። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. መሴ ጽፎታል በማለት ከብ. ኪ. መጻሕፍት ጋር ቂጥራ ትቀበለዋለች፤ ሌሎች አብ.ክ. ግን አይቀበሉትም።

ኪልቅያ፤ ከቀጳዶቹ በስተደቡብ ያለ አገር። ዋና ከተማው ጦርሴስ ነበረ፤ ሐ.ሥ. 21፡39። ጳውሎስ ወገኔልን በዚያ ሰበከ፤ አብ. ክ.ንም አጸና፤ ሐ.ሥ. 9፡30፤ 15፡23፡41፤ ገላ. 1፡21። ካ. 6ኛ።

ኪሩብ፤ ኪሩቤል (በዕብራይስጥ ኪሩቢም)፤ ብዙ ጊዜ በመቅ. ውስጥ የተጠቀሱ ሰማያውያን ፍጥረቶች። በኃጢአት የወደቀው የሰው ልጅ ወደነበረበት ወደ ዓድን ገነት ለመመለስ እንዳይችል መንገዱን ይጠብቁ ዘንድ እግዚአብሔር ኪሩቤልን አኖረ፤ ዘፍ. 3፡24።

እግዚአብሔር የእስራኤልን ልጆች በተገናኘበት በመገናኛው ድንኳን ውስጥ በስርዮት መክደኛው ላይ ሁለት ኪሩቤል ከወርቅ ተሠርተው ነበር። ከንፎቻቸው ወደ ላይ ይዘረጋሉ። ፊታቸውም እርስ በእርሱ ይተያያዛል። ወደ ስርዮት መክደኛውም ይመለከታሉ፤ ዘጸ. 25፡18-22።

በድንኳኑ መጋረጃዎችም ላይ የኪሩቤል ምስል ይታይ ነበር፤ ዘጸ. 26፡1። እግዚአብሔር በኪሩቤል መካከል ሆኖ ለእስራኤል ይናገር ነበር፤ ዘኁ. 7፡89። በኪሩቤል ላይ ይቀመጥ ነበር የሚሉም አሉ፤ 1ሳመ. 4፡4።

ንጉሥ ሰሎሞን ቤተ መቅደሱን በሠራ ጊዜ በቅድስተ ቅዱሳን ውስጥ ከወደራ እንጨት የተሠሩትን ሁለት የኪሩቤል ምስሎች አቆመ፤ 1ነገ. 6፡23።

ለነቢዩ ሕዝቅኤል የታዩት ኪሩቤል የሰው፣ የአንበሳ፣ የላም (የበሬ) የንስርም ፊት ነበራቸው፤ ሕዝ. 1፡5-28። ሐዋርያው ዮሐንስም በእግዚአብሔር ዙፋን ፊት ሲቆሙ የተመለከታቸው አራቱ እንስሶች የተባሉት፤ እነዚህን የሚመስሉ ናቸው። ዓይኖችም ሞልተውባቸዋል ተብሏል። ይህም እግዚአብሔር ሁሉንም ነገር ያያል፤ ከፊቱም የተሰወረ ነገር የለም ማለት ነው፤ ሕዝ. 10፡12። ሕዝቅኤል ያያቸው ኪሩቤል ለእያንዳንዳቸው አራት አራት ፊትና ከገና አላቸው፤ ሕዝ. 10፡21። ኪሩቤል የእግዚአብሔርን

ቅድስና ግርማ የሚገልጡ መናፍስት እንደ መሆናቸው መጠን በዙፋኑ ራት እየቆሙ፡- «ቅዱስ፡ ቅዱስ፡ ቅዱስ፡ የነበረውና ያለው የሚመጣውም ሁሉንም የሚገዛ ጌታ አምላክ» በማለት ክብርና ምስጋና ያቀርባሉ፤ ራእ. 4፡6-9።

ኪራም፤ 1. የዳዊት ወዳጅ የነበረ የጢሮስ ንጉሥ። ለዳዊት ቤት ሠራለት፤ 2ኛ. 5፡11። ሰሎሞንም ለእግዚአብሔር ቤት ሥራ ከኪራም ክፍለ ግዛት እንጨት አስመጣ፤ 1ኛ. 5፤ 2ዜ. መ. 2፡3-16፤ 1ኛ. 9፡10-14። 2. የጢሮስ ንጉሥ ኪራም ለሰሎሞን የላከው ብላህ ሠራተኛ ኪራም ወይም ሑራም ይባል ነበር፤ 1ኛ. 7፡13-47፤ 2ዜ. መ. 2፡7፡13፡14፤ 4፡11-18።

ኪቲም፤ የያዋን ልጅ፤ ዘፍ. 10፡4። በመርከብ ንግድ የሚተዳደር በቆጵሮስና በሌሎችም ደሴቶች የሚኖር የነበረው ዘር፤ ዘጉ. 24፡24፤ ሊሳ. 23፡12፤ ኤር. 2፡10፤ ሕዝ. 27፡6።

ኪኔሬት፤ ከገሊላ ባሕር በሰሜናዊ ምዕራብ በኩል የሚገኝ ሜዳ፤ 1ኛ. 15፡20። በብ. ኪ. ዘመን የገሊላ ባሕር የኪኔሬት ባሕር ይባል ነበር፤ ዘጉ. 34፡11። በእ.ኪ. ዘመን ግን ኪኔሬት ጌንሳሬጥ ተብሏል፤ ሉቃ. 5፡1።

ኪን ጥበብ፤ የልዩ ልዩ ተግባረ እድ ፡- የዜማ፣ የድርሰት፣ የዘፈንም ሙያና ሥራ። እስራኤል ምስሎችን እንዳይቀርጹ ስለ ተከለከሉ ከጥቂቶች በቀር በሥዕልና በቅርጽ ሥራ ልምድ አልነበራቸውም፤ ዘጸ. 20፡4፤ 35፡30-35። ሰሎሞን ቤተ መቅደስ ለመሥራትና ለማስገጥ ከፈንቄ ሠራተኞችን ቀጠረ፤ 1ኛ. 5፡6-18፤ 2ዜ. መ. 2፡13፡14። ዕብራውያን ብዙ የዘፈንና የዜማ ችሎታ ነበራቸውና ግጥሞችና ድርሰታቸው ከጥንታዊው ዓለም ድርሰት ጋር ይወዳደራል።

ኪዳን፤ «መጽሐፈ ኪዳን» ይመ.

ካህን፤ ክህነት፤ በእግዚአብሔርና በሰው መካከል ሆኖ ሰውን ከእግዚአብሔር ጋር የሚያገናኝ ካህን ይባላል። አገልግሎቱ መስዋዕትን በመሠዋትና ጸሎትን በመጸለይ ይፈጸማል። ካህን በማንኛውም ሃይማኖት አለ፤ ዘፍ. 41፡45፤ 1ኛ. 6፡21 ሐ.ሥ. 14፡13። በመጀመሪያ እንደ ታየልና እንደ አቤል ሰው ለራሱ የራሱን መስዋዕት አቅራቢና ሠቂ ነበረ (ዘፍ. 4፡3፡4)። በኋላም እንደ ኖሃና እንደ አብርሃም አባት ለቤተሰቡ ይሠዋ ነበር፤ ዘፍ. 8፡20፤ 12፡7፤ 13፡18።

ሕግ ሲሰጥ ግን አሮንና ልጆቹ ለእስራኤል ካህናት እንዲሆኑ ተመረጡ፤ ዘጸ. 28፡1። ከአሮን ቤተሰብ ውጭ የሌላዊ ዘሮች በመቅደስ ያገለግሉ ነበር እንጂ መስዋዕትን አልሠውም፤ ዘጉ. 3፡5-10።

ሆኖም ከአሮን ልጆች ያልሆነ ሌላ ሰው ቢሆንም እግዚአብሔር ራሱን ከገለጠለት እንደ እነጌዴዎን መስዋዕትን ይሠዋ ነበር (መላ. 6፡18-26፤ 13፡16)፤ እንደዚሁም የእግዚአብሔር ካህናት ሲጠቀ ሌልያስ መስዋዕትን ሠየ፤ 1ኛ. 18፡30። ከአሮን ልጆችም ነውር ያለበት ከተገኘ፣ አይገኝም

ነበር፤ ዘሌ. 21፡16-24። አሮንና ልጆቹ ሲሾሙ ልዩ ልብስ ለብሰው በዘይት ይቀቡ ነበር፤ ዘጸ. 28፡40፤ ዘሌ. 8። አገልግሎታቸውንም በብዙ ጥንቃቄ እንዲፈጽሙ ታዘዙ፤ ዘጸ. 30፡17-21። በዚያን ጊዜ የካህናት ሥራ፣ በመቅደስ ማገልገል (ዘጉ. 16፡40፤ 18፡5)፣ ሕግን ለሕዝብ ማስተማር (2ዜ. መ. 15፡3፤ ሕዝ. 7፡26)፣ በሑሪምና በሐሚም የእግዚአብሔርን ፈቃድ መጠየቅ (ዘጸ. 28፡30፤ ዕዝ. 2፡63)፣ ተላላፊ በሽታ ያለባቸውንም መለየት ነበር፤ ዘሌ. 13፡1-3።

የቤተ መቅደስን አገልግሎት በ3 ልንከፍለው እንችላለን፡-

1ኛ. ዕለታዊ አገልግሎት፤ ይህ ቤተና ማታ የሚቃጠል መስዋዕትን የመሠዋት፣ በቅድስት መብራቶችን የማብራት፣ ዕጣን የማጠን፣ ሰው የሚያመጣውን መስዋዕትም በያይነቱ የማቅረብ አገልግሎት ነበረ፤ ዘጸ. 29፡38፡39፤ 30፡1፡7፡8።

የእስራኤል ካህን

2ኛ. ሳምንታዊ አገልግሎት፤ በየሰንበቱ ዐሥራ ሁለት የመገኘቱን ኅብስት (ኅብስተ ገጽ) በገበታው ላይ የማኖር አገልግሎት ነው፤ ዘሌ. 24፡5-9።

3ኛ. ዓመታዊ አገልግሎት፤ በማስተሥረያ ቀን ልዩ ሥርዓትን የመፈጸም አገልግሎት ነው (ዘሌ. 16)።

ከርስቶስ እንደ መልክ ጺደቱ ካህን ሆኖ ለኃጢአት ሁሉ የሚበቃውን መስዋዕት አቅርቧልና

የአሮገን ክህነት አስቀርቷል፤ ዕብ. 7፡11-28። የክህነቱን ሥራ የፈጸመው በምድራዊ መቅደስ ሳይሆን፤ በሰማያዊ መቅደስ፤ በእንስሳት ደም ሳይሆን፤ በራሱ ደም ነው፤ ዕብ. 9፡11፡12። አሁን ለኃጢአት ሌላ የደም መሥዋዕት ማቅረብ አያስፈልግም፤ ሆኖም ምእመናን ሁሉ በክርስቶስ ሥራ መሠረት መንፈሳዊ መሥዋዕትን ለእግዚአብሔር ስለሚያቀርቡ፤ በሚሰጡት ምስክርነትም ሰዎችን ወደ እግዚአብሔር ስለሚያደርሱ፤ ክህናት ተብለዋል፤ ሮም 12፡1፤ ዕብ. 10፡19-25፤ 13፡15፤ 1ጴጥ. 2፡5፡9፤ ራእ. 1፡5፡6። «ፊቀ ክህናት»፤ «መሥዋዕት»፤ «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

ካሌብ፤ ከይሁዳ ወገን የሆነ የዮርዳኒ ልጅ። ከነዓንን እንዲሰለቱ ከተላኩት ከዐሥራ ሁለቱ ሰዎች አንዱ ነበረ፤ ዘኁ. 13፡6፤ 14። አገሩን ሰለለው በተመለሱ ጊዜ ዐሥሩ ሰዎች፡- የአገሩ ሰዎች ኃያላን ናቸው፤ ለናሽንቶቻቸው አንቸልም በማለት በእስራኤል መካከል ጥርጣሬና ጉርምርምታን ሲፈጥሩ፤ ካሌብ ከኢያሱ ጋር ሆኖ፡- «እንችላለን፤ እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ይሆናል፤ በርቱ፤ አንውጣ፤ አገሩንም እንውረስ» እያለ ሕዝቡን አደፋፈረ።

እነዚያ አገራዊ ሚዛኖች በሙሉ በምድረ በዳ ከሞቱ በኋላ በእምነታቸው ምክንያት ወደ ከነዓን ሊገቡ የተፈቀደላቸው ካሌብና ኢያሱ ብቻ ናቸው፤ ዘኁ. 14፡22-30። ከገቡም በኋላ ኪብሮንና አካባቢው ለካሌብ ተሰጠ፤ ኢያሱ 14፡6-15።

ካም፤ ከናሳ ልጆች አንዱ፤ ዘፍ. 5፡32፤ 6፡10። ከጥፋት ውሃ ዳነ፤ ዘፍ. 7፡13፤ 9፡18። የአባቱን ራቄትነት አይቶ ለወንድሞቹ ነገረ፤ በእርሱም ምክንያት ልጁ ከነዓን ተረገመ፤ ዘፍ. 9፡20-27። አራት ልጆችን በመውለዱ የብዙ ሕዝብ አባት ሆነ፤ ዘፍ. 10፡6-20። የግብጻውያን አባት ስለሆነ አንዳንዴ «ካም» ማለት «ግብጽ» ማለት ነው፤ መዝ. 105፡23፡27።

ካሞቭ፤ ከሞሰ፤ የሞሳዊውያን አምላክ፤ ዘኁ. 21፡29፤ ኤር. 48፡7፡13፡46። አሞናውያንም ያመልኩት ነበር፤ መላ. 11፡24። ሰሉሞን ሚስቶቹን ለማስደሰት ይህን የካሞቭ አምልኮት ወደ ኢየሩሳሌም አስገባ፤ 1ነገ. 11፡7፡33።

ካራ፤ እንደ ቢላዋ ያለ፤ ባለ አንድ አፍ የሆነ ማረጃ። የጽኑ ትዕግሥት ምሳሌ ነው፤ ምላ. 23፡2።

ካራን፤ በነዛዌና በኤፍራጥስ ወንዝ መካከል የነበረ ከተማ። የአብርሃም አባት ታራ በካራን ሞተ (ዘፍ. 11፡32)፤ አብርሃም በካራን ሳለ እግዚአብሔር ጠራው። ርብቃ በካራን አደገች፤ ያዕቆብም በዚያ ልያንና ራሔልን አገባ፤ ዘፍ. 11፡32፤ 12፡1-5፤ 24፡4፤ 27፡43፤ 29፡4፡5። ካ. 1ሐ።

ካርሲት፤ የካርሲት በር፤ የጠክላ ሠሪዎች ምሥራቃዊ በር። ቃሉ የዕብራይስጥ ቃል ነው፤ ኤር. 19፡2።

ካስማ፤ የድንኳን እውታር መወጠሪያ ቁላፋ ትካል (ዘጸ. 27፡19፤ መላ. 4፡21)፤ የተስፋ ምሳሌ

ነው፤ ኢሳ. 33፡20፤ 54፡2።

ካሌሉ፤ «ወር» ይመ.

ካደ፤ ሰው የእግዚአብሔርን ጸጋ ከተለማመደ በኋላ እግዚአብሔርን ከመከተል ቢመለስ፤ እግዚአብሔርን ወይም ሃይማኖትን ካደ ይባላል። ሳላል፤ ሄሜኒዎስና ዴማስ የክህደት (የክሃዲዎች) ምሳሌዎች ናቸው፤ 1ሳሙ. 15፡11፤ 2ጢሞ. 2፡18፤ 4፡10። ብዙ ጊዜ ሰዎች የሚከፉት ሐሰተኞችን ስለሚሰሙ ነው (ገላ. 1፡6-9፤ 2፡4፤ 2ጢሞ. 4፡3፡4፤ 2ጴጥ. 2፡1፡2፤ ይሁዳ 3፡4)። በስደት ጊዜ ክህደት ይበዛል፤ በዓለም መጨረሻም ከፍ ያለ ክህደት ይሆናል፤ ማቴ. 24፡10፤ ሉቃ. 8፡13፤ 2ተሰ. 2፡4። ሃይማኖትን እንዳንክድ ብዙ ማስጠንቀቂያ ተሰጥቷል፤ 1ጢሞ. 4፡1-3፤ 2ጴጥ. 3፡17። ይልቁንም ሰው እውነትን ከተረዳ በኋላ ቢክድ፤ በገስሐ መታደስ የሚችል አይመስልም፤ ዕብ. 6፡4-6፤ 10፡26።

ካሬያ፤ ሲዘንም የማይሰማ ልዝብ ዝናም። በማስተዋል የመናገር ምሳሌ ነው፤ ዘጸ. 32፡2።

ኬልቄዶን፤ አረንጓዴ ቀለም ያለው የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 39፡12፤ ራእ. 21፡19።

ኬልቅያስ፤ ትርጉሙ «ዕድል ፈንታዩ እግዚአብሔር ነው» ማለት ነው። በኢየሱስ ዘመነ መንግሥት የክህናት አለቃ ነበረ። የሕጉንም መጽሐፍ አገኘ፤ 2ነገ. 22፡8፤ 2ዜ.መ. 34፡14። በዚህ ስም ሌሎች ሰባት ሰዎች ተጠርተዋል።

ኬብሮን፤ ብረት ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተደቡብ 30 ኪ.ሜ. ርቆ ያለ የከነዓናውያን ከተማ። አስቀድሞ ቂርያት አርባት ይባል ነበር፤ ኢያሱ 14፡15። ኬብሮን ከባሕሩ ጠለል 927 ሜትር ከፍ ይላል። ከኢየሩሳሌምና ከሌሎች የከነዓን ከተማዎች ከፍታ አለው። አብርሃም በኬብሮን ሰፈረ (ዘፍ. 13፡18)፤ የመቃብሮም ቦታ በኬብሮን ገዛ፤ አብርሃምና ሣራ፤ ይሰራቅና ርብቃ፤ ያዕቆብና ልያ በኬብሮን ተቀበሩ፤ ዘፍ. 23፤ 49፡31፤ 50፡13። ሃራ በመቃብሮቹ ላይ መስጊድ ተሠርቷል። የእስልምና ተከታዮች ቦታውን ይጠብቃሉ። ኢያሱ ኬብሮንን ለካሌብ ሰጠ፤ ኢያሱ 14፡6-15። ኬብሮን ለ7 ዓመት የዳዊት መናገሻ ከተማ ነበረ፤ 2ሳሙ. 5፡5። አቤሴሉም በኬብሮን ተወለደ፤ በዚያም በዳዊት ላይ ዐመፀ፤ 2ሳሙ. 15፡10። ካ. 2ሐ።

ኬጡራ፤ ሣራ ከሞተች በኋላ አብርሃም ያገባት ሁለተኛ ሚስቱ። የዓረብ ሕዝቦች አባቶች የሆኑትን ስድስት ልጆች የወለደችለት፤ ዘፍ. 25፡1-6፤ 1ዜ.መ. 1፡32፡33።

ኬጤያውያን፤ (ኬጤያን)። ከከነዓን የተገኘ ወገን፤ ዘፍ. 10፡15። ዋና አገራቸው ከከነዓን በስተሰሜን በኩል ሲሆን፤ በከነዓንም ይኖሩ ነበር፤ ዘፍ. 23፡3፤ 26፡34፤ 2ዜ.መ. 8፡7። በ717 ክክ. በ. አሦራውያን የኬጤያውያንን ዋና ከተማ ከርከሚሽን ሲይዙ መንግሥታቸው ደከመ።

ክህደት፤ «ክደ» ይመ.

ክራር፤ የበገና ዓይነት የዚህ ዕቃ፤ ዳገ. 3፥5፡7። የአሁኑ ክራር ስድስት የጅማት አውታሮች ይገኙበታል።

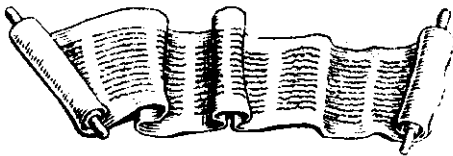
ክርስቲሉቤ፤ ብጫ መልክ ያለው የክብረ ድንጋይ፤ ራእ. 21፥20።

ክርስቲያን፤ የክርስቶስ ተከታይ፤ የክርስቶስ ደቀ መዝሙር። ምእመናን መጀመሪያ በአንጾኪያ ክርስቲያን ተባሉ፤ ሒ.ሥ. 11፥26፤ 26፥28፤ 1ጲጥ. 4፥16።

ክርስቶስ፤ «ኢየሱስ»፤ «መሢሕ» ይመ.

ክርስቶስ ራስ፤ ብጫና አረንጓዴ ጎብረ ቀለም ያለው የክብረ ድንጋይ እንደሆነ ይታሰባል፤ ራእ. 21፥20።

ክርታስ፤ ለመጻፈያ የሚያገለግል ወፍራም ወረቀት። ከእንስሳ ቶዳ የሚሠራውም የብራና ጥቅል ክርታስ ይባላል፤ ኤር. 36፥4-6።

የክርታስ ጥቅል

ክርክር፤ በአሳብ ልዩነት ሳቢያ፤ የራሱን አሳብ ወይም አስተያየት አጥብቆ ማቅረብ። በክርክር ምክንያት የእርስ በርስ መዋደድና ጎብረት ሊበላሽ ይችላል፤ 1ቆሮ. 1፥10፡11። አጉል ክርክር የሥጋ ሥራ ነው፤ ለምእመናንም ተገቢ አይደለም፤ ገላ. 5፥20፡26፤ ሮሞ 1፥29፤ 13፥13፤ 1ቆሮ. 3፥3፤ 2ቆሮ. 12፥20፤ 1ጢሞ. 6፥4፤ ቲቶ 3፥9።

ክርፋት፤ ከቆሻሻ ነገር የሚነሣ መጥፎ ሽታ፤ ድካምና መሸነፍን ሊያመለክት ይችላል፤ ኢዩ. 2፥20።

ክሳት፤ ከምግብ ጉድለት፤ ከሳንባ በሽታና ከመሳሰለውም የሚመጣ ሁኔታ፤ ዘሌ. 26፥16። «በሽታ» ይመ.

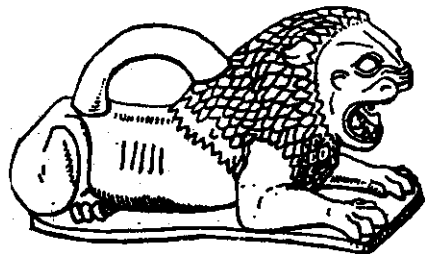
ክሳድ፤ አንገት፤ «የቀሚስ ክሳድ» ሲል የቀሚስ አንገት ማለት ነው፤ ኢዩብ 30፥18።

ክብረ በዓል፤ ሕዝብ የሚያከብረው ታላቅ በዓል። ክብረ በዓል ሲባል በተለይ በበዓሉ ዕለት የሚደረገውን ወገና ሥርዓት ያመለክታል፤ ሕዝ. 46፥9፡11። «በዓላት» ይመ.

ክብር፤ ቃሉ ጌትነትና ከፍተኛነትን፤ ብርሃንነትን፤ ጥጋና ጥቅምንም አጠቃልሎ ይዟል። እግዚአብሔር በሥራው ሲገለጥ፤ ክብሩ ይታያል፤ መዝ. 19፥1፤ ዘጸ. 16፥7፡10፤ 1ነገ. 8፥11፤ ኢሳ. 6፥3። ክብሩ ሊገለጥበት በሚፈቅደው ምሳሌ ይታያል እንጂ፤ ሰው በሙላት የእግዚአብሔርን ክብር ሊያይ አይችልም፤ ዘጸ. 33፥17-23። የእግዚአብሔር

ፍጥረት ሁሉ ክብር አለው፤ ሉቃ. 2፥9፤ 1ቆሮ. 11፥7፤ 15፥41። በተለይ የእግዚአብሔር ክብር በክርስቶስ ተገልጧል፤ ዮሐ. 1፥14፤ ዕብ. 1፥3። የክርስቶስ ክብር በተአምራቱ (ዮሐ. 2፥11)፤ በደብረ ታቦር (ማቴ. 17፥1-8)፤ በሕማማቱ (ዮሐ. 12፥23-38)፤ በትንሣኤውና በዕርገቱ (1ጲጥ. 1፥20፡21) ተገልጧል። በዳግም ምጽአቱም ይታያል፤ ማር. 8፥38። ምእመናን አሁን ከእግዚአብሔር ጋር ሲገናኙ፤ ክብር ይታይባቸዋል (2ቆሮ. 3፥7፡18)፤ ለወደፊትም በፍርድ ቀን እንደ ሥራቸው ከእግዚአብሔር ክብርን ይቀበላሉ፤ የክርስቶስን መከራ በትዕግሥት የሚካፈሉ ሁሉ ክብሩን ይካፈላሉ፤ ዮሐ. 17፥22-24፤ ሮሞ 8፥17፡21፤ 1ቆሮ. 15፥43፤ ቆላ. 3፥4። ሰዎችን ሁሉ ማክበር (1ጲጥ. 2፥17)፤ እንደ ማዕርጋቸውም ክብርን መስጠት ታዘዟል፤ ሮሞ 13፥7። ነገር ግን ከሁሉ በላይ ለእግዚአብሔር ክብርን መስጠት ይገባል፤ ይሁዳ 25።

ክብደት፤ በጥንት ዘመን የክብደት መለኪያዎች ነበሩ። ዳዊት ሚዛን አቆመ፤ 2ሳሙ. 14፥26። እስራኤል በትክክለኛ ሚዛን እንዲሠሩ ታዘዙ፤ ዘሌ. 19፥36፤ ዘጸ. 25፥13፤ ምላ. 11፥1፤ 20፥23፤ ሚክ. 6፥11። ሆኖም ሚዛኖች በየአገሩ የተለያዩ ስለነበሩ፤ ምን ያህል እንደነበሩ ለመግለጥ ያስቸግራል። በብ. ኪ. መክሊት (30 ኪሉ ግራም ያህል)፤ ምናን (500 ግራም ያህል)፤ ሰቅል (12 ግራም ያህል)፤ አቦሊ (የሰቅል ሃያኛው ክፍል) ተጠቅሷል። በአ. ኪ. ንጥር (327.45 ግራም)፤ ታላንት (40 ኪሉ ግራም ያህል) የተሰኙት የክብደት መለኪያዎች ተጠቅሰዋል።

በአንበሳ መልክ የተቀረጸ «ምናን» ተብሎ የተጻፈበት የአሦር ንጉሥ የስልምናሶር የድንጋይ ሚዛን.

ክትክታ፤ በወደናደጋና በቆላ የሚበቅል፤ ጨፈቃ እንጂ ረጅም ዛፍ ሆኖ ሊያድግ የማይችል፤ ጥንካሬ ያለው እንጨት፤ 1ነገ. 19፥4፤ ኢዩብ 30፥4።

ክንድ፤ ከማት ጫፍ እስከ ክንድ ማጠፊያ ያለው መለኪያ ሲሆን፤ አምሳ ሳንቲ ሚትር ያህል ይሆናል፤ ዘጸ. 3፥11። የጋይል (ዘጸ. 6፥6፤ ኢሳ. 51፥9)፤ የደንገነት ምሳሌ ነው፤ ዘጸ. 33፥27። እግዚአብሔር የሰውን ክንድ ያጽናል፤ መዝ. 18፥34፤ ሕዝ. 30፥25። «ርዝመት» ይመ.

ክፋት፤ ለሰው ጉዳት የሚሆን ሁሉ ክፋት ይባላል። ክፋት በኃጢአት ምክንያት ወደ ዓለም ገባ፤ ሰው ኃጢአት ስለሠራ፣ እግዚአብሔር በሰው ላይ ፈርዶ ቅጣትን ወሰነ፤ ዮናስ 3፡10። በትንቢት ኢሳይያስ 45፡7 ላይ እግዚአብሔር «ክፋትን እፈጥራለሁ» ይላል። ሰዎች ኃጢአትን በሠሩ ጊዜ ክፉ ሰዎችን አስነሥቶ የሚቀጣ መሆኑን ያሳያል፤ ዕን. 1፡2-7።

ክፍል፤ ብዙ ጊዜ የሰውን የአካል ክፍል፣ በምሳሌም የምእመናንን አንድነትና የተለያዩ አገልግሎት ያመለክታል፤ ማቴ. 5፡29፤ ሮሞ 6፡13፤ 7፡5-23፤ 12፡4፤ 1ቀሮ. 6፡15፤ 12፡26፤ ያዕ. 3፡5፤ 4፡1። የአገድ ነገር ምድብ ወይም ድርሻ፤ ኢያሱ 18፡9፤ 19፡9። የቀንና የሌሊትን ክፍለ ጊዜ ያመለክታል። «ቀን»፣ «ሌሊት» ይመ.

ከምበል፤ (ኮንበል)፤ በገእዝ ባሉጥ ተብሎ የሚጠራ አገድ ዐይነት ትልቅ ዛፍ፤ ሆሴዕ 4፡13፤ ሕዝ. 27፡6።

ኮረብታ፤ ከፍ ያለ መሬት፤ ጉብታ። ከነዓናውያን በየኮረብታው መስገጃ ሠርተው ለአማልክታቸው ይሠው ነበር። እስራኤል የኮረብታ መስገጃዎችን እንዲያጠፉ ታዘዙ፤ ዘኁ. 33፡52፤ ዘዲ. 33፡29። እስራኤላውያን ከነዓንን ከያዙ በኋላ በአንዳንድ ኮረብታዎች ላይ ለእግዚአብሔር መሥዋዕት ማቅረብ ጀመሩ፤ 1ሳመ. 9፡12፤ 1ነገ. 3፡1-4። ከእግዚአብሔር ሲርቁም ለከነዓን አማልክት በኮረብታዎች ላይ ሠው፤ 1ነገ. 12፡32፤ 14፡23። ከዚህ አምልኮት ጋር ብዙ ዓይነት እስጳያፊ ድርጊትም ይፈጸም ነበር፤ 1ነገ. 14፡24፤ ኤር. 3፡2፤ ሆሴዕ 4፡11-14። ቤተ መቅደስ ከተሠራ በኋላ እንኳን እስራኤል በአንዳንድ ኮረብታዎች ላይ ለእግዚአብሔር ይሠው ነበር፤ 1ነገ. 15፡11-14፤ 18፡20-30። ሕዝቶቻችን ኢየሱስን ጥን በዚህ ባዕድ አምልኮ ምክንያት የእግዚአብሔር ቀጣ በሕዝቡ ላይ እንደመጣ ተረድተው፣ የኮረብታዎችን መስገጃዎች ሁሉ አፈረሱ፤ 1ነገ. 13፡1-6፤ 2ነገ. 18፡4-22፤ 23፡5-8-15።

ኮራት፤ ከኢያሪቱ በስተምዕራብ በኩል የሚገኝ ቦታ። ፈፋ ስለሚገኝበት፣ ኤልያስ በእግዚአብሔር ትእዛዝ በኮራት ተሸሸ፤ 1ነገ. 17፡1-7።

ኮራዚ፤ (ኮራዚን)፤ ከቅርናህም በስተሰሜን 3 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ መንደር። ክርስቶስ በዚህ ቦታ ተአምራት አደረገ። ነገር ግን የኮራዚ ሕዝብ አላመኑበትም፤ ስለዚህም ያን አገር ወቀሰ፤ ማቴ. 11፡21፤ ሉቃ. 10፡13።

ኮራብ፤ «ሲና» ይመ.

ኮር፤ መጠኑ ትልቅ የሆነ የፈላሽ ነገር መስፈሪያ። ሁለት መቶ ሃያ ሊትር ያህል ነው፤ 1ነገ. 4፡22፤ 5፡11። «መስፈሪያ» ይመ.

ኮርማ፤ እንስት ከብቶችን የሚሰር፣ የሚያጠቃ ተባት ከብት ኮርማ በሬ ይባላል። ኮርማ የሚባለው

ያላረጀና ቆለጡ ያልተቀጠቀጠ፣ ያልተሰነጋ ነው፤ መዝ. 114፡4፤ ኢዮብ 21፡10፤ ዕብ. 10፡4።

ኮከብ፤ ከዋክብት፤ (ባንዳንድ ጥቅስ ላይ የሰማይ ሠራዊት ተብለዋል)። በእግዚአብሔር ስለተፈጠሩና ብዛታቸውና ስማቸውም በእርሱ ስለተወሰኑ፣ የእርሱን ክብርና ታላቅነት ያሳውቃሉ፤ ዘፍ. 1፡16፤ አሞጽ 5፡8፤ 2ነገ. 23፡5፤ ኢዮብ 22፡12፤ መዝ. 8፡3-4፤ 19፡1፤ 146፡4-5። የከዋክብት ብዛት የእግዚአብሔር ልግስና ምልክት ነው። በዚህም ምልክት ዘሩ እንዲበዛ ለአብርሃም ተስፋ ተሰጠ፤ ዘፍ. 15፡5፤ 22፡17፤ ዘህ. 9፡23፤ ዕብ. 11፡12። ነቢያትና ኢየሱስ ክርስቶስ ስለ ዓለም መዋጀትና ስለ ፍጻሜው፣ ስለ ፍርድም ትንቢት ሲናገሩ፣ ከዋክብት የሚጨልሙና የሚወድቁ መሆናቸውን ገልጠዋል፤ ኢሳ. 13፡10፤ ዳን. 8፡10፤ ኢዩ. 3፡15፤ ማቴ. 24፡29፤ ራእ. 6፡13፤ 8፡10-12።

ለከዋክብት መስገድ ለጥንታውያን ሰዎች እንቅፋት ነበረ። እግዚአብሔርም ለከዋክብት እንዳይሰገድ ከለከለ፤ ዘዲ. 4፡19፤ 2ነገ. 17፡16፤ አሞጽ 5፡26፤ ሐ.ሥ. 7፡43። በባቢሎንና በከነዓን ኮከብ ቁጣሪዎች የሚባሉ ምዋርተኞች ኮከብን በመመርመር ወደፊት የሚሆነውን ለመግለጽ ይሞክሩ ነበር። ይህ ዐይነት ሥራ ለእስራኤል ክልክል ነበረ፤ ኢሳ. 47፡13፤ ዳን. 2፡27። «ከላውዴውን» ይመ.

በስማቸው የተጠቀሱ ከዋክብት ማዛርት፣ ሰባቱ ከዋክብት፣ አሪዮን፣ ድብ፣ የፈፋን ኮከብና የጋንት ኮከብ ናቸው። በየስማቸው ይመልከቱ። የቤተ ልሔም ኮከብ ሰብላ ሰገል (ጠቢባን) በምሥራቅ አገር ያዩት ታላቅ ኮከብ ነው። እንደገናም ከቤተ ልሔም ከተማ በላይ ታያቸው። ኮከቡ ለአይሁድ ጉጉሥ መወለድ ምልክት እንደሆነ ተገልጠላቸው። ኮከቡ ምን ዓይነት እንደሆነ አልታወቀም፤ ማቴ. 2፡1-10። ኮከብ የሚል ቃል የከብር ምሳሌ ሆኖ በአንዳንድ ጥቅስ ይገኛል፤ ራእ. 1፡16፤ 12፡1።

ኩል፤ ታፋ፤ በትክክል መናገር የማይችል፤ ዘጸ. 4፡10፤ ማር. 7፡32። «በሽታ» ይመ.

ኩነን፤ ለአዳዳም አጠፋ። በዕብ. 11፡7 ኩነን ሲል ለሌሎች ፍርድ እንደሚገባቸው መግለጫ ሆነ ማለት ነው። «ኩነን» ይመ.

ኩላሊት፤ በሆድ ውስጥ ያሉ ሁለት ብልቶች። የእንስሳት ኩላሊት በመሠረድ ይቃጠሉ ነበር፤ ዘጸ. 29፡13-22። ዕብራውያን የሰው ስሜት ከኩላሊት ይመነጫል ብለው ያስቡ ነበር፤ መዝ. 16፡7፤ 73፡21፤ ምላ. 23፡16፤ ኤር. 11፡20።

ኩላብ፤ «ኩላብ» ይመ.

ኩል፤ ዐይንን ለማሳመር ወይም በሽታን ለማቃለል በዐይን ላይ የሚጨመር ቅባትና መድኃኒት። የጥንት ልቶች ለማገጥ ሲሞክሩ የዐይን ሽፋሽፍታቸውን በኩል ይካሉ ነበር፤ 2ነገ. 9፡30። በምሳሌነትም ሰዎች መንፈሳዊ ነገርን ማስተዋል እንደሚችሉ ያሳያል፤ ኤር. 4፡30፤ ራእ. 3፡18።

ኩራት፤ ትዕቢት። ሰው በእግዚአብሔር ፊት ብዙ ጉድለት ስላለበት ሊያከራው የሚችል ነገር የለም፤ 14። 2+3 «ትዕቢት» ይመ.

ኩራ፤ የውሃ ግጠራቀሚያ፤ ኢሳ. 7+3። ሰሉሞን ለቤተ መቅደስ አገልግሎት የሚውል ሰፊ የሆነ ኩራ ከናስ አሠርቶ ነበር፤ 1ነገ. 7+23-26፤ 2ነገ. 25+13።

ኩርንችት፤ በቀላ ምድር የሚበቅል እንደ ሐረግ ያለ እሾህ ያለው ተክል፤ ኢሳ. 9+18፤ ሕዝ. 2+6።

ኩርፍታ፤ መቀየም፣ እነስተኛ ቀጣይ ዘፍ. 49+7።

ኩስኩስት፤ ከሸክላ፣ ከናስ፣ ከብርና ከወርቅ የሚሠራ ጀቦና የሚመስል ዕቃ። በምሳሌነት የሰውን ሕይወት ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 12+6።

ኩነኔ፤ የማይለወጥ፣ ለዘለዓለም በኃጢአተኞች ላይ ያለ የእግዚአብሔር ፍርድ። ሕጉን የተላለፉትን እግዚአብሔር ይኩንናቸዋል። ሰው ሁሉ ሕገ ልቡና፣ ሕገ እርት ወይም ሕገ ወንጌል አለውና በተቀበለው ስር መሠረት ይፈረድበታል፤ ሮም 2+12-16። በክርስቶስ ኢየሱስ በእምነት ያልተገኙ ይኩነናሉ፤ ዮሐ. 3+18፤ ሮም 8+1። ወንጌልን ዐውቀው የካዱ የባስ ፍርድን ይቀበላሉ፤ ሉቃ. 10+13-15፤ 12+46-48። የኩነኔ ሁኔታ በጨለማና በእሳት ምሳሌነት ተገልጧል፤ ግቲ. 8+12፤ ግር. 9+45-48፤ ራእ. 20+15። ሰው ከሞተ በኋላ ከኩነኔ ሊድን አይችልም፤ ሉቃ. 16+26፤ ዕብ. 9+27። ለዘለዓለም ከኩነኔ በታች ሆኖ ይኖራል፤ ግቲ. 25+46፤ ግር. 9+43-48፤ 2ተሰ. 1+9፤ ራእ. 14+11፤ 20+10-15።

ኩፋር፤ ቀብ ዓባይ ኢየሱስ 29+14። በምሥራቅ ቢክ. ሥርዓት መሠረት ካህን በማስተሰሪያ ጸሎት ጊዜ ይለብሰዋል።

ወለላ፤ (የግር)። ከግር የሚፈስ የግር ውሃ፣ ወይም ከዳ የሌለው ንጹሕ ግር። የእግዚአብሔር ፍርድ (መዝ. 19+9-10)፣ የመልካም ቃል (ምሳ. 16+24)፣ የጥበብ ምሳሌ ነው፤ ምሳ. 24+13-14።

ወለድ፤ «ብድር» ይመ.

ወላጆች፤ የወላጆች ዋና ሥራ ለጆቻቸውን በጥበብ ግሳደግ ነው፤ ምሳ. 1+8፤ 4፤ 10+1። ለጆቻቸው በተገቢ ሥርዓት እንዲያድጉ መጠበቅ፣ አስፈላጊ ሲሆን በባትር መቅጣት ይገባቸዋል፤ ምሳ. 13+24፤ 22+15፤ 23+13-14፤ 29+15። አባት ለላጆች የሃይማኖትን ትምህርት ያስተምራል፤ ዘጸ. 13+8፤ ዘጸ. 4+9፤ 6+7-20-25። በብ.ክ. ዘመን ወላጆች ለወንድ ልጅ 20 ዓመት እስኪሞላው ድረስ፣ ለሌላ ልጅም እስከታገባ ድረስ ኅላፊዎች ነበሩ፤ ዘጉ. 1+3፤ ዘጸ. 22+15። በኢ.ክ.ም ወላጆች በግለተዋል ለጆቻቸውን እንዲያሳድጉ ታዝዘዋል፤ ኤፌ. 6+4። «ላጆች» ይመ.

ወልደ አዴር፤ (ወይም ቢን ሃዳድ)፤

የአዴር (የሃዳድ) ልጅ ማለት ነው። የሶርያ ነገሥታት የተሰየሙበት ስም። ሃዳድ የተባለው ከሶርያውያን አማልክት አንዱ ነበረ። በመቅ. ወልደ አዴር በሚለው ስም የተጠቀሱት ሦስት ናቸው። በታሪክ መጻሕፍትም ቀዳማዊ፣ ዳግማዊና ሣልሳዊ ወልደ አዴር (ቢን ሃዳድ) እየተባሉ ይጠራሉ።

1. ቀዳማዊ ወልደ አዴር በይሁዳ ንጉሥ በአሳ ዘመን መንግሥት በሶርያ ይገዛ ነበር። የእስራኤል ንጉሥ ባኦስ ይሁዳን ባስቸገረ ጊዜ፣ ወልደ አዴር እስራኤልን በመውረር ንጉሥ አሳን ረዳው፤ 1ነገ. 15፣ 18-21።

2. በ1ነገ. ም. 21 መጀመሪያ ላይ የተጠቀሰው ንጉሥ የፈተኛው ልጅ ነው በማለት ዳግማዊ ወልደ አዴር ይባላል። እስራኤልን ለመውጋት ቢነሣ ንጉሥ አክዓብ አሸነፈው፤ 1ነገ. 21+16-43። በአንዳንድ ሊቃውንት አስተያየት ግን ይህ ንጉሥ ያው ቀዳማዊው ነው እንጂ ልጁ አይደለም ተብሏል።

3. ወልደ አዴር በሚለው ስም የተጠሩት ሦስት ናቸው የሚሉት ደግሞ፣ ሣልሳዊ ብለው የሚጠቅሱት በ2ነገ. 13+3-13 ታሪኩ የተጻፈለትን የአካሄልን ልጅ ነው።

የወልደ አዴር ስም የተጻፈበት የሶርያ አምላክ ቅርጽ

ወልድ፤ ልጅ ማለት ነው። ይህ ስም ከዘለዓለም ከአብ ጋር ለነበረው ለእግዚአብሔር ወልድ የህላዌ ስሙ ነው፤ ግቲ. 28+19። ወልድ (ልጅ) ስለተባለ፣ ከአብ አያንስም፣ በአገደር (በህላዌ)፣ በክብርና በሥልጣን እኩል ነው፤ ዮሐ. 5+19-24። «ኢየሱስ» ይመ.

ወረቀት፤ 2ዮሐ. 12» «መጽሐፍ»፤ «ጥቅልል» ይመ.

ወረደ፤ ከላይ ወደ ታች መጣ፤ በሰው አስተያየት እግዚአብሔር በሁሉ ቦታ የሚገኝ ሲሆን ከሰማይ ወደ ምድር ወረደ ይባላል፤ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሲመጡት መንፈስ ቅዱስ በላዩ ወርዷል፤ ዘፍ. 11፥7፤ ዘጸ. 19፥18፤ 34፥5፤ ሉቃ. 3፥22፤ ሐ.ሥ. 10፥44፤ 1ተሰ. 4፥16» መላእክት ከሰማይ ወደ ምድር ወረዱ፤ ዘፍ. 28፥12፤ ማቴ. 28፥2፤ ዮሐ. 1፥52» ክርስቶስ ከሰማይ ወረደ፤ ዮሐ. 3፥13» ሰው ሊሞት ግን ክብሩን ወይም ሀብቱን ወደ መቃብሩ ይዞ አይወርድም፤ መዝ. 49፥17»

ወራሽ፤ በመጀመሪያ ደረጃ ወራሽ ልጅ ነው። ልጅ ከሌለ ግን ቅርብ ዝምድና ያለው ይወርሳል፤ ዘፍ. 15፥3፥4» በኩር ልጅ ሁለት እጅ ይቀበላል» «በኩር»፤ «ዋርላ» ይመ.

በሙሴ ሕግ ወራሽ ወንድ ልጅ ብቻ ነበረ» ኋላ ግን ወንድ ልጅ ሳይኖር ሴት ልጅ እንድትወርስ

ተፈቅዷል፤ ሴት ልጅም ከሌለች በግራና በቀኝ አካባቢ ያለ ዘመድ ይወርሳል፤ ዘጉ. 27፥1-11» ወራሹን በኩዛዜ ይጻፍል፤ ዕብ. 9፥15፥16» እግዚአብሔር የዓለም ወራሽ እንዲሆን ለአብርሃምና ለዘሩ ተስፋ ሰጠ፤ ዘፍ. 15፥3፥4፤ 21፥10፤ ሮም 4፥13» ይህም የተፈጸመው በክርስቶስ ነው» እርሱ የእስራኤል (ማር. 12፥7)፤ የሁሉም ወራሽ ነው፤ ዕብ. 1፥2» እንደዚሁም በክርስቶስ የሚያምኑ ወራሾች ናቸው፤ ሮም 4፥14፤ 8፥17፤ ገላ. 3፥29» «ርስት» ይመ.

ወራውሬ፤ የከበረ ድንጋይ፤ ራእ. 21፥20» ምናልባት እንደ ቶኦክሞን ብሚ ዓይነት መልክ ያለው ሊሆን ይችላል»

ወር፤ የእስራኤላውያን ወር በዉረታ ይቋጠር ነበር (መባቻ ይመ.)» በፀሐይ ዑደት ላይ ከተመሠረተው የዓመት አቋጣጠር ጋር እንዲስማማ በዐሥራ ዘጠኝ ዓመታት ውስጥ ሰባት ጊዜ 30 ቀን ያለው ዐሥራ ሦስተኛ ወር ጣልቃ ይገባ ነበር። አንዱ ወር ጣልቃ የሚገባውም በ3ኛው፤ በ6ኛው፤

ከምርኮ በፊት የወር ስም	ከምርኮ በኋላ የወር ስም	ወሩ የተጠቀ ስበት ስፍራ	የኢትዮጵያ ወር	የግብርና ሁኔታ በእስራኤል አገር	በዓላት	በዓሉ የሚከበርበት ቀን
አቢብ	ኒሳን	ዘጸ. 12፥2 ፤ 13፥4 ነሀ. 2፥1	ሚያዝያ	የኋለኛው ዝናብ የገብሰ አጠፋ	የፋሲካ በዓል የቂጣ በዓል የበኩራት ነዶ በዓል	14 15-21 16
ዚፍ	(ኢያር)	1 ነገ. 6፥1 : 37	ጥቅምት	በጋ		
	(ሲዋን)		ሰኔ	የገብሰ አጠፋ ግለቂያ	ፀዓለ ጥምሳ	6
	ተመዝ	ሕዝ. 8፥14	ሐምሌ	ወይን ለቀጣ		
	(አብ)		ነሐሴ	ወይራ ለቀጣ		
	ሌላል	ነሀ. 6፥15	መስከረም	የኋለኛው በለሰ ለቀጣ		
ኤታኔም	(ቶሰሪ)	1 ነገ. 8፥2	ጥቅምት	የፊተኛው ዝናብ	መለከቶች የግስተከረያ ቀን የዳስ በዓል የተቀደሰ ጉዳሊ	1 10 15-21 22
ቡል	(ግርከሰዋን)	1 ነገ. 6፥38	ኅዳር	እርሻ ይታረባል		
	ካሌሉ	ነሀ. 1፥1 ዘካ. 7፥1	ታኅሣሥ	ዘር ይዘራል	የመቅደስ መታደስ	25
	(ጤቤት)		ጥር	ዝናብ		
	ሳባጥ	ዘካ. 1፥7	የካቲት	የለውዝ አበባ		
	አዳር	ዕዝ. 6፥15	መጋቢት	የብርቱካን ፍሬ		

በ8ኛው፡ በ11ኛው፡ በ14ኛው፡ በ17ኛውና በ19ኛው ዓመት ላይ ነበር። እስራኤላውያን ከግብጽ የወጡበት ወር የመጀመሪያው ወር ተብሎ ይጠራ ነበር፤ ዘጸ. 12፡2። ከባቢሎን-ምርኮ በፊት ከወሮች ብዙዎቹ በኡፕሮ ብቻ ይታወቁ ነበር። ከምርኮ በኋላ ግን ለየውሩ ስም ተሰጠ። በሰንጠረዥ በመጽሐፍ ቅዱስ ያልተጠቀሱ ወሮች በትንፋ ተደርገዋል። እስራኤላውያን በወረራ ወር ይቋጥሩ ስለነበር፤ ወሮቻቸው ከእኛ ወሮች ጋር በትክክል አይገናኙም።

ወርቀ ዘበ፤ ወርቀት ያለበት በወርቅ የተዘመዘመ የክብር ልብስ፤ ሕዝ. 16፡10፤ 27፡7።

ወርቅ፤ የክብርና ውድ የሆነ ማዕድን፤ ዘፍ. 2፡11፤ 13፡2። ለጌጥና ለገንዘብ ይጠቅማል፤ ዘፍ. 24፡53፤ ማቴ. 10፡9። የእግዚአብሔር የማደሪያ ድንኳን ዕቃ ተሠራበት፤ ዘጸ. 25፡11-39። ለሉዋን የሠራው ቤተ መቅደስ በብዙ ወርቅ የተለበጠ ነበር፤ 1ነገ. 6፡20-35። የክብርና የመንግሥት ሰማያት ምላሌ ነው፤ ራእ. 21፡18። ከወርቅ የሚበልጡ ነገሮች፡ የእግዚአብሔር ሕግ (መዝ. 119፡72)፤ ጥበብ (ኢዮብ 28፡12-19)፤ እምነት (1ጴጥ. 1፡6-7)፤ የተዋጀነበት የክርስቶስ ደም (1ጴጥ. 1፡18-19) ናቸው።

ወሰካ፤ ከእንጨት የሚሠራ የበሽተኞች መሸከሚያ ቃራዛ፤ ሐ.ሥ. 5፡15።

ወሰከምት፤ በመንኲራጥር መካከል የሚገኝ፤ መንኲራጥሮችን የሚያገናኝና የሚያዘር እንዝርት፤ 1ነገ. 7፡30-33።

ወሰፊንጠር፤ እንጨት በመትከል፤ ወይም የቆመውን እንጨት ጉብብ በማድረግ የሚሠራ የወፍ መያዣ። ወፍም ሆነ ሌላ ነገር ሲነካው ወደላይ ይፈነጠራል፤ ኢዮብ 18፡9፤ አዎጽ 3፡5።

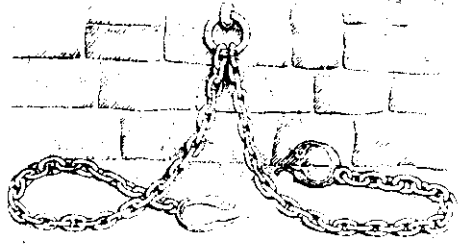
ወሰፌ፤ ጫፉ ሹል የሆነ የልዩ ልዩ ዕቃ መብሻ። በሙሴ ሕግ ዕብራዊ ባሪያ ከሰባት ዓመት በኋላ ነፃ ለመውጣት ባይፈልግ ጆሮው በወሰፌ ተበስቶ ከጌታው ጋር እንዲኖር ተጽፏል፤ ዘጸ. 21፡6፤ ዘጸ. 15፡17።

ወሽመጥ፤ ወደ ባሕር የገባ ሾጣጣ መሬት (ልሳነ ምድር) ወሽመጥ ይባላል፤ እንዲሁም ወደ መሬት የገባ የባሕር ጫፍ የባሕር ወሽመጥ (ልሳነ ባሕር) ይባላል፤ ዘጸ. 34፡11።

ወተት፤ በከነዓን የላምም ሆነ የሌላ እንስሳ ወተት እንደ ልብ ይገኝ ነበርና ወተትና ማር የምታፈስ አገር ናት ተባለ፤ ዘጸ. 3፡8፤ ዘጸ. 32፡14፤ ኢሳ. 7፡22። ከወተት እርገና ቅቤ ይገኛል፤ ዘፍ. 18፡8፤ መዝ. 55፡21። የወተት ብዛት የልማት መግለጫ ነው፤ ኢሳ. 60፡16፤ ኢዩ 3፡18። ሕፃን በወተት እንደሚያድግ ሁሉ አማኝም በእግዚአብሔር ቃል ያድጋል፤ 1ጴጥ. 2፡2-3። ደግሞም ወተት የሕፃናት ምግብ ነውና የመጀመሪያ የሃይማኖት ትምህርት ምላሌ ነው፤ 1ቆሮ. 3፡2፤ ዕብ. 5፡11-14።

ወታደር፤ «ጦርነት»፤ «የጦር መሣሪያ»፤ «ጦር ሠራዊት» ይመ.

ወሃ፤ ወንጀለኛ የሚቀጣበት። ወሃኒ የሚገኘው ብዙ ጊዜ በጉድጓድ ወይም ከቤት በታች በጨለማ ውስጥ ነበር፤ ኢሳ. 42፡6-7፤ ኤር. 38፡6፤ ማቴ. 5፡25። መጥምቁ የሐንስ በወሃኒ ታሰረ፤ ማር. 6፡17። ክርስቶስ አስቀድሞ እንደነገራቸው፤ ሐዋርያት ብዙ ጊዜ በወሃኒ ተጣሉ፤ ሉቃ. 21፡12፤ ሐ.ሥ. 4፡3፤ 5፡19። ጴጥሮስ በወሃኒ ቤት በሁለት ወታደሮች መካከል በሰንሰለት ታሰረ፤ ሐ.ሥ. 12፡3-10። ጳውሎስና ሲላስ በእግር ግንድ ተጠርቀው በወሃኒ ተጣሉ (ሐ.ሥ. 16፡24)፤ በኋላም ጳውሎስ በቂሣርያ በአገረ ገዥው ግቢ፤ በሮምም በግል ቤቱ በወታደር ተጠበቀ፤ ሐ.ሥ. 23፡33-35፤ 28፡16-30። «ግዞት ቤት» ይመ.

ወንጀለኞች የሚታሰሩበት ሰንሰለት

ወና፤ ሰው የማይኖርበት የተፈታ ሰፈር። ሰው ብዙ ጊዜ ከኖረበት በኋላ የተተወ ቤትም ወና ይባላል፤ ኢሳ. 32፡14፤ ኤር. 3፡21።

ወናፍ፤ ብረት ቀጥቃጭ የከሰል እሳት የሚያገድበት መሣሪያ። የእግዚአብሔርን ተግሣጽ ያመለክታል፤ ኢሳ. 54፡16፤ ኤር. 6፡29።

ወንድ፤ በእግዚአብሔር መልክ አስቀድሞ የተፈጠረ ሰው። ከወንድ ሴት ተፈጠረች፤ ሴት ከወንድ እንደሆነች፤ እንዲሁም ወንድ ደግሞ ከሴት ነው፤ ዘፍ. 1፡27፤ 2፡21-25፤ 1ቆሮ. 11፡12። ወንድና ሴት በእግዚአብሔር መልክ ተፈጥረዋልና፤ ሁለቱም በእንድ መንገድ ይድናሉ፤ ገላ. 3፡28፤ 1ጴጥ. 3፡7። ሐዋርያው ጳውሎስ ስለ ወንዶች ግላሬነት ልዩ ልዩ መግለጫዎችን ገልጧል፤ 1ቆሮ. 11፡7-9፤ 1ጢሞ. 2፡8-14። «ሴት»፡ «ጋብቻ»፡ «ሰው» ይመ.

ወንድም፤ የአባትና የእናት ልጅ። ከዚህም ሌላ በሥጋና በመንፈስ ወይም በሥራ፤ የፍቅርና የመረዳዳት አንድነት ያለው ሁሉ ወንድም ይባላል። ቃሉ የወንድምነትን ደረጃ እንደሚከተለው ያሳያል።

1. በአባት ወይም በእናት በኩል (2ሳሙ. 13፡4)፤
2. በአገር (ዘጸ. 2፡11)፤ 3. በነገድ (2ሳሙ. 19፡12)፤
4. በጤተሰብ (ዘፍ. 14፡16)፤ 5. በቃል ኪዳን (አዎጽ 1፡9)፤ 6. በቅርብ ዝምድና (ዘጸ. 20፡14)፤ 7. በወዳጅነት (2ሳሙ. 1፡26)፤ 8. ክርስቶስ በሰውነቱ (ዕብ. 2፡17)፤ 9. በሥራ (ዕብ. 3፡2)፤ 10. በሃይማኖት (ሮም 1፡13)።

ወንጌላዊ፤ ወንጌልን የሚሰብክ። ክርስቲያን የእግዚአብሔርን ቃል ሲያስተምር፤ ወንጌልን ይሰብካል። ሆኖም እግዚአብሔር አንዳንድ ምእመናንን ከቤ.ክ. ወደ ውጭ ሄደው ወንጌልን በመስበክ ሰዎችን ወደ እርሱ እንዲያመጡ ይጠራል፤ እነርሱም የወንጌል ሰብካቸው ወይም ወንጌላውያን ይባላሉ፤ ሐ.ሥ. 21፥8፤ ኤፌ. 4፥11፤ 2ጢዎ. 4፥5።

ወንጌል፤ ቃሉ የአንገሊዎን ከሚለው የግሪክ ቃል የመጣ ሲሆን፤ ትርጉሙም የምሥራች ቃል ማለት ነው። ወንጌል ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ በሥጋ እንደተወለደ፤ ስለ ሰዎች ኃጢአትም ከሞተ በኋላ እንደተነሣ ያበሥራል፤ ሮሞ 1፥3፥4። ሰው ይህን ሲያምንና በዚህ መሠረት ሲኖር ይድናል፤ ባያምን ግን ይፈረድበታል፤ ማር. 1፥15፤ 16፥15፤ 16። ወንጌል በብ.ክ. የተነገረውን፤ በእምነት የሚገኘውን የእግዚአብሔር ጽድቅ ይገልጻል፤ ሮሞ 1፥1፥2፤ ገላ. 3፥8። ይህ ወንጌል ለሰዎች መዳን የእግዚአብሔር ኃይል ነውና ምእመናን ለሌሎች እንዲያስተላልፉት ግዴታ አለባቸው፤ ሮሞ 1፥16፥17፤ 1ቆሮ. 9፥16።

ወንጌል ደግሞ ክርስቶስን የሚመለከት ስለሆነ፤ የክርስቶስ ታሪክ የተጻፈበት ወንጌል ተብሏል። ብዙ ሰዎች የክርስቶስን ታሪክ ለመጻፍ ቢሞክሩም በእጃችን የሚገኙ በቤ.ክ. የታወቁ የማቴዎስ፤ የማርቆስ፤ የሉቃስና የዮሐንስ ወንጌላት ናቸው። ማቴዎስና ዮሐንስ ሐዋርያት ነበሩ። ማርቆስ የእናቱ ቤት በኢየሩሳሌም ነበረና፤ ከሐዋርያት ጋር ሠራ፤ የጴጥሮስም ጓደኛ ነበረ። ሉቃስ ከሰዎች በመጠየቅ፤ ጽሑፎችንም በማንበብ የሆነውን በጥንቃቄ አረጋገጠ፤ የጳውሎስም ጓደኛ ነበረ፤ በየስማቸው ይመ.

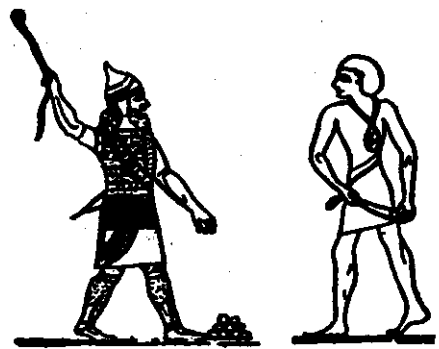
ወንጌላውያን ኢየሱስ ያደረገውን ሁሉ ለመጻፍ አልቻሉም፤ ዮሐ. 21፥25። ነገር ግን እያንዳንዱ ወንጌላዊ በመንፈስ ቅዱስ እየተመራ ከኢየሱስ ድርጊቶችና ከትምህርቶች መርዞ ያለ ስሕተት ጻፈ፤ ዮሐ. 14፥26፤ 15፥26፥27። አራቱ ወንጌላውያንም የክርስቶስን ጥምቀት፤ አምስት ሺህ ሰዎች መመገቡን፤ መያዙን፤ ስቅለቱንና ትንሣኤውን ይተርካሉ። አንዳንድ ነገሮች ከአራቱ በምስቱ፤ ወይም በሁለቱ ብቻ ይገኛሉ። ይህንም በየሕጻኑ በተጻፈው ማመሳከሪያ ጥቅስ መመልከት ይቻላል። ብዙ ሰዎች ማቴዎስ ወንጌሉን ሲጽፍ፤ የማርቆስ ወንጌል ከተመለከተ በኋላ ያየውንና የሰማውን ጨምሮ እንደጻፈ ያምናሉ። ሌሎች ግን ማርቆስ የማቴዎስን ተመልክቶ ጻፈ ይላሉ። እንደዚሁም ሉቃስ የማርቆስን አይቶ ጻፈ የሚሉ አሉ። የማቴዎስ፤ የማርቆስና የሉቃስ ወንጌላት በብዙ አንቀጽ አንድ ናቸው፤ ነገር ግን ይህን በሐዋርያት ትምህርት አቀራረብ አንድነት ወይም የሌላውን ጽሑፍ በመመልከት ለማረጋገጥ አይቻልም። ዋናው ቁም ነገር አጻጻፋቸው ሳይሆን የክርስቶስ ታሪክ ነው።

ማቴዎስ፤ ማርቆስና ሉቃስ በብዙ አንቀጽ ቢመሳሰሉም፤ ማቴዎስ በተለይ የክርስቶስን ትምህርትና መሠረታዊነት፤ ማርቆስ ድርጊቱንና

የፈረሳውያንን ተቃውሞ፤ ሉቃስ ደግሞ ስለ ሌቶችና ስለ ችግሮች ክርስቶስ የነበረውን ሰብአዊ ርገራጌ አጉልተው ያሳያሉ። ዮሐንስ በተለይ ኢየሱስ ወደ ኢየሩሳሌም ለዓመት በዓል ሲወጣ የተናገረውንና ያደረገውን ይገልጻል። የአራቱም ወንጌላት ስለ አንድ ኢየሱስ ክርስቶስ ታሪክ ይናገራሉ። «ኢየሱስ ክርስቶስ» የሚለውን ርእስ ይመ.

ወንዝ፤ 1. እንደ ዐባይ ያለ የማይደርቅ የውሃ ፈሳሽ፤ ዘፍ. 2፥10-14። 2. እንደ ቴሶን ያለ በዝናም ጊዜ ብቻ የውሃ ፈሳሽ የሚገኝበት፤ በሌላ ጊዜ ግን የሚደርቅ፤ መላ. 5፥21። የብዛት ምሳሌ ሊሆን ይችላል፤ ኢዮብ 20፥17፤ ኢላ. 43፥2።

ወንጭ፤ የእረኛና የጥንት ወታደር የድንጋይ መወርወርያ፤ 1ሳሙ. 17፥40፤ መላ. 20፥16፤ 1ዜ.መ. 12፥2፤ ኤር. 10፥18። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

በስተግራ የአሦር፤ በስተቀኝ የግብጽ ባለወንጭኖች

ወንፊት፤ ከሸንበቱ፤ ከፈረስ ጥራ፤ ከግር፤ ከሽቦና ከመሳሰሉት ሁሉ የግሥራ የእህልና የሌላም ማጣሪያ። የእግዚአብሔር ተግዥ ምሳሌ ነው፤ ኢላ. 30፥28፤ አሞጽ 9፥9።

ወይራ፤ በኢትዮጵያና በእስራኤል ዱር ውስጥ የሚገኝ ዛፍ። እንጨቱ ጥሩ የሆነ ወይራ በመ.ቅ. የበረሀ

ወይራ ተብሎ ይጠራል፤ ነህ. 8+14:15። ከዚህ ሌላ በእስራኤልና ደቡብ አውሮፓ ቁመቱ ልክኛ፣ ፍሬው ወፍራም ቅባት የሞላው ሌላ ዓይነት ወይራ አለ። ከዚህ ወይራ የሚገኝ ዘይት ለምግብ፣ ለመድኃኒትና ለቅባት ይጠቅማል። በምሳሌነት የልግትና የብልጽግና ምልክት ነው፤ ዘጸ. 24+20፤ መዝ. 128+3፤ ሮም 11+17:24።

ወይን፤ የወይን ቦታ፣ የወይን ጠጅ፤ ወይን ከጥንት ጀምሮ የታወቀ ተክል ነው (ዘፍ. 14+18)፤ በእስራኤል አገር በብዛት ይገኛል፤ ዘኁ. 13+23። የወይን ቦታ ዙሪያው ይቀጠርና ለጠባቂው ዳስ ወይም ግንብ ይሠራል፤ ኢሳ. 1+8፤ 5+1:2፤ ማር. 12+1። ሐረጉ በመደገፊያ ይዘረጋል (ሕዝ. 17+6)፤ በየዓመቱ ይገረዛል (ይከረከማል)፤ ዘሌ. 25+3፤ ዮሐ. 15+2። የወይን ጠጅ ለማውጣት ፍሬው በመጥመቂያው ውስጥ ይረገጣል፤ ኢሳ. 16+10፤ አሞጽ 9+13። እስራኤላውያን የወይን ጠጅ በአቀማገዳና በሸክላ ዕቃ ያኖሩ ነበር፤ ማቴ. 9+17፤ ዮሐ. 2+6። የደረቀ የወይን ፍሬም (ዘቢብ) ለምግብ ይሆናል፤ 1ሳጢ. 25+18።

የወይን ዘለላ በቅርንጫፉ ላይ

የወይን ብዛት የእግዚአብሔር በረከት ምልክት ነው (ዘፍ. 27+28)፤ ወይን መሥዋዕት ይሆናል፤ ዘጸ. 29+40። ሰውን ደስ ያሰኛል፤ መዝ. 104+15፤ ምላ. 31+6፤ መዝ. 10+19፤ ሐ.ሥ. 2+13። ጌታችን ወይን ጠጣ፤ ውሃንም ወደ ወይን ለወጠ፤ ለአዲስ ኪዳን ሥርዓትም ወይንን ሰጠ፤ ማቴ. 11+19፤ 26+27-29፤ ዮሐ. 2+1-11። ወይን መድኃኒት ይሆናል፤ ሉቃ. 10+34፤ 1ጢዋ. 5+23።

ነገር ግን የወይን መጠጥ ከበዛ፣ አደገኛና የሚያስነውር ነገርን ሊያመጣ ይችላል፤ ዘፍ. 9+20-23፤ 19+30-38፤ ምላ. 4+17፤ 20+1፤ 23+29-35፤ 31+4፤ ኢሳ. 5+11፤ 28+7። ስለዚህም ካህናት ከእገልግሎት በፊት፣ ናዝሬውያንም የሰለለታቸው ወራት እስኪፈጸም ድረስ ወይን

እንዳይጠጡ ተከለከሉ፤ ዘሌ. 10+9፤ ዘኁ. 6+3:20። ማንም ሰው ወይን ለራሱ ወይም ለጓደኛው ማሰናከያ የሚሆን ከሆነ ባይጠጣ መልካም ነው (ሮም 14+17-21)፤ በወይን ጠጅም ፈንታ በመንፈስ ቅዱስ መሞላት ይገባል፤ ኤፌ. 5+18።

ወይን የእስራኤልና የቢ.ክ. ምሳሌ ነው (መዝ. 80+8-14፤ ኢሳ. 5+1-5፤ ሉቃ. 20+9-18)፤ ክርስቶስ ራሱን በእውነተኛ የወይን ግንድ መስሎ ተናገረ፤ ዮሐ. 15+1-8። ወይን መርገጥ የፍርድ ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 63+3፤ ራእ. 19+15። «ስካር»፣ «መጥመቂያ» ይመ.

የወይን መጠበቂያ ግንብ

ወዮ፤ ገዘን የሚገለጥበት ጩኸት። 2ነገ. 6+5፤ ኢሳ. 6+5፤ ማቴ. 11+21፤ 23+15:16፤ 1ቆሮ. 9+16፤ ራእ. 8+13። ነቢያት ብዙ ጊዜ በዚህ ቃል ሕዝቡን ያስጠነቅቁ ነበር፤ ዕገ. 2+6-19።

ወደብ፤ የመርከብ መነሻና መድረሻ፣ በባሕር ዳርቻ የሚገኝ ቦታ፤ ዘፍ. 49+13። ከመከራ በኋላ የሚገኝ ዕረፍትን ይገልጣል፤ መዝ. 107+30።

ወጀብ፤ በነፋስ ጊዜ የሚዘንም ዝናም ወይም ውሽንፍር፤ ምላ. 25+23። ወጀብ የእግዚአብሔር የኃይሉ መገለጫ ነው፤ ናሆም 1+3።

ወገብ፤ ወገብን ማሸንፈጥ ማለት በፍጥነት ለመርጥ ልብስን መታጠቅ ማለት ነው፤ 1ነገ. 18+46። ወገብን መታጠቅ በትጋት ማገልገልን ያመለክታል፤ ሉቃ. 12+35፤ 1ኢጥ. 1+13። ዘር ከወገብ ይከፈላል፤ ዕብ. 7+5።

ወግ፤

1. ሥርዓት፣ ደንብ፣ ከሕግ የተነሣ የሚደረግ ልማድ። አይሁድ ከአባቶቻቸው ብዙ ወግ ተቀብለው ነበርና ከእግዚአብሔር ሕግ ይልቅ ወጋቸውን ይጠብቁ ነበር፤ ገላ. 1+14። ኢየሱስ ከእግዚአብሔር ሕግ መሸሻቸውን እየገለጠ ወጋቸውን በማፍረስ ሕጉን በትክክል ይተረጉም ነበር፤ ማቴ. 15+1-20።